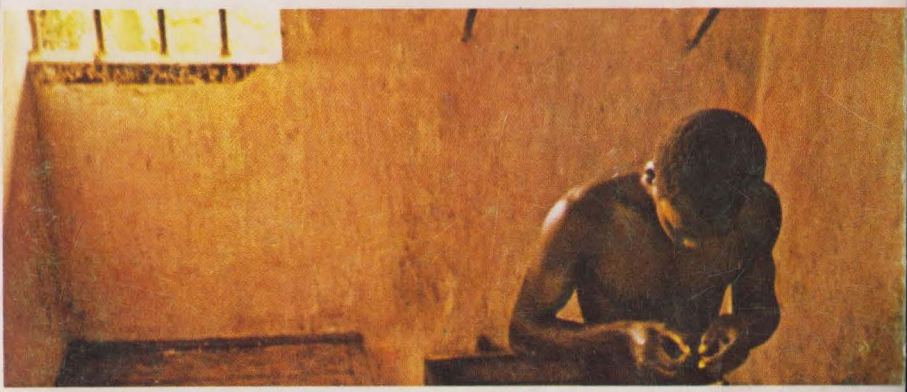
Ousman Sembène

KARA DOK İŞÇİSİ

okar yayınları

Ousman Sembène KARA DOK İŞÇİSİ

KARA DOK İŞÇİSİ
OUSMAN SEMBÈNE

Ousman Sembène

KARA DOK İŞÇİSİ

— Roman —

Çeviren Orhan İNAL

okar yayınları

Çatalçeşme Sokak, No: 40, Torun Han, Cağaloğlu-İstanbul

OKAR YAYINLARI
ÇAĞDAŞ DÜNYA EDEBİYATI DİZİSİ: 3

KARA DOK İŞÇİSİ / OUSMAN SEMBÈNE
LE DOCKER NOIR

Türkiye'de Yayın Hakkı: Okar Yayınları

Birinci Baskı: Haziran 1976

Dizgi Tertip - Baskı: Yelken Matbaası

Kapak Film ve Baskı: Renk Grafik - Renkler Matbaacılık

Cilt İşleri: Tabes Ciltevi

BİRİNCİ BÖLÜM

ANA

ALMADİES AÇIKLARINDAN geçen gemiyi yaşlı gözlerle izliyordu. Senegal'in en yüksek tepeleriydi bunlar. Şaşırtıcı ölçüde çoraktılar. Çoğu yerleri yosunlarla kaplıydı. Oraya buraya serpiştirilmiş gibi duran yamru yumru kaktüsler ve bir iki yerde süpürge saçağı gibi büyümüş baobab ağaçları, doğanın Afrika'nın bu bölgesine pek de cömert davranmadığını göstermekteydi.

Gemi suları yararak ilerliyordu. Ardında bıraktığı köpüklü sularda parıltılar oynaşıyordu. Güneş, ufku kaplayan bulutların ardından batıyor, son kızıllığını tüm göğe yayıyordu. Rüzgârın pul pul kabarttığı deniz, küçük dalgacıklarla kumsalı yalıyor, getirdiği pislikleri bırakıp çekiliyordu.

Kumsaldaki kadının çıplak ayaklarının çevresinde çağanozlar dolanıyor, kumulların ardından gürültüler geliyordu. Yaye Salimata buraya ne yal-

nız kalmaya, ne düşler kurmaya, ne de batan güneşi seyretmeye gelmişti. Elli yaşlarındaydı. Feleğin anlaşılmaz bir sillesini yemiş olmasına rağmen yüzü sakindi. Donuk bakışları, tubablar (1) ülkesine giden «suların dumanına» takılmıştı. Bütün istediği, orada hapsedilen oğluna kavuşabilmekti. Beş çocuk anasıydı; en büyük kızı kocasıyla Cayor'da yaşıyordu. Ortanca oğluysa günün birinde onu bırakıp Avrupa'ya gitmişti. Ailesinin geri kalan üyeleriyle birlikte, gemilerin sık sık uğradığı Yoff'ta oturuyordu. Bu yüzden göre göre alıştığı gemilerle ilgilenmiyordu.

Beyazların mucizelerinden de ürkmüyordu. Onların her şeyi yapmayı becerdiklerini biliyordu. Şu yüzen demir yığınlarını yapabildiklerine göre!.. Her işin başında onlar vardı. Oysa Tanrı gereken her şeyi yeryüzüne vermemiş miydi? Beyazların varlığından rahatsızlık duyduğu da söylenemezdi. Onlara ne sevgi ne de kızgınlık duyardı. Ama bu önceydi, çok önceydi. Şimdiyse oğlunu alıkoydukları için onlardan nefret ediyor, lânet yağdırıyordu. Ülkeleri nasıldır? Dakar'daki gibi büyük evler, toprağın içinden geçen trenler, analarıyla, babalarıyla birlikte yaşamayan çocuklar; kendisine daha önce söylenmişti zaten... «Bizim soyumuzdan olmayan bizden değildir, semtine bile uğramamak gerekir.» Oğlu kimseyi öldürmemişti! Bir koyunu bile boğazlayamazdı o, kan görmeye dayanamazdı. Tubablar kalpsizdi, acımasızdı, öyle olmasa çocu-

(1) Afrika yerlilerinin kullandığı, 'beyaz efendi' anlamına bir kelime.

ğunu geri verirlerdi ona. İşte birkaç ay önce fotoğraf makineli adamlar, gündüzün bile yaktıkları lambalarla onu kurşunlamaya gelmişlerdi. Ona tuhaf sorular sormuşlar, sonra da kente götürmüşlerdi; komiser bile karışmıştı bu işe.

Uzakta, çok uzakta, duman bulutu farkedilmeksizin gözden kayboluyordu. Kadın kumların üstünde oturmayı sürdürdü, hıçkırıklarını dizginlemeyi bırakıp ağladı ağladı. Çöken akşam karanlığı kendisini şaşırttığından geri döndü. Evin avlusunda oynayan çocuklar, yaklaştığını görünce sustular. Gidip odasına kapandı; masanın üstünde yanan mum odaya ölü bir ışık veriyordu. Geri kalan eşyalar kırık dökük bir koltuk, beyaz çarşafla örtülü bir yatak, köşede duran ve kenarlarından alacalı bir panyanın (1) taştığı bir sepetten oluşuyordu.

Eski çuvallardan yapılmış minderi kaldırıp altından gazeteleri çıkardı.

Bir gün öncesinin tarihini taşıyan ve en üstte duran gazeteye büyük harflerle şu başlık atılmıştı:

«ÜNLÜ KADIN ROMANCININ KATİLİ ZENCİ DİAW FALLA ÜÇ GÜN İÇİNDE SEINE AĞIR CEZA MAHKEMESİNDE YARGILANACAK.»

Yazıların onun için hiç bir değeri yoktu, çünkü anlamlarını sökemiyordu, ama her gazetede çocuğunun resmini görüyordu... Su baskınına uğramış bir buğday tarlasını andıran saçları, şişik göz

(1) Bir çeşit zenci peştemalı.

kapakları, çıkık elmacık kemikleri, kapanmış ağzı, eskimiş giysileri ve yanık tahta renkli teniyle oğlu...

Ateşe iyice sokuldu, atkısının ucu neredeyse yanacaktı; bunu farkedince yer değiştirdi.

Bu durumda onu seçemiyordu:

«Bu serseri benim çocuğum değil, onu öldürdüler, bana da acı çektiriyorlar... Ne gereği vardı oralara gitmesinin, burada nesi eksikti? Beni niye bıraktı? Tubablar kalpsiz, köpekler gibi onlar, hiç utanmaları yok, değil mi ki her köşede sarmaş dolaş oluyorlar? Tanrım, hapiste olduğu doğru mu? Ah! O kadın, «dihanama» (cehennem) bile onun için yeterince sıcak olmayacak; bir yaşlı kadına bu kadar kötülük etmek... Eğer onların kahrolası dilini bilsem, yazdıklarını okurdum.» Dehşeti sonsuzdu, elinden düşürdü gazeteyi. Beyaz avuçları yanaklarında geziniyordu, bütün gücüyle yüzüne bastırdı ellerini. Yatağın üzerine yıkılmadan önce uzun süre öyle kaldı... Hayalini zorlayıp tubablar ülkesini canlandırmaya uğraşıyordu. Sonra, oğlunun gözünün önünden gitmeyen çocukluk anılarını kovmaya çalıştı... okuldaki ilk günü, çekingenliği, tatlı sözleri. Herkesin en iyi arkadaşıydı... «Olamaz, olamaz!» sözünü tekrarlayıp duruyordu.

Bu iki kelime onu biraz olsun avutuyordu.

Aynı soruyu kendine defalarca sormaktan, aklında çevirmekten beyni makineleşmişti neredeyse. Sinirli sinirli çarşaflara asıldı. Atkısı düştü, saçları gözüktü. Bir gri-gri ve bir de kauri (1) ta-

(1) Afrika yerlilerinin kullandığı muskalar.

kılıydı saçlarına. Karnı deşiliyormuşçasına kıvranıyordu. Panyası buruş buruş olmuştu... «Yarın Dakar'a gideyim, belki bir şeyler öğrenirim», dedi.

Yola çıkacak arabanın çevresi satıcılar ve yolcularla doluydu; şoför, muavinin de yardımıyla sebze ve meyve sepetlerini yerleştiriyordu. Tan ağarıyor, gün doğuyordu. Yaye Salimata geldiğinde, orada pek çok insan vardı. Bütün bakışlar ona çevrildi; onları selâmlayıp biraz konuştu, sonra sakince durup şoförün 'haydi kalkıyoruz' demesini bekledi. Arabadakilerin hepsi birbirini tanıyordu. Büyük kente gitmesi kimsede belirli bir tepkiye yol açmıyordu, oraya sık sık gittiğini bilmeyen yoktu; bütün köy olayın haberiyle çalkalanmıştı. Külüstür otobüs, yolcularını sarsa sarsa yola koyuldu. Salimata'nın orada bulunuşu, balık satıcısı kadınların her zamanki canlı, taşkın konuşmalarını frenliyordu. Araba Ouakam'da durmadı, hızla devam etti yoluna. Yolcular arasında gevezelik başlamıştı, kadın erkek herkes en son haberleri aktarıyordu birbirine — ötede tohum fiyatlarından, beride filan oğlanla falan kızın düğününden konuşuluyordu. Sürücünün yanında resmî elbiseli biri duruyordu. Sürücü sordu:

«Eee, bu Fildişi Sahilindeki hikâyeye ne dersin?»

«Valla bilirsin, biz memuruz, bize politika yasak, ama **Dakarois**'ya bakılırsa yüzden fazla ölü varmış. Bu kadarını söyleyebilirim.»

«Rezillik! Korkunç bir şey bu!»

«Eh, ne yaparsın, yapmamamız gereken şey-

ler var. Beyazlar bizim büyüğümüz; bu serseri gençler halt yemeye kalkışıyorlar... Doğrusunu istersen, temizlemekten başka çare göremiyorum... Dimbokro'daki olayın vicdanları sızlattığını sanıyorsan aldanıyorsun.»

Omuzlarını silkti.

Şoför bir yandan vitesi kurcalarken, bir yandan da sertçe cevapladı memuru:

«Gençler niye memnun değil? Ben de onların fikrindeyim. Onları öldürüyorlar, sizler bunu normal buluyorsunuz, gençlerin, olup biteni bilmediklerini sanıyorsunuz, ben savaşta bulundum ve çok şey gördüm.»

Konuşmayı kesti, parmağıyla ötekine yanaşmasını işaret etti ve fısıldadı:

«Bak, Yaye Salimata'yı görüyor musun? Oğlu Fransa'da, bir kadını öldürmüş, öyle diyorlar. Ya onu da öldürecekler ya da içeri tıkacaklar. Onun işlediği tek bir cinayet, beyazlarsa daha birkaç gün önce yüzden çok insan öldürdüler, ama yargılanmayacaklar bile... Kimse onlardan hesap sormayacak.»

«Saçmalıyorsun kardeşim,» dedi resmî elbiseli adam. Herkes ona bakıyordu. Sözlerine Fransızca devam etti:

«Sen politikayla sadizmi birbirine karıştırıyorsun. Sözünü ettiğin kişiyi tanıyoruz, niçin gitti oraya? Karı parasıyla yaşamak için. Bak zavallı anasına. Üzüntüden ha öldü ha ölecek. Böyle heriflere yasa hiç acımamalı, hiç.»

Anî bir frenle otobüs durdu ve ilk üç sıradaki yolcular çarpıştılar.

«İn aşağı,» diye bağırdı şoför kabaca. Senin gibi fırlamalar doğuracağına analar kısır kalsın, daha iyidir be!»

«Dinle N'Doye gecikirsem işimden atarlar beni. Zaten geç kaldım bile. Yapamazsın bunu bana!»

«İn, yoksa kafanı patlatırım!»

Gerilerden bir kadın kendine yol açıp yanlarına geldi, işleri düzeltmeye çalışıyordu.

«Hayır N'Doye, daha çok uzaktayız. Aranızda geçeni bilmiyorum, ama onu burada bırakma. Bir memur için hayatın nasıl olduğunu bilirsin,» dedi dokunaklı bir sadelikle.

«Hayır dedik yahu, hayır... Arabamdan inecek, eğer sen de memnun değilsen birlikte inebilirsin.»

«Eh öyleyse, ne yapalım in sen de. Şansın var, az sonra Ouakam arabası geçecek,» dedi kadın soluğu kesilmiş bekleyen devlet memuruna dönerek.

«Görürsün sen, şikâyet edeceğim üstlerime. Bir memurun görevi başına gitmesine engel oluyorsun... Ruhsatın elinden alınınca çok ağlayacaksın.»

Şoför hırslanıp onu dışarı itti; bir yandan da Fransızca sövüp sayıyordu:

«Sana da, üstlerine de ulan eşşoğlu beşkulak! Paramla aldım ulan ben bu ruhsatı.»

Yerine dönüp otobüsü harekete geçirdi. Ötekiyse bakışlarıyla arabaya alınması için yalvarıyordu halâ. N'Doye tatlı dilli, ama sert bir insan olarak tanınırdı. Vietnam'da bulunmuş, orada biriktirdiği parayla otobüsçülüğe başlamıştı. Gece demez, gündüz demez iş çıkınca reddetmezdi. Alacağını asla kalabalık önünde istemezdi ve bu ince-

liği çok beğenilirdi. Rakiplerinin yapmayı reddettikleri, kentteki küçük alışverişleri hep o üstlenirdi.

Kentin girişinde Salimata ve daha birkaç kişi indiler.

«Saat kaçta döneceksin?» diye sordu N'Doye.

«Öğleden sonraki ilk seferde.»

Gueule Tapée (Tıkalı Ağız)'deki iki büyük kanal boyunca yürüdü. İşçiler daha şimdiden Avrupalılar mahallesine gidiyorlardı. Gruplar halinde hem yürüyüp hem tartışıyorlardı.

Kadınlar su kabaklarını dengeleyip kafalarının üstünde taşıyorlardı. Çocuklar kitap ve defterlerini koltuklarının altına sıkıştırmışlardı; insanlar aceleyle yürüyor, yaşlılarsa yılların yükü altında iki büklüm eğiliyorlardı. Bahçesi çitle çevrili ahşap evlerde horozlar ötüyordu. Sadece 'Mendel'in evi'nin kendine özgü bir yapısı vardı. Bu evi yaptıran efendiyi bir bağnaz öldürmüştü.

Yüreği kaygıyla dolu kadın bir kâbustaymışçasına yürüyor, aklından geçenler bütün benliğini altüst ediyordu. 37'nci sokağa saptı. Yokuş değil düzdü bu sokak. Burada oturanların görünümü değişikti. Damlar çinko ya da kiremit kaplıydı. Bir çöp yığınının kenarından yürüyüp geçti ve duvarları yeşile çalan bir eve yöneldi. Burası taştan yapılmış, bakımlı bir villaydı. Aralıklı dizilmiş iri pencerelerin pervazları henüz boyanmıştı. Salimata kapıya vurup bekledi.

«Gir, Yaye Salimata, kocam banyoda henüz,» diyerek içeri çağırdı onu yarı uykulu bir kadın.

Hol de öteki odalar gibi siyah, sarı ve yeşil çi-

nilerle kaplıydı. Duvarlara resimler asılmıştı. Eşyalara bakıldığında, onların seçiminde inceliğe değil, sağlamlığa önem verildiği hemen anlaşılıyordu. Onu karşılayan kadın başka bir odaya girip gözden kayboldu. Az daha bekledikten sonra, yerli usulü ama zevkle giyinmiş bir adam, odaya girdi ve hemen onunla ilgilendi.

«Tam zamanında geldin, biz de dün hep senden söz ettik. Avukattan haber aldım, elinden geleni yapacağını söylüyor. Durumu olduğu gibi görmek gerek.»

«Olduğu gibi...»

«Acını anlıyorum... ama bak, bundan başka bir şey yapamayız, inan bana. Bir avukat tuttuk ve bana çok pahalıya mal oluyor.»

«Kahveler geldi,» diyerek içeri girdi Boubacar'ın karısı. İyi giyimliydi. Fincanları masanın üstüne dizdi.

Kocası kendininkini ayakta aldı.

«Telâşlanmamak gerek, anlıyor musun? Birkaç yüksek memurla konuştum, kurtulma şansı var diyorlar, çünkü her şeye rağmen istemeden olmuş. Hadi, kahveni iç.»

«Hiç bir şey istemiyorum. Düşündüm ki, eğer Tougueul (Fransa)'a gitsem acırlar belki bana tubablar... Kötü bir çocuk değildir... Bilirsin... Orada kim ona destek olacak, hastadır eminim... Tanırsın onu, kolayca hastalanır, hem oralarda çok hastalık olmalı...»

«İlk günden beri oraya gitmek istedim, ama işim engel oluyor. Senin gitmense olanaksız; oralarda kar var... Buraya hiç benzemez. Üzülme, dö-

necek o; son mektubumda para yolladım avukata, ona kitaplar alsın diye.»

«Kitaptan başka şey sevmezdi, her şeyi bilirdi, belki de onlardan daha bilgiliydi... Haksızca hapse attılar onu, biliyorum, öyle bir şey yapmaz o.»

«İşte bunu kanıtlamak gerek. Neyse, sonuç gelecek hafta belli olacak. Bekleyecek gücü bulmalısın kendinde, yoksa hastalanırsın. Hadi, iç kahveni.»

«Zaten hastayım, kan tükürüyorum.»

«Neee?» diye bağırdı Boubacar.

«Yüzünün haline baksana,» diyerek araya girdi karısı. «Az önce farkedememiştim.»

«Benimle doktora geleceksin!»

«Bir beyazı kendime dokundurtmam, ölürüm daha iyi. Onu tutuklarlarsa ben de yaşamam zaten.»

«Dediğinin farkında mısın? Her şeyi zorlaştırıyorsun,» diye çıkıştı Boubacar. «Sen hasta, o hapiste... Benimle doktora geliyor musun? Evet mi hayır mı?»

«Hayır, madem onu öldürecekler, ben de ölürüm.»

Boubacar, Diaw ailesinin en büyük erkeğiydi, çocuğu yoktu; karısıyla birlikte başka yerde yaşadığı halde şeflik görevlerini unutmuyordu. Bir özel şirkette ustabaşıydı.

«Catherine'den de mektup aldım, neredeyse doğuracak. Çocuğu evlât edinmeyi düşünüyorum. Ne dersin?»

«Ah! Hayır! Bir tubab o da, hepsi ölmemi istiyorlar.»

«Gidiyorum, gelmiyor musun?... İyi, Pazar günü geleceğim Yoff'a.»

«Yok, gelme, beni artık görmeyeceksin. Yüreğim acı veriyor bana. Gidiyorum şimdi.»

Adam onu nasıl avutacağını bilemiyordu, şaşkın ve bitkin çıktı gitti. İki kadın uzun süre konuşmadan oturdular; bu ağır sessizlikten yorulan ev sahibesi günlük işlerine dönüp Salimata'yı perişanlığıyla baş başa bıraktı... Hiç bir şey söylemeden çıktı o da. Yürümeye karar verdi, diavalisi (1) onu güneşten koruyordu. Her yönden arabalar geliyordu. Dakar'la Ouakam arasında yapılan villalar mantar gibi yerden bitiyorlardı. Yorulmuştu; yüreğinde anlaşılmaz bir sıkıntı, bir daralma seziyordu.

(1) Afrika'da kadınların kullandığı bir tür başörtüsü.

CATH...

AYNI SIRALARDA Catherine de Marsilya'da, Afrika'daki kaynanası gibi kaygı ve acı içindeydi. Üvey babasıyla paylaştığı oda pek dardı. Gece çekilen bir perde odayı ortadan bölüyordu. Sobadan çıkan is duvarları karartmıştı. Tek bir pencerenin havalandırdığı odanın bütün eşyası iki iskemle, iki yatak, bir tabure ve ortadaki masanın üstünde duran bozuk bir elektrik ocağından oluşuyordu.

Catherine Siadem, kaygıdan kendini yiyordu; umudu kalmamıştı, aylardır haber alamıyordu... Nişanlısının ailesiyle yeni başlayan mektuplaşmanın, acısını az da olsa dindirmesini diliyordu. Yedi aylık gebeydi ve babası her an yağdırdığı hakaretlerle canından bezdiriyordu onu.

Tutuklanmasından bu yana Diaw ona ancak üç mektup yazabilmişti. En sonuncusunda, dayısının, durumu düzeltmeyi üstüne aldığını söylüyor-

du. Bu da yüreğine biraz su serpmişti... Diaw'ın tutuklanması bir yıkım olmuştu Catherine için. Genç adamın kendisine anlattıklarının doğruluğu konusunda kuşkular doluyordu beynine.

Olayla ilgili olarak basında çıkan yazıları kesip saklamıştı; yazılanların hiç biri ötekini tutmuyordu. Sansasyonel ayrıntılarla dolup taşan gazeteler, arsızlığı iyice ele almışlardı. Diaw zenci olduğundan, saygıya, utanmaya gerek görmüyorlardı artık.

Gazetelerden kestiği yazıları çantasından çıkardı Catherine, Birinde şunlar yazılıydı:

«Ünlü kadın romancının zenci katili tutuklandı... Diaw Falla işlediği iğrenç cinayetten sonra Petites - Maries sokağında bir otel odasına kapanmıştı. Gerçek bir silah deposuna çevirdiği oda direnmeye hazırlandığını gösteriyor. Genç kadını öldürdükten sonra kafasını parçalamış ve polis kendisini buluncaya kadar yaşayacağı bu otel odasına gelip sığınmıştı... Onu yakalamak elbette ki kolay olmadı. Güvenlik kuvvetlerimiz her türlü kurnazlığa baş vurmak zorunda kaldılar... Polis tedbirli davranmış ve katili yakalamaya iki arabayla gitmiştir, çünkü içlerinden birinin hayatına mal olan üzücü olay henüz hatırlardan çıkmamıştır...

Diaw Falla, hırsızların, yankesicile-

rin ve kadın satıcılarının yaşadığı zenci mahallesinde bilinen bir kişidir. Olağanüstü sakin ve sinsi biri olarak tanınmaktadır. Mesleği görünüşte dok işçiliğidir, ama işine ancak aklına estikçe gittiği bilinmektedir. Orta boylu ve kalın boyunludur; bütün alnını örten saçları yüzüne kaba bir ifade vermektedir; kolları olağanüstü sarkıktır. Kovalanan vahşî bir hayvanı andıran yürüyüşüne bakılınca, zencinin, cinsel bir tutkunun etkisi altında, masum Ginette Tontisane'ın üstüne nasıl saldırıp ırzına geçtiği, sonra da başını masanın sivri köşesine çarpa çarpa nasıl öldürdüğü kolayca anlaşılmaktadır. Tam evi soyarken gelenler olduğundan, bulduğu paraları ortada bırakıp kaçmıştır... Diaw Falla geniş omuzlu, kaslı bir gövdeye sahiptir. Kendisiyle konuşulurken kin dolu gözleriyle hemen atılmaya hazır bir hali vardır. Görenlerde, uygarlıkla uzak yakın bir ilişkisi olmayan bir insan izlenimi uyandırmaktadır. Biz Fransızların, biraz da kendimizi aldatarak beslediğimiz, iri yarı, saf, güleç, zararsız 'Mamadou' (1) fikrine hiç ama hiç uymamaktadır.

Diaw Falla küçük bir balıkçı köyünde, namuslu bir ailenin çocuğu olarak

(1) Fransızların kullandığı 'iri-yarı, saf zenci' anlamına gelen bir kelime.

dünyaya gelmiştir. Kendisini büyüten amcasından Fransızca öğrenmiştir. Marsilya'da yaşayan yaşıtı zencilerle karşılaştırıldığında, iyi bir eğitim gördüğü söylenebilir. Oğlunu cinayete iten nedeni anlayamayan anası üzüntüden yatağa düşmüştür. Doğduğu köy olan Yoff'da tembel ve ahlâksız olarak tanınmaktadır; Marsilya'ya serüven ve çapul hevesini tatmin etmek ve satılık kadınların sırtından geçinmek için gittiği de söylentiler arasındadır.

Semt esnafı korku içindedir. İmzaladıkları bir dilekçeyle Vilayet'e baş vurup, yasa dışı yollardan geçim sağlayan Arapların ve Zencilerin semtten sürülmesini istemişlerdir. Kentin merkezindeki bu semt tam bir kanunsuzluk yatağıdır. Dürüst insanlar buraya girmeye çekinmektedirler. Kentimizde olagelen hemen hemen bütün saldırı olaylarından bu kişiler sorumludur. Zaten Melsunce Caddesi boyunca pejmürde kılıkları, soba borusunu andıran pantolonları, taa dizlerine inen upuzun ceketleri ve gözlerine kadar indirdikleri şapkalarıyla gelip geçenleri itip kakmakta, rahatsız etmektedirler. Uygarlığa ayak uydurmaktan âciz, gemici geçinen, ama modern makinelerin işleyişinden bütünüyle habersiz bu kişilerden daha ne bekliyoruz?

Diaw, akşama kadar cinayet suçlamasını yadsımış ve ödül kazanan kitabı kendisinin yazdığını öne sürmüştür. Bu durum karşısında yurttaşların korkmadan yaşayabilmesi için, adaletin sert yöntemlere baş vurması gerektiğine inanıyoruz.»

Genç kız gazeteyi bir köşeye fırlatıp attı, elini uçuk yeşil sabahlığının yakasından içeri soktu. Boynunda, ucuna iki küçük gümüş boynuz takılı bir zincir asılıydı. Okşadı zinciri. Diaw vermişti bunu. Birlikte oldukları üç yıl süresince Diaw, eline nasıl geçtiğini hiç anlatmadan boynunda taşımıştı bu zinciri. Son görüşmelerinde kendisine vermişti. Bu anıyı taşımak, gövdesinde yaşadığını ve kımıldadığını duyduğu çocuğu taşımaktan daha zor geliyordu Catherine'e.

Başka bir gazete aldı eline. Diaw'ın elleri kelepçeli, iki polisin ortasında çekilmiş bir resmi sayfanın dörtte üçünü kaplıyordu. Şunlar yazılıydı:

«Ünlü kadın romancı, edebiyat ödülü sahibi Tontisane'ın katili zenci dok işçisi, bu sabah sorguya çekildi. Yirmi dört saat süren sorguya rağmen zenci, 'Köle gemisi Sirius'un son yolculuğu' adlı, ödül kazanmış yapıtın gerçek yazarı olduğu iddiasını tekrarlamıştır. İddiasının doğruluk olasılığı pek düşüktür. Polis, araştırmalarını sürdürmektedir. Cinaye-

tin kurbanı Tontisane, çevresinde çok sevilen bir insandı. Büyük ödülü kazanmadan önce, biri köylülerin hayatı, öbürüyse Direnme üzerine iki kitap daha yazmıştı. Otuz altı yaşındaydı. Yazarın, kocasını savaşta kaybetmiş olan dul annesiyse korkunç haber karşısında çökmüştür.

Çekingen görünüşlü zenci, sanıldığından çok daha akıllıdır. Çalınan paranın tutarı henüz belli değildir. Adaletin, hiç olmazsa bu kez, hoşgörüsüz davranacağını umuyoruz...»

Catherine okumayı sürdüremiyordu, bir şey anlayamıyordu artık. Gerçek ortadan kaybolmuştu. «Tutuklanacak, tutuklanacak besbelli. Ben ne olacağım?»

İhtiyar Malic Dramé birdenbire, kapıya vurmaksızın girdi; bastonunu duvara dayadı.

«Niye çalışmıyorsun?» diye sordu kabaca.

«Sosyal Sigorta'ya gidecektim de...»

«Yaa, öyle ha,» diyerek sövüp saymaya başladı. «Sen boş boş oturacaksın ben de sana bakıcam ha! Çorbayı hazırlıyaydın bari... Bu evde her şeyi ben mi yapıcam be? Sen de anan gibi olacaksın, evli değilsin ama gebesin işte. Sonun kerhane. İkinizi de ülkenizde bırakmalıydım, ama bir halttır yedim işte.»

Catherine yemeği hazırlamak üzere kalktı, gözleri yaşlıydı; babası aksıra tıksıra seyrediyordu onu.

«Doğru dürüst yap, ulan piç... Ölmemi istiyorsun değil mi? Gördün mü? Bak oynaşın olacak o serseri yarın mahkemeye çıkıyor... Ulan, yeğenimin senle evlenmek istediğini düşünüyorum da...»

«Satılık değilim ben, evlenmek istemiyorum onunla.»

«Haa, öyle haa! Görürsün sen.»

Elinin tersiyle bir tokat atarak yere yıktı kızı. Hırsla vurdu. Bütün gücüyle bağırıyordu Catherine.

«Ben ne dersem onu yapacaksın, yoksa öldürürüm seni.»

«Peki, peki,» diye cevapladı kız, sözleri hıçkırıklarla boğuluyordu.

Hırsı geçmişti, yatağın üstüne gidip oturdu. İhtiyar Dramé, Catherine'in anasıyla Kaledonya Adaları'nda evlenmişti. Henüz bebekken anasıyla birlikte Fransa'ya gelmişti kız. Babası bir beyazdı, sıtmadan ölmüştü. Savaş sırasında Malic Dramé, karısını gebe durumda bırakıp İngiltere'ye gitmiş, Özgür Fransa Kuvvetleri'ne katılmıştı. Kadın hastalanmış, yetersiz beslenme de üstüne binince ateşkesten az sonra ölmüştü. O zaman Malic kendi öz kızını sörler okuluna yatılı verip okuttu. Catherine ise dikiş kurslarına gidiyordu. Basında çıkan yazılarla her gün onurları yaralanan öbür yurttaşları gibi, ihtiyar da kolayca öfkelenirdi.

«Şimdi çıkıyorum, dönüşte müstakbel kocanı da yanımda getireceğim. Umarım seni ve piçini hâlâ istiyordur.»

Babanın konuşması da, vuruşları gibi can yakıcıydı. Çevrede herkes çekinirdi ondan.

«Git, dönüşte beni bulamayacaksın,» diye kendi kendine söylendi Catherine.

Ensesinde ve kollarında yediği dayaktan kalma çürük izleri vardı.

AHBAPLAR

'MAMA'NIN ÇAMAŞIRCI dükkânı, Dominicaines ve Petites-Maries sokaklarının kesiştiği köşedeydi.

Yazları, ocakların sürekli sıcaklığını biraz olsun azaltmak için, kapılar hep açık dururdu. Kapının önünde gevezelik eden birkaç zenci bulunurdu her zaman. Akşamları, fabrikaların çıkış saatlerinde bu çekirdek büyür, gürültücü bir söyleşi grubuna dönüşürdü. 'Mama' Afrikalıların dükkân sahibi kadına yakıştırdığı bir addı. Bu ad, kadına yaşından ötürü değil de iyiliğinden ötürü uygun görülmüştü. Aşağı yukarı elli beş yaşlarında olmalıydı, uzun çalışma saatlerine rağmen gövdesi biçimini kaybetmemişti henüz. Gençler boş zamanlarında onunla söyleşiye gelirlerdi.

Mama, o akşam yorucu bir günden sonra uzanmış dinleniyor, bir yandan da gazete okuyordu. Çok

duyguluydu, sık sık gençliğini hatırlıyordu; gizli bir hüzünle anardı o günlerdeki hayatını... Gazetelerde en çok günün olayları bölümüne zaman ayırırdı. Katil bir çocuğun kanlı cinayetine dalıp gitmişti ki, birinin içeri girmesi üzerine başını kaldırdı.

«Merhaba Pipo,» dedi. «Gazeteleri okudun mu? Benim zamanımda hiç böyle şeyler olmazdı! Olur şey değil! Bacak kadar çocuğun yaptığı işe bak!»

«Bak, Mama,» diye söze başlayan adam gidip boş bir iskemleye oturdu ve devam etti: «Gerçek suçlu o çocuk değil. Gerçek suçlu, güdüm altında tutmak istedikleri bir kuşağın ahlâksal sağlamlığını çökertmek için, sadizmin yayılmasına göz yumanlardır. Sefalet ve bunun en kötü sonuçları üzerine kurulu kâr düzenlerinin devamını sağlamak için, ırkçılık tohumları saçanlardır. Gerçek suç bunlarda. Kimse de bunlardan hesap sormuyor!»

«Belki de haklısın, ama bu işin ucu en fazla burjuvalara dokunuyor. Tuhaf olan da bu ya. Çocuklarını hiç eğitmiyorlar. Böylece küçük yaştan gezip tozmaya, para harcamaya alışıyorlar. Ben yirmi yaşında evlendim ve ilk kez kocamla gezmeye çıktım, oysa şimdi her köşede kızlar, oğlanlar sarmaş dolaş...»

«Selâm!»

«Hah, işte Paul! Bugünkü gazeteyi okudun mu?»

«Bak, on yıldır bu ülkedeyim, cinayetsiz tek bir gün geçtiğini görmedim. Bazıları akıl almaz bir

soğukkanlılıkla işleniyor. Sözgelişi, şu İngiliz: adam karısını boğmuş, sonra da cesedi asitte eritmiş, aynı yöntemle başka kadınlar da öldürmüş; sonra, önüne geleni bıçaklayıp cesetleri çöplüğe atan Amerikalı herif... Ehh, Fransızlara gelirsek, karısını doğradıktan sonra paketleyip garda bırakan adamı siz de hatırlarsınız her halde... İşin en ilginç yönü, onlara 'aklî dengesi bozuk' demeleri. Cezadan kurtulmak için bu kadar ustaca davranan deli nerde görülmüş? Sonra da onları yargılamadan önce bir psikiyatrik incelemeye sokar, servetleriyle orantılı, uygun cezalar verirler. İşte onların uygarlığı bu, hepsi yalan. İlkel insanlar hiç bir zaman böyle kasaplık etmez... Açık konuşmak gerekirse, bu Fransız yurttaşlığı sorunu saçmalık. Etimden her gün bir parça koparsalar bile yine de Fransız olmadığımı söyleyeceğim.»

Alaycı bir anlatımla konuşuyordu, ötekilerse kafayı çevirmişlerdi, artık onu dinlemiyorlardı.

«Ne oluyor yahu?» diye sordu François içeri girer girmez. Kimsenin konuşmayışı onu şaşırtmıştı.

«İşte, şişko da geldi. Ailen nasıl?»

«İyidirler, Mama... Kafa çekmeye ne dersin, Alassane?»

«Bugün boştaydım.»

«Öyle bile olsa, senin kazancın fena değil. Pazar günleri gazinoya gideceğine biriktirsene o parayı...»

«Saçmalama, tatil günleri kentte oturup da ne

yapayım? Kırlara çıkmak çok daha iyi, hiç olmazsa saçma sapan sözler duyulmuyor orda.»

Herkes dönüp Paul'e baktı. Masanın üstüne oturmuş sakin sakin sigarasını içiyor, hiç bir şey duymuyor, hiç bir şeyle ilgilenmiyormuşçasına duruyordu.

«Ne o, ülkeyi göklerde mi arıyorsun?» diyerekten dostça omuzuna vurdu François.

«Eh, öyle sayılır.»

«Aaa, işte bu kötü,» dedi yüzünü hafifçe buruşturarak.

Bouki: «İyi akşamlar, bayanlar baylar,» diyerek içeri girdi. Sesi rahat ama resmîydi.

Ününü korumak için kılığına aşırı özen gösterirdi.

Bouki'yi fark eden dükkân sahibesi ayağa kalktı:

«Çok üzgünüm ama gömlekleriniz henüz hazır değil, yarın hazır olacak,» dedi.

«Önemli değil canım; geçerken uğrayıp alayım demiştim.»

Sonra François'ya döndü:

«Geliyor musun bu akşam?»

«Biliyorsun Bouki, yolsuzum, çocuk hasta, üstelik karım da sabah akşam kafa ütülüyor, çok içiyorsun diye. Ama o kadar susadım ki eğer paraları çekersen...»

«İyi. Git Pépé'ye söyle.»

Herkesin ne istediğini öğrenip çıktı François. Bouki, işini bilen takımındandı. Soydaş olmalarına rağmen, sadece rengi benzerdi ötekilere. Ona nasıl davranmak gerektiğini kimse bilemezdi, bu yüz-

den herkes çekinirdi ondan. François üzerine kadehler dizili bir tepsiyle döndü ve büyük bir ciddiyetle içkileri dağıttı.

«Biliyor musunuz, Diaw'ın mahkemesi yarın? Dava üç günde bitecekmiş,» diyerek söze girişti Pipo.

Ağır başlı bir havayla köşesinde yalnız oturan Sarr: «Gazetelere henüz göz atmadım. Ama kurtuluş şansı yok gibi, yazık,» dedi.

«İşte gazete,» dedi kadın.

«Paul uzatılan gazeteyi aldı ve yüksek sesle okudu:

«Soruşturma Savcılığı Diaw Falla'yı cinayet ve hırsızlığa teşebbüsle suçlayarak, dosyasını Seine Ağır Ceza Mahkemesine yolladı. Okuyucularımız bu iğrenç cinayeti hatırlayacaklardır... Senegalli zenci, savunmasını cinayetin kasıtlı olmadığı noktasına dayandırmaktadır. Sanığın avukatı Henry Riou'dur. Kamu savcılığı makamındaysa Michel Bréa bulunmaktadır. Jüri üyelerinin, Baro'nun bu iki seçkin hukukçusu arasındaki çatışmada hakemlik etmekte güçlük çekecekleri kesindir. Ama son sözü kuşkusuz yasalar söyleyecektir.»

Dalgın bir şekilde gazeteyi katladı.

«Roman birkaç gün içinde üç binden çok satmış. Ne Diaw, ne de kadın yararlanabiliyor bundan. Ama yayımcı, olayı reklam için kullanarak büyük paralar vuruyor. Mahkeme salonu ağzına kadar dolar herhalde.»

«Ben bu işi bir türlü anlamıyorum, çok zor kızardı o, çok sabırlıydı.»

«Umarım beraat ettirirler,» deyip herkesin isteğini dile getirdi mama.

«Her zaman onun başarısı için içerdik; bu kez aramızda dönmesi için içelim bari.»

Bouki herkesi şaşırtmıştı bu sözleriyle; genellikle her şeye ilgisiz kaldığı sanılırdı çünkü. Kadehini kaldırıp bir dikişte boşalttı ve çıkmaya hazırlandı.

Çıkınca, arkasından çekiştirmeye başladılar.

«İnsanları anlamak pek güç yahu!» Diaw ile bunun ortak bir tarafları var, sporu severler. Serseri filan ama, namuslu çocuk şu Bouki.»

«Kusura bakma François, ama insan ya hırsızdır ya değildir ve o meslekle geçinen insan namuslu olamaz. Ama eğer temiz kılık namusluluğun dış görünüşüyse, daha doğrusu bir yurttaşın ahlâksal huzursuzluğunu gösteren belirleyici bir özellikse, o zaman haklısın...»

«Ne diyorsun yahu sen, bir şey anlamıyorum,» diye bağırdı François.

«Hah, aklıma gelmişken sorayım, seni görmeye bir asker geldi mi bugün?» diye atıldı Pipo.

«Evet geldi, unuttuydum. Vietnam'dan geliyormuş, öyle dedi. Yazık çocuğa, topallıyor.»

«'Pasteur' gemisi dört yüzden fazla yaralı getirdi, özellikle zenci askerler acınacak durumdalar... Sinemada gösterilince... herkes üzülüyor onlar için.»

«Biz gidiyoruz, Mama. Uykun geldi galiba,» dedi Paul.

«Evet, haklısın, yarına görüşürüz çocuklar.»

«Eyvallah, Mama,» diyerek çıktılar.

DAVA

HAPSE GİRDİĞİ günden bu yana, Diaw Falla gerçek bir savaşı sürdürüyordu yüreğinde. Sürekli düşünüyor, belleğini didik didik ediyor, davranışının doğruluğunu görmeye çalışıyordu. Özgürlüğü buna bağlıydı. 'Suçluyum ben' saplantısından sıyrılamıyordu bir türlü. Kendini kendinden kurtaracak gücü arıyordu; düşüncelerini dile getirmeye çalışıyor, ama söz geçiremiyordu diline.

Geçici olarak kapatıldığı Fresnes Cezaevi gecenin bu saatinde çok sessizdi. Gardiyanların koridorlarda yankılanan ayak sesleri dışında hiç bir şey duyulmuyordu. Diaw tek başına kalma iznini elde etmişti. Her türlü gürültüyü izleyebilecek kadar yalnızdı. Farklı adımların yol açtığı, farklı yankılardan saati kestiriyordu. Zemin kattan gelen gürültüyü hemen duydu; sabah dörtteki nöbet değişimi. İki saat sonra mahkemede olacaktı.

Zaman kavramını kovmuştu kafasından. Gezinti saatlerinde avluya çıkmadığı bile oluyordu. Hayatın bir anlamı kalmamıştı, güneşin doğuşunun ya da batışının, ayın, bulutların ya da yağmurun bir anlamı yoktu artık. Bir şey de yemiyordu üstelik. Gözleri kapalı uzun süre öyle kalıyor, düşünüp duruyor, davranışının anlamını yakalamaya çalışıyordu. İçindeki çelişik içtepiler bütün benliğini hırpalıyordu.

En sonunda almaya geldiler onu. Elleri kelepçeli, iki jandarmanın ortasında götürdüler. Hiç ağzını açmıyor, iki muhafızının konuşmasıyla ilgilenmiyordu. Dört yanı kapalı arabanın içinde, tekerleklerin her dönüşü onu azap yerine yaklaştırdıkça yüreğinin atışı şiddetleniyor, hızlanıyordu.

Binanın önünde meraklılar bekleşiyordu. Arabadan çıkardılar onu. Gazetecilerin flaşları parlayınca irkilmedi hiç.

Silahlı adamların önünde koridorlarda ilerliyordu. Bir sıraya oturdular. Dişlerini sıkmış tiksintiyle inceliyordu zincirlerini. Bilekleri hiç hoşuna gitmedi.

«Eğer bilekler olmasaydı nereye takarlardı onları?» Kitabındaki esirleri hatırladı. «Niye yazdım o kitabı, ben de onlar gibi değil miyim?»

Avukatı onu görmeye geldi. Bay Henry Riou ufak tefekti, saçları döküktü. İlerlemiş yaşına rağmen oldukça dinç görünüyordu. Dimdik bakışları rakiplerinin aklını karıştırıyordu. Sürekli cübbesini düzeltmek gibi bir alışkanlığı vardı.

Müşterisini yüreklendirdi:

«Korkma evlâdım, bütün soruları içinden geldiği gibi cevapla.»

«Hayır... korkmuyorum.»

«İşte bu iyi; ben hep yanında olacağım. Şimdilik ayrılıyorum.»

Yalan söylüyordu Diaw. Öylesine korkuyordu ki, hücresine dönüp kararı karanlıklarda beklemeyi yeğ tutardı. Riou yanından ayrıldı. Diaw gözleriyle mahkeme salonuna açılan kapıya kadar izledi onu. Alçalıp yükselen bir uğultu ulaştı kulağına. Öteki taraftakilere, kendisiyle aynı durumda olanlara gitti aklı. Bir boğa güreşi canlandı kafasında; açı değişiyor, kâh matador kâh öldürülecek olan boğa geliyordu aklına... Sonra böğüren, kan ve ölüm isteyen kalabalık... Ya adam ölecektir ya da hayvan, ama seyircilerde hiç bir acıma duygusu uyanmayacaktır. Ne biri ne de öteki katildir: matador öldürürse herkesin hayranlığını kazanacaktır; eğer öldüren hayvansa, korkunç bir şey... Ama... Bu borcu ödemek için ömrünün sonuna kadar yerleri kazarken görüyordu kendini. Çocuklarına, torunlarına kadar yansıyacak bir borçtu bu. En kötü alacaklı, toplumdu; alacağını sürekli ister, ödenince bile silmezdi defterden.

İki muhafızından tiksindi ansızın, bezgin bezgin iç çekti. Süzdü onları, sonra başını eğdi, çeneleri kenetli tükürdü; göz göze geldiler.

Kelepçeleri çıkarıp kapıya doğru ittiler onu. İkisi de yanıbaşında duruyorlardı. Duraksadı, son-

ra girdi içeri. Kalabalık koca salona sığmıyordu. Yüreği öylesine şiddetle çarpıyordu ki, uğultuya rağmen duyabiliyordu atışını. Flaşlar gözlerini kamaştırıyor, sanki her yönden kurşun yağıyordu üzerine. Fotoğrafçılar canından bezdiriyorlardı onu.

Birden öfkelendi, bir makineyi kaptı ve fırlatıp attı. Bu kontrolsüz hareket çevrede karınca gibi kaynaşan gazetecilerin tepkisine yol açtı. Bir kargaşa, bir uğultu kapladı ortalığı. Muhafızları sanık bölmesine götürdüler onu. Aklı da gövdesi de o kadar gergindi ki, kendisi fark etmeksizin bir şeyler mırıldanıyordu dudakları. Kısa, ama yoğun bir bekleme süresi geçti. Salonda anlaşılmaz bir gürültü sürüyordu. Kaçamak bakışlarla kalabalığı gözden geçirdi. Dost bir yüz bulabilmek umudu boşa çıktı. Umutla bakacağı tek bir kişi yoktu. Aşağı yukarı hepsi birbirinin aynıydı, aralarında bir tane bile kara derili yoktu. İçine döndü ama yine de tetikteydi. İlginin merkeziydi. Karnında ve boğazında yakıcı, boğucu bir sıvı hissetti ansızın. Ağır başlı ve boğuk bir sesin 'Baylar, Mahkeme Heyeti' diye bağırması irkilmesine yol açtı. Herkes ayağa kalktı. Diaw Falla'nın yüreği sıkışır gibi oldu, sonra düzeldi. Riou, beyaz elini onunkinin üstüne koydu, soğuk elin dokunuşuyla ta beynine ulaşan bir ürperti dalgalandı gövdesinde. Yargıçlardan sonra herkes oturdu.

Diaw Falla, boynu içeri çökük, çenesi çıkık bir meslektaşıyla gevezelik eden avukatı izledi gözleriyle. Konuştuğu kişinin görünüşünü güven verici

bulmuyordu. Bir kâğıt parçasına bir şeyler karalayıp zabıt kâtibine verdiler. Kâğıt elden ele dolaştı. Henry konuşuyor, birkaç basamak yüksekte bulunan dört kişi eğilmiş dikkatle onu dinliyordu. Konuştuklarını duymak isterdi doğrusu.

Salon sessizleşti. Başkan, gerekli ön işlemleri hemen bitiriverdi. Diaw Falla konuşulanları ancak duyuyordu. Bütün bu biçimcilik hiç hoşuna gitmiyor, hepsini saçma buluyordu.

Ellerinde tutsak değil miydi? Bitmez tükenmez, saçma sapan sorularla onu aşağılamak niyeydi? Tek fark ettiği kendinin ve Ginette'in adlarıydı. Dizlerini tutuyordu. Herkes kulak kesilmiş dinliyordu. Oyalanmak amacıyla salondakileri teker teker gözen geçiriyor, sonra fikir yürütüyordu: «Aaa, jüri üyelerinden ikisi genç, ya da öyleye benziyorlar. Belki de dostça düşünürler. Yok, yok, bu çiğnenmiş kâğıt suratlı heriflerden, iyilik beklemek saçma.»

Bir şaşkınlık mırıltısıyla kendine geldi. Dinleyicilerin gözü hep ondaydı. Kendi kendine mırıldandı: «Yine ne yaptım yahu?» Aklı havalardaydı, duruşmayı izlemiyordu artık. Başkan çekiciyle kürsüye vuruyor, dinleyicileri susmaya çağırıyordu.

«Sanık Diaw Falla, ayağa kalkınız!»

Dikdörtgen salondaki balık istifi doldurulmuş dinleyici sıraları yargıçların karşısında yer alıyordu. Jüri masası sağdaki tanık kapısından girildiğinde, sola, sanık sandalyesinin önüne düşüyordu.

Kimlik saptaması çabucak yapıldı, sonra bi-

rinci tanık içeri alındı. Dörtbir yana ürkek bakışlar fırlatan bir kadın gözüktü. Yemin ettikten sonra önündeki parmaklığa tutundu.

«Cesedi bulan siz misiniz efendim?» diye sordu başkan.

«Evet.»

«Bu işin nasıl olduğunu bize açıklayabilir misiniz?»

«Hmmm...» diye başladı, «Poliste söylemiş olduğum gibi. Akşam... Yok, yok, sabah... Temizlik yapıyordum. Merdiveni her zaman ben temizlerim... Dördüncü kattaki bey geldi, 'Komşu hanımda epey gürültü vardı,' dedi... Ben de, 'Ohooo, kitabı çıktığından beri gürültü eksik olmuyor. Ama postayı almaya gelmedi, ne sabahkini, ne de akşamkini,' dedim... Sonra çıkıp bakmak gerektiğini düşündüm. Ama kiracıları gözetlemek hiç huyum değildir...

Sonra baktım, kapı aralık... Sakın hırsız olmasın, diye bir göz attım.» Elini kaldırmıştı. Yalnızca konuşmasına değil, hareketlerine de baktıkça gülmemek için güç tutuyordu insan kendini. Konuşmasını sürdürdü: «Cevap gelmedi... odaya girdim, girer girmez de çığlığı bastım: 'İmdaaat!..' Kiracılar yetiştiler... Hemen polise telefon ettik.»

«Sanığı daha önce gördünüz mü, yani cinayetten önce?»

«Tabiî. Bizim mahallede Arap yoktur, Zenci de yoktur. İlk geldiğinde onu apartman tabelasına ba-

karken gördüm. Burda kendisi gibilerin oturmadığını söyledim, 'Ben nereye gittiğimi biliyorum,' dedi ve izin bile istemeden girdi. Ben kapıdaydım.»

«Kaç kez geldi?»

«Sık sık gelirdi. Hatta bazı kiracılar 'Zenci burda mı oturuyor?' diye sordular. Bir gün merdivende karşılaştık, dil çıkardı bana. Sonra da deli gibi güldü. Başka bir gün onun peşinden gittim, nereye gittiğini öğrenmek için.»

«Sanığın kimi ziyaret ettiğini biliyordunuz. Bizi şu noktada aydınlatabilir misiniz? Sanığın Ginette Tontisane ile ilişkisi yalnızca dostça mıydı, yoksa daha samimî miydiler?»

«Samimî olduklarını sanmam... Bayan Ginette son derece namusluydu. Eğer öyle bir iddiada bulunuyorsa, bu yalnızca temiz anısını kirletmek içindir.»

«Savunmanın soracağı bir şey var mı?»

«Hayır Sayın Başkan.»

Bu kez gelen tanık, mağrur görünüşlü bir erkekti. Yeni kesilmiş saçları kırlaşmaya yüz tutmuştu. Ayakta duruyor, kendinden emin tavrı bu gibi durumlara alışkın olduğunu gösteriyordu. Yeminden sonra kendisine yöneltilen beylik soruları büyük bir rahatlıkla cevapladı.

«Claude Martin, 50 yaşında, yayımcı.»

«'Zenci Köle Gemisi Sirius'un Son Yolculuğu'nu siz mi yayımladınız?»

«Evet,» dedi tanık başını sallayarak:

«Yapıt nasıl geçti elinize?»

«O getirmişti...»

«'O' kim?» diye sordu Başkan.

«Ginette demek istiyorum. Daha önce iki kitabını yayımlamıştım. Sonuncusu için de gelip beni aradı. Yapıtı okudum, çok beğenmiştim. Bu yüzden kendisini ziyarete gittim. Tartıştık ve yayım koşulları konusunda anlaştık.»

«Yazarın kim olduğunu söyledi mi?»

«Hayır söylemedi. Kendisi olmalı. Fakat, ödülü aldıktan sonra bana 'Martin, ben bir hata işledim, düzeltmek isterdim' demişti.»

«Nasıl bir hata?»

«Bilemem.»

«Sanığı önceden görmüşlüğünüz var mı?»

«Evet, ölümünden önceki akşam Ginette bizimleydi. Saint - Germain -des- Prés'de bir bardaydık. Zenciyi görünce keyfi kaçtı. Ordan ayrıldığımızda peşimizden geldi.»

«Sanığın durumu nasıldı?»

«Bir masa ötemizde oturuyordu. Gözü Ginette' deydi. Çok öfkeliydi.»

«Kendinden geçmiş miydi?»

«Bütünüyle,» diyerek tanımına bir ayrıntı kattı Martin.

Salondakiler, sıcaktan boncuk boncuk terliyorlardı. Bir gazeteci boyunbağını gevşetmişti; durumunun yakışıksız sayılmasından çekinerek makinesinin ardında gizleniyordu.

«Bir sorumuz var Sayın Başkan,» diyerek araya girdi savunma avukatı. «Tanık yayımlayacağı yapıtları nasıl seçtiğini söyleyebilir mi?»

Başkan Martin'e dönerek:

«Soruyu duydunuz mu?» dedi.

«Yayınevimiz bir anonim şirkettir. Bize görüşünü bildiren bir Danışma Kurulumuz vardır.»

«Ginette Tontisane'a neden bir ayrıcalık tanıdınız?»

«Kendisini... uzun zamandır tanırdım..!»

«Zekânın belli bir zümrenin tekelinde olduğuna inanır mısınız?»

«Hayır.»

«Bir ırkın?»

«Bir zencinin davranış nedenlerini anlayamam, davranışlarını da tanımlayamam.»

«Öyleyse olay öncesi sanığın kendinden geçmiş olduğunu nereden çıkarıyorsunuz?»

Salon sessizdi. Kapı önündeki muhafız bir öksürük nöbetine yakalanarak dikkatleri üzerine çekti.

«Gözlerinden anladım.»

Riou yerine otururken:

«Sayın Jüri üyeleri takdir edeceklerdir,» dedi.

Üçüncü tanığı tanıyordu Diaw. Onu tutuklayan polisti bu. Kirli gabardininin yakası buruşmuştu. Soğuk bir tavırla yemin etti.

«Suçluyu nasıl saptadığınızı anlatabilir misiniz?»

«Saat beşe doğru bize telefon edildi. Bir arkadaşımla birlikte soruşturmayı yapmakla görevlendirildik. Eğer katil, kurbanını gayet iyi tanımasaydı, bu cinayet işlenemezdi. Üç günlük bir çabadan sonra sanığın adresini de kapsayan bir mektubunu ortaya çıkardık. Hiç gecikmeden Marsilya'ya gittik ve yerel polisin yardımıyla sanığı yakaladık.

Sorgusu sırasında Diaw hep aynı şeyleri söyledi; kadının evine gitmiş, onu dövmüştü, fakat amacı yalnızca yola getirmekti, bu türden şeyler hep. Elde ettiğimiz bilgilerden sanığın sık sık kavga ettiği anlaşılıyor.»

Riou ayağa kalktı:

«Sayın Başkan, tanık sorgunun ne kadar sürdüğünü söyleyebilir mi?»

Müfettiş telâş ve şaşkınlıkla cevapladı:

«Bunu kestirebilmek çok zor, pek çok kişiydik, nöbet değiştirdik.»

«Bu noktaya dikkatlerinizi çekerim. Peki, sanık sorgusunu imzalamayı kabul etti mi?»

«Hayır.»

«Pekâlâ. Sayın Jüri üyeleri gereken sonuca kendileri varacaklardır.»

İki saat aradan sonra dinleyicilerin sayısı artmıştı. Kadınların rengârenk şapkaları, erkeklerin saçsız başları yanında fazlasıyla göze batıyordu.

Şurada burada günün ünlüleri göze çarpıyor, herkes onlardan söz ediyor, yanındakine gösteri-

yordu. Dedikodu peşinde olan muhabirler gruptan gruba koşuyor, arada bir de flaşlar parlıyordu.

Diaw Falla'nın gözleri avukatını arıyordu. Öğleyin yalnızca bir parça ekmek ve tek bir balık yemişti. Tepesinde dikilen iki muhafızla konuşmaya başladı en sonunda. Ama kendisine söylenenleri pek dinlemiyordu. Hep aynı şeyleri, kendisine çektirilenleri düşünüyordu.

«Bütün bu gürültü canımı yakmak için... Burda üç gün boşu boşuna oturup kendimi seyrettirmem, meraklarını gidermem gerek... Tarih öncesinden kalma ve yeni keşfedilmiş bir hayvanım sanki...»

«Mahkeme Heyeti!»

Yavaş yavaş duruluyordu ortalık. Boğucu sıcaktan ötürü sonunda masrafa kıyıp havalandırmayı çalıştırdılar. Falla, Riou'nun iskemlesinin hâlâ boş olduğunu oturduktan sonra farketti.

«Eh, senin de başın fazla ağrımayacak,» diye mırıldandı savcıya bakarak.

Henry Riou törenli bir havayla girdi salona; cübbesini silkti ve yargıçlara dönerek:

«Lütfen beni bağışlayın Sayın Yargıçlar. Zamanı gelince sizlere sunacağım önemli bir bilgiden ötürü gecikmek zorunda kaldım,» dedi.

Tanıklar yeniden boy göstermeye başladılar. Öğleden sonraki ilk tanık, gözlüğü kemerli burnunun üstüne düşmüş, altmış yaşlarındaki adlî hekim Copet'di. Parmaklığın arkasına geçti. Kafası dazlaktı... Gerçeği ve yalnızca gerçeği söyleyeceğine yemin etti.

«Doktor, ölüm belgesini siz düzenlediniz. Ölüme yol açan nedir?» Başkanın ilk sorusu buydu.

«Ölüm nedeni beyin kanamasıdır. Başının, bir eşyanın köşesine çarpması bu kanamaya yol açmıştır... Bayan Tontisane hemen değil, birkaç saniye sonra ölmüştür.»

«Öyleyse katil yanından ayrıldığında henüz yaşıyordu?..»

«Evet, ama hiç bir girişim onu kurtaramazdı. Bir başka nokta: Kolun bükülmesi kürek kemiğinin yerinden çıkmasına yol açmıştır. Bu da, hasmının ondan bir şey istediği, onunsa bunu yapmayı kabul etmediği olasılığını akla getirmektedir. Saldırgan, redle karşılaşınca kadının başına vurmuştur.»

«Sizce bu eylem önceden tasarlanmış mıdır, yoksa bir rastlantı sonucu mudur?»

«Kanımca, 'önceden tasarlanmıştır'ın dışında bir şey söylenemez.»

«Teşekkür ederim Doktor Bey. Baylar, herhangi bir sorunuz var mı?»

«Hayır Sayın Başkan,» dedi Riou yerinden hafifçe kalkarak.

Doktordan sonra sıra pek çok madalya taşıyan bir ihtiyardaydı. Yaşına rağmen dinç gözüküyordu. Herkes gibi o da yalan söylemeyeceğine yemin etti.

«André Vellin, Tıp Fakültesinde profesör.»

«Sanığın aklî durumunu incelemekle görevliydiniz. Vardığınız sonuçlar nelerdir?»

«Diaw Falla'nın aklî dengesi yerindedir. Hiç

kuşkusuz çok akıllıdır. Çevreye karşı ilgisiz görünmesi karakter üstünlüğünden ötürüdür.»

«Sizce cinsel faaliyete özel bir düşkünlüğü var mıdır?»

«Zencilerde, özellikle beyaz bir kadın söz konusu olduğunda bu olağan bir durumdur. Derinin beyazlığı, zenci kadınların renginden daha çekici olan bu beyazlık, onları büyülemektedir.»

«O halde, Ginette Tontisane kendisiyle yatmayı reddetse sanık cinayete kadar gidebilirdi öyle mi?»

«Evet,» diyerek yargıcın kanısını doğruladı profesör.

Riou ayağa kalktı:

«Sayın Başkan, tanık zencilerin cinsel faaliyete özellikle düşkün olduklarını öne sürdüğüne göre, onların bu alandaki davranışlarının hangi bakımlardan beyazlardan farklı olduğunu belirtebilir mi?»

«Bilim, renkli insanların beyaz bir kadın önünde psikoz geçirdiklerini saptamıştır.»

«Şu anda bütün bir kitle değil tek bir kişi söz konusudur. Sonuçlarınız neye dayanmaktadır?»

«Bilime!»

«Bu kişi deli midir, değil midir?»

«Hayır, deli değildir.»

«Bunu biliyordum. Öyleyse bir sadist olduğunu nasıl söyleyebiliyorsunuz?»

«Ben öyle bir şey demedim.»

«Cinsel faaliyete aşırı düşkünlükle suçladınız. Bir kadının ırzına geçmekle onu öldürmek bambaşka şeylerdir.»

«Ayrı terimler kullanmaktayız.»

Ortaya çıkan gerilim karşısında başkan oturuma ara verdi. Yarım saat sonra herkes yerindeydi. Diaw Falla korkuyordu. Yüreği burkuluyordu korkudan... Elleri parmaklığa dayalı ayakta duruyor, tırnaklarıyla tahtayı kazımaya uğraşıyordu; canı yanıyordu, ama kendisini bekleyen öteki acıya yeğliyordu bunu.

Başkan adını söylediğinde bir bakışta bütün salonu kucakladı.

«Diaw Falla ayağa kalkınız!»

«Marsilya'dan ayrıldığınızda amacınız neydi?»

Ağzını açmadan önce kurumuş dudaklarını yaladı Diaw.

«Doğrusu hiç bir şey düşünmüyordum.»

«Nasıl yani, onca yolu amaçsız ve boşu boşuna mı aştınız? Paris'e gelmenize yol açan neydi?»

«Bir kitap için geliyordum.»

«Ginette'i gördükten sonra niyetiniz neydi?»

«Kitabımı çalmıştı, bu durumu düzeltmek istiyordum.»

«Niçin polise gitmediniz? Onların işi bu!»

«'Onlar' bana inanmazdı.»

«Niçin?»

«Zenci olduğum için!»

«Bu ülkede ırk ayrımı yoktur.»

«Belki.»

«Kısacası, dava açacağınıza adaleti kendiniz yürüttünüz, öyle mi? Peki o akşam Ginette'i gördüğünüzde öfkeli miydiniz?»

«Bana yaptığı kötülükten ötürü kızgındım ona. Beni tanımamazlıktan geldi.»

«Ve erkeklerin yanında bu davranışı gururunuzu kırdı?»

«Beni kızdıran yapmış olduğu hırsızlıktı, tavrı değil.»

«Biraz olsun kıskanmadınız mı?»

«Niçin kıskanayım? Karım değildi.»

«Kaç kere evine gittiniz?»

«Hiç saymadım.»

«İlişkileriniz samimî miydi?»

«Samimiyetten ne anladığınıza bağlı.»

«Onunla yattınız mı?»

«Evet... birçok geceler kaldım orada.»

«Sizi artık istemeyince öldürmeyi mi yeğlediniz?»

«Onu hiç sevmedim.»

«Öyleyse para için? Şantaj mı yapmak istiyordunuz?»

«Gerçek bunun tam tersi!»

«Bir hamalın kazancı nedir?»

«Benim zamanımda, saatte 133 Franktı.»

«Yerdeki para ne kadardı biliyor muydunuz?»

«Hayır.»

«Yüz binden fazla. Paradan hoşlanmaz mısınız?»

«Kendim kazanırsam hoşlanırım... Bir jigolo değilim ben!»

Hırsla söylemişti bu son cümleyi. Dinleyiciler kendilerini bu söz düellosuna kaptırmışlardı. «Artık buraya kadar geldik, kaybedeceğim bir şey kalmadı,» diyordu Falla kendi kendine. Nabzının atışı yeniden normale dönmüştü.

«Evet ya da hayırla cevap veriniz,» diyerek ko-

nuşmayı sürdürdü başkan. «Beyazları sever misiniz?»

«Beyazlar zencileri severler mi?»

«Soru değil cevap istiyorum,» dedi yaşlı yargıç masaya vurarak.

«Bana gösterilen saygıya karşılık veririm.»

«Sevgide karşılık gerekmez... Bunu bilmeliydiniz... Beyazları sever misiniz?»

Zenci başını eğmişti.

Doğruyu söyleyip söylememek arasında bocalıyordu. «İşimi bitirmek istiyor. Her halinden belli,» diye düşündü. Ansızın kararını verdi, yerinde doğruldu, gözleriyle Henry'ye danıştı ve konuştu:

«Beni bir insan olarak görürlerse duygularına karşılık verebilirim, aksi halde, ben de onlar gibi olurum.»

«Demek onlardan nefret ediyorsunuz?»

«Sevgide karşılığın gerekmediğini az önce söylemediniz mi?»

«'Köle Gemisi Sirius'un yazarı olduğunuzu öne sürüyordunuz. Kitaptan her hangi bir bölümü ezbere söyleyebilir misiniz?»

Bu istek karşısında Diaw yüzünü o kadar sinirlice oğuşturdu ki, gözlerinin akı kızardı.

«Son bölümü deneyeceğim.»

Biraz bekledi sonra başladı:

Sabaha karşı hem Doğu hem de Batı kararmıştı: ufuk yoktu artık. Geminin ön tarafı sisler içinde kayboluyordu. Zenciler geceleyin kaçmışlardı... Sintineden yükselen dayanılmaz bir çürümüş leş kokusu, kusmuk, ter, kir ve çürüyen ceset kokusu karışımı, bu saatte açık duran ambar kapa-

ğından süzülüp ortalığa yayılıyordu. Geminin mühendisleri, sintineyi, kölelerin uyuşmasını önlemek amacıyla, zincire vurulmuş kol ve bacakların hareket etmesine olanak sağlayacak biçimde yapmışlardı. Gerektiğinde bir tayfa aşağı inip köleler arasında serbestçe dolaşabilirdi. İçerde hırıltılar duyuluyordu... Gemicilerden birinin gebe bıraktığı kadın ağlıyordu; oğlu için değil, baba için de değil, kendisi için ağlıyordu. Morarmış topuklarını ısırıyordu zincirler. Günlerdir yarı aç olan kadınlar ve erkekler iç içe, kucak kucağa ve karmakarışık uzanıp kalıyorlardı. Nereye gidildiğini bilmeden götürülmüşlerdi.

Bütün kavimler oradaydı. Kaynağı kara örtülü insanların ülkesinde bulunan büyük ırmağın suladığı Vadililer. Ortak düşman karşısında karşılıklı yardım için anlaşan Kuzeyliler. Yanaklarında üç bıçak izi taşıyanlar. Bir sürünün ardında, vahşî hayvanlardan kaçarak yaşayanlar. Daha kara, daha iri ve daha ince olanlar da vardı... Ormana gitmek ve kırmızı kulaklı adamlardan sakınmak amacıyla büyük çukurlar aşanlar, büyük Bâbâ'dan gelenler.

Bazılarının elmacık kemikleri o kadar çıkıktı ki, onları hasta sanabilirdiniz. Kemerli burunlu, sesleri genizden çıkanların kulübelerinde tavanlar öylesine alçaktı ki içerde çömelmek gerekirdi. Büyüden alıklaşmış olanlar da vardı aralarında. Onların bütün hayatı öldüklerinde kurban edilecek semiz sürüler beslemekle geçerdi, çünkü ancak bu koşulla atalarına kavuşabilirlerdi. Delinmiş kulaklarıyla, altın arayıcısının damgasını hâlâ taşıyanlar da vardı. Konuşmaları gece uluyan kö-

pekleri andıranlar da oradaydı. Kayalıklarda yaşayıp, ölülerini komşuların iştahından korumak için oturdukları mağaraların yakınına gömenler de vardı bu gemide. Hayatları boyunca köylerinin sınırını hiç aşmamış olanlar da, gözlerini şaşkınlıktan gökteki iki yıldız gibi açıp kırpıştıranlar da görülüyordu kölelerin arasında. Güneş ve yağmura, mevsim farklarına aldırmayıp, hep yaprakla örtünerek kumaş yüzü görmeyenler de oradaydı. Nereden geldikleri, dilleri ve görenekleri bilinmeyenler de vardı. Onları satın alacak olanlar aralarında fark gözetmeyeceklerdi; eskiden onların birbirlerinden çok uzakta yaşadıklarını, töre ve inançlarının çok değişik olduğunu bilmezlerdi çünkü. Bütün bu suçsuz insanlar oraya doldurulmuştu ve kelimelerin sakladığını bakışları söylüyordu.

Ambardan çıkan ilk köle zincirlerinden kurtulabilmişti. Arkasından düzinelerle köle parmaklığa doğru süründü. Nöbetçi sessizce boğuldu.»

Diaw bir an için sustu.

Gemi ikiye bölünüyordu; arkada köleler, önde efendiler. Gittikçe hızlanan rüzgâr dışında kimse yoktu koca tekneye yön veren. Gün ilerledikçe fırtınanın şiddeti artıyordu. Seren direği de kırıldı. Çığrından çıkmış denizin her yandan dövdüğü geminin yönünü artık dalgalar çiziyordu. Ambara hücum eden sular henüz zincirlerinden kurtulamayanlara korkunç bir son hazırlıyordu. Tayfalar son bir çabayla gemiyi yeniden ele geçirmeye çalışıyorlardı. Çalkantılı deniz güverteden aşağı savuruyordu onları. Rüzgârın uluması bütün çığlıkları bastırıyordu. Yağmur sanki bir bıçaktı; her önüne ge-

leni kesiyordu. Az zaman sonra yelkenler bir paçavra, direklerse bir döküntü yığını oluvermişti; her yandan dolan sular insanın ya da doğanın öldürdüğü bir düzine siyah ve beyaz cesedi bir o yana bir bu yana savuruyordu.

Ölüme karşı yürütülen bu kavgada 'uygarlar' ilkel içgüdülerine yeniden kavuşmuşlardı. Hayvanlara özgü bir bencillikle savunuyorlardı canlarını. Ne olursa olsun su üstünde kalabilen bir nesnede yer kapabilmek için kendi aralarında döğüşüyor, tırmanmaya uğraşanları tekmeliyor, o da yetmezse hançerliyorlardı; rüzgâra karışmış upuzun bir çığlık duyuldu ansızın. Kabaran dalgalar onları kapıveriyor, kamburlaşan sırtlarıyla denizanalarını andırıyorlardı. Giriştikleri yolculuğun başından bu yana ilk kez Meryem'i ve oğlunu hatırlıyorlar, onlardan yardım diliyorlardı. Yakarıları doğayı daha da kızdırıyordu. Bazıları kamara kapılarına, direklerden artakalan kırık parçalara tutunuyorlardı; korkudan yüzlerindeki kan çekilmiş, benizleri solmuştu.

Zenciler ise ağlıyor, tanrılarına dönüyor, anlatılmaz işaretlerle yalvarıp yakarıyorlardı. Karaya varmak umuduyla denize atlıyorlardı. Kafalarını tekneye çarpıp kıracak olan dalgalar tam onlar atlarken yükselip sanki güç topluyorlardı.

Güverte artık büsbütün sular altındaydı. Beyazlarla, zenciler arasındaki çatışma yok olmuştu. Artık dil, inanç ya da deri farkı kalmamıştı. Herkes korkuyordu, ölmekten korkuyordu. Bu dehşet ortamında görünmez bir sır onları birleştiriyordu. Artık hasım değillerdi, çünkü fırtına egemendi

her şeye. Tepelerinde gök gülermişçesine gürlüyordu... Hıristiyan ya da fetişist, herkes günahlarının bağışlanmasını diliyor, oysa amansız doğa, yakarışlara aldırmaksızın oynuyordu onlarla. Aralıksız şimşek çakıyordu. Doğa işini görüyor, deniz ve gök, rüzgâr ve yağmur görevlerini gözlerini kırpmadan yerine getiriyorlardı.

Kendilerini uygar sayan birtakım insanlar, henüz bu aşamaya ulaşmamış saydıkları bazılarını da peşlerinden sürükleyerek, böylece ölüp gittiler... Son köle gemisinin serüveni budur... Nantes limanında haber alınamamıştır diye kaydı silinen Sirius: 4 Aralık 1824.»

Kimse göze alamıyordu sessizliği bozmayı. Fotoğrafçılar Diaw'ın bu anını çekmek konusunda duraksıyorlardı. Ağır ve yoğun bir bekleyiş hüküm sürdü. Nefesler kesilmişti. Terden sırılsıklam derisi parlayan Falla soluyordu.

«Bunu ezberlemek için kaç gün uğraştınız?» diye sordu Başkan.

Diaw'ın gözleri ateş saçan birer yarıktan başka bir şey değillerdi şimdi, çeneleri kenetlenmiş, bütün kasları gerilmişti; başkanı hor gören bir tavırla verdi cevabını:

«Hapiste ezberlemedim. Kitabı daha önce de söylediğim gibi ben yazdım... Ben!»

Büyük bir uğultu başgösterdi ve başkan oturumu bir sonraki güne erteledi.

Ertesi günün sabahı, Diaw Falla iyice dinlenmişti, kafası öylesine duruydu ki, çevresindekileri kılı kıpırdamadan gözden geçirip inceleyebiliyor-

du. Henry Riou birini bırakıp ötekinin yanına koşuyor, eliyle koluyla bir şeyler anlatıyordu. Önceki günkü gibi çok kalabalıktı salon. Tek bir savunma tanığı vardı; ürkek tavırlı, meleze çalan bir zenciydi bu. Giysileri günün modasına uygundu. Özene bezene taranmış dalgalı saçları aynanın önünde uzun süre hazırlandığını gösteriyordu.

Kimliğini hızla söyledi:

«Sylla Djibril, 35 yaşında, Folies Bergères'de sanatçı.» Ve hemen yemin etti.

«Ginette'le sanığın nasıl tanıştıklarını anlatır mısınız?»

«Anlatayım. Diaw Quartier Latin'e gelip beni bulmuştu. Kitabı basmak için yayınevlerinin çıkardığı güçlükleri anlattı. Çok para istediklerini söyledi. Yardım edeceğime söz verip şunları ekledim: 'Bir kadın tanıyorum, sanat çevresindendir. Belki sana yararı olur.' Birkaç gün sonra Montana'da Ginette'e rastladım ve Diaw'ın karşılaştığı güçlükleri anlattım. St. Michel caddesindeki Petit Cluny'de randevu verdi, hatta yeri, günü, saati hepsini kendisi saptadı. Ginette romanı pek beğendi. 'Bana gel, daha rahat konuşuruz,' dedi. Falla'yı tekrar gördüğümde bana Ginette'in güvenilir biri olup olmadığını sordu. Son derece dürüst olduğunu söyleyip kendisini yatıştırdım. Ertesi hafta onları 'Bal Nègre'de birlikte gördüm. Kitaptan hiç söz etmediler, ben de sormadım. Son görüşümde Diaw bana Marsilya'ya döneceğini, ama kitabı yayımlandığında yeniden geleceğini söyledi. Ben de ona, 'Romanından bir tane imzalayıp verirsin bana artık,' demiştim. Ancak yine de Falla'nın kuşkulu olduğu se-

ziliyordu. Büyük ödülü aldığında, Ginette'in resmini gazetelerde gördüğüm zaman söz konusu kitabın 'Sirius' olabileceği aklıma bile gelmedi. Bir arkadaştan romanı ödünç aldığımda anladım durumu ve hemen Ginette'e koştum. Evde değildi. Hepsi bu.»

«Romanı yayımlanmadan önce okumuş muydunuz?»

«Birkaç sayfa okumuştum Diaw'ın oteline gittiğimde.»

«Niçin poliste yapmadınız bu açıklamaları?»

«Beni hiç çağırmadılar ki!»

«Ginette'le ne gibi bir ilişkiniz vardı?»

«Sadece ahbaptık.»

«Sanıkla.»

«Kardeşimdir.»

«Nee?»

«Aynı ülkedeniz demek istiyorum.»

«Ama siz Ginelisiniz?»

«Evet, ama ikimiz de Afrikalıyız.»

«Kitabın yazarı Diaw Falla'dır diyorsunuz, belki de aynı kitap değildi?»

«Yayımlanan romanla, yayımdan önce okuduğum elyazması arasında hiç bir fark olamaz.»

«Ginette Tontisane'ı suçluyorsunuz?»

«Gerçeği söylememi istediniz, bildiklerimin aksini söyleyemem.»

«Diaw Falla, Ginette'i seviyor muydu?»

«Bunu hiç sormadım ona.»

«Baloda nasıllardı?»

«Ötekiler gibi.»

«Cinsel bir coşku içinde miydiler?»

«Orda onu ölçmek üzere bulunmuyordum.»

«Öyleyse niçin burdasınız?»

«Romanı Diaw'ın yazdığına kimse inanmak istemediği için.»

«Ya cinayet?»

«O konuda hiç bir şey bilemem.»

Bu tanıktan sonra oturuma kısa bir süre ara verildi. Oturum yeniden başladığında savcı iddianameyi okumaya hazırlanıyordu. Diaw Falla'nın her yanını ter basmış, sıcaklık kaplamıştı ansızın. Tıpkı kurbanının gövdesini sarstığında olduğu gibi... Yakalanmayı beklerken geçirdiği gecelerde olduğu gibi... Ona acımayacak olan bu adamın uyandırdığı korkudan ötürü, bütün benliği büzülüyordu sanki. Savcının gözleri onu ürkütüyor, içindeki son umut kalıntısını da alıp götürüyordu. Diaw neler söyleyeceğini kestirmeye çalışırken, Bréa kendinden emin saldırdı:

«Sayın Jüri Üyeleri! Bir sanığın mahkemenin koruyuculuğundan yararlanabileceği pek çok durum vardır. Ama elimizdeki durum böylesi değildir. Bir adam suç işlemek için yüzlerce kilometreyi aşıp geliyor ve bu durumun önceden tasarlanmış olmadığına inanmanız isteniyor! Olayın gelişimini gözden geçirelim; her şeyi açıkça göreceğiz. Sanık aylarca önce Ginette Tontisane'la tanışır ve âşığı olabilmek için uğraşır. Marsilya'dan ona sayısız mektup yazar; genç kadın bu aşırı ilgiden usanır. Bunun üzerine Paris'e gelir. İki erkeğin yanında bulur onu. Kıskançtır, ama cesur değildir. Cinayeti orda işlemeyi göze alamaz. Ne yapar? Bıkıp

usanmadan bekler ve gölgesiymişçesine peşinden gider.

Kadın evine döndüğünde ne görür? Bu canavarı. Ne olmuştur orda? Tahmin edebiliriz. Bir vahşî hayvan gibi atlar üzerine kadının ve ölüm kalım mücadelesi başlar. Ansızın uğradığı saldırı kadıncağızı şaşırtmıştır. Yeterince koruyamaz kendini. Şehvetten çılgınlaşmış olan Diaw kurbanına tecavüz eder.

İşte o anda ayak sesleri duyulur. Zavallıcık kaçmaya çalışır, adam onu kolundan yakalar ve bükmeye başlar. Parası olduğunu bilmektedir, evet bilmektedir. Bir edebiyat ödülü kazandığını duymuştur.

Ve savunma, saldırganın hazırlıklı olmadığına, öldürmediğine, her şeyin bir kaza olduğuna inanmanızı istiyor! Sanığın kendinden emin görünüşüne bakıp aldanmayınız. Ginette Tontisane da bir bakıma hayvanca olan bu görüntünün kurbanı olmuştur.

Alçakça işlediği suçlardan sonra ne yaptığına bakalım! Polise mi gitti? Hayır, çünkü fazlasıyla kurnazdır. Pişman mıdır? Asla, çünkü bu gibilerde vicdan yoktur, pişmanlığın ne demek olduğunu bile bilmezler. Bütün benliğini arasanız hemcinsine karşı bir yakınlık duygusunun zerresini bulamazsınız. Uygar olan bizler iyiyi kötüden ayırdetmeyi öğrendiğimiz anda hayvanlar dünyasından ayrılmışızdır; biz oturup serbestçe düşünüp taşınabiliriz. Biz kaba kuvvetin yerine yasaları koymuşuzdur. Bu yüzden duygulara ve insanın değerine saygı göstermeyi biliriz. Eğer ömür boyu hapis cezası isti-

yorsam, bu benim ve yasalarımızın acımasız olmayışındandır.

Yine sanığa dönelim. Marsilya'ya döndüğünde eski hayatını sürdürmüştür. Çaldığı parayı saçıp savurmuştur. Aynı zamanda kendini satan kadınlardan da önemli ölçüde para sızdırmaktadır. Geçmişi bunun örnekleriyle doludur. En ufak bir olay bu yılanın cinayete kadar gitmesine yeterlidir!. Görgü tanıklarının açıklamaları, işlediği korkunç cinayetin somut ayrıntılarını benim başaramayacağım bir canlılıkla ortaya koymaktadır. Bu cinayet öylesine tüyler ürpertici, öylesine hayvancadır ki, katile gerçekten yakışmaktadır. Katilin ülkesinin ormanlarındaki vahşî hayvanlardan öğrenebileceği hiç bir şey yoktur!»

Durdu, terini kuruladı, parmağını yakasıyla boynu arasından geçirdi. Başını doğrulttu ve yavaşça yeniden başladı.

Anlaşmazlık noktaları nelerdir? İddia makamı işlenen cinayeti açıkça ortaya koymakta, savunmaysa Ginette'in ölümünün sözümona önceden tasarlanmadığını kanıtlayabilmek için bin dereden su getirmektedir. Sanığın Paris'e geliş nedeni açıktır. Buna karşılık 'Emeğinin ürünü çalınmıştır' denmektedir. Ama polis ne güne durmaktadır? Polisi bilmez mi bu adam? Bilim, aklî dengesinin yerinde olduğunu saptamıştır. Hepimiz gibidir bu adam da! Tek fark insanca duyguların yokluğudur onda. Ginette Tontisane'ın üzgün ailesi adına, toplum adına adalet yerini bulmalıdır! Bu adam 'Köle Gemisi Sirius'un yazarı olduğunu öne sürebilmektedir. Edebiyatımıza yapılan bu sataşma da

bir suçtur! Fransız edebiyatı büyük bir kayba uğramıştır. Ginette Tontisane büyük yazarlarımızdan biriydi. Özgürlük ve eşitlik meşalesini taşırken Fransa'nın büyüklüğüne adadıkları hayatlarını kaybeden, şehit düşenlerden biridir o da! Tıpkı ulusal bağımsızlık uğruna şehit düşenler gibi. Ününün eşiğindeyken kaybettiğimiz bu değerli yazarın ölümünden duyduğumuz acı çok derindir. Yalnızca kurbana değil, aynı zamanda edebiyatımıza ve uygarlığımıza da adalet borçluyuz.»

Bréa'nın sesi yankılanıyordu. Diaw söylenenlerin tek bir kelimesini bile kaçırmıyordu. Dudaklarını ısırıyor, kendine kızıyor, salondakilerden nefret ediyordu. İlk gördüğünde sevimsiz bulduğu Bréa, şimdi gitgide iğrençleşiyordu gözünde. Bir adalet heykeli düşündü; ayaklarının dibinde bir copla, uzun boynu, yuvarlak yüzü, sivri burnuyla iskeleti andırıyordu bu heykel... «Evet, evet» diye cevap veriyordu kendisiyle konuşan avukatına. Ama söylediklerinden bir şey anlamamıştı. Savcı yerine oturuyordu. Olağanüstü bir gürültü sardı salonu. Bazı hanımların ağlaşması, öksürmeler, gazetecilerin koşuşması... Sıcak, yüzleri ter baskınına uğratıyor, gömlekleri gövdelere yapıştırıyordu. Diaw Falla kanının donduğunu hissetti.

«Üzülme, henüz hiç bir şey bitmiş değil,» deyip onu canlandırmaya çalışıyordu Riou.

Duruşma öğleden sonraya ertelendi.

Duruşmanın ikinci bölümünde, salon kaynaşıyordu. Sıcaklık ısrarla duyuruyordu kendini. Mahkemeyi anlatan bir gün önceki gazeteler yelpaze olarak kullanılıyorlardı. Diaw başlangıçta bütün

benliğini kaplayan ilgiyi şimdi duymuyordu bile. Hem dıştan hem de içten yenilmişti. Kabullenmişti bunu, bütün hareketleri otomatikleşmişti artık.

«Sizi dinliyoruz üstat,» dedi mahkeme başkanı.

Gövdesiyle masanın üzerine abanmış, ellerini dua edercesine kavuşturmuş olan Riou başını kaldırdı.

«Sayın Yargıçlar, Sayın Jüri Üyeleri:

Suçluluğu kesin bir caniyi savunmak, şu anda karşınızda bulunan insanı savunmaktan çok daha kolay olurdu benim için. Çünkü o zaman, müvekkilimin kişi olarak sorumlu olmadığını, genel bir ahlâksal çöküntü içinde bulunduğumuzu, kaderin acımasız olduğunu söyleyebilirdim; oysa Diaw Falla, bizim kurbanımızdır!»

Salonda onama mırıltıları duyuldu; Riou coşkun bir sesle haykırdı:

«Evet, tek sorumlu biz olduğumuz halde bir insanı yargılayabiliyoruz burda. Yasa insanlar arasında ayrım yapmaz, ama yüreğimiz varolan ayrımların farkındadır. Müvekkilim, sırf derisinin renginden ötürü, sanki bir suçluluk anıtıymış gibi görülmektedir; sanki her şeyi yapabilecek bir hayvandır o, ya da kurbanının kanını emerek beslenen bir vahşî! İddianame, gazetelerin kışkırttığı kine dayandırılmıştır. Gazetelerse namuslu insanların aklını çelmek için olayları gerçeğe aykırı biçimde yansıtmışlardır.

Romanın elyazması halinde Ginette Tontisane'ın eline geçtiğini biliyoruz; yayımcıdan yayım-

cıya koşmaktan bıkan Diaw, yapıtını sonunda ona emanet etmiştir. Alnının teriyle ekmeğini kazanabilmek için Marsilya'ya dönmüştür. Aylar boyu yalnızca birkaç mektup alabilmiştir Ginette'den. Bu mektuplardan birinde geçen şu cümle yapıtın Diaw'ın kaleminden çıktığını açıkça göstermektedir. 'Son mektubunu aldım. Kitabının yayımlanmamasını istiyorsan açıkça söyle; bana niye güvenmediğini anlayamıyorum.

Aldatıldığını görünce adalete niçin baş vurmamıştır? Kendisine inanılacağını sanmadığı için, hem renginden, hem de toplumdaki yerinden ötürü duymak zorunda bırakıldığı kompleksin sonucudur bu. Oysa insanlar arasında üstünlük var olmakla birlikte ırklar arasında böyle bir durum söz konusu bile edilemez. Öte yandan bugün bilginler, Nil ırmağı boyunca gelişip Mısır'a ulaşan ve bizim uygarlığımızı doğuran bir zenci uygarlığının geçmişte varolduğuna inanmaktadırlar artık.

Ortaçağda, Tombuktu Üniversitesi bütün dünya okullarıyla öğretmen değiş tokuşunda bulunurdu. Bizim sözde üstünlüğümüz neredediır? Tarih boyunca türlü ırklar, türlü dönemlerde ilk sırayı tutmuşlardır; böyle bir durumdan özel bir hakkın varolduğu sonucunu ancak bilgisizler çıkarabilir. Öte yandan ırk kavramından daha belirsiz bir kavram var mıdır? Yüzyıllar süren göçlerden, fetihlerden ve iç içe geçmelerden sonra, sözgelişi Avrupa halklarının en küçük bir saflık belirtisi gösterdiklerini öne sürebilecek tek bir ciddî etnolog yoktur. Irkçılık bir kin türüdür; Diaw Falla ona kurban gitmekten korkarak Adalet'e baş vurmaya çekin-

miştir. Bu korkunç kompleksi onun içine yerleştiren biziz.

Ülkemizin yanında zencilerden oluşan bir ulus yarattık. Onlara kendi yaşayış tarzımızı öğrettik. Onlara Fransa'nın kendilerini iyi karşılayacağını, Fransızların onları sevdiğini söyledik. Gerçekle karşı karşıya geldiklerinde bu sözler onlara alay gibi geliyor. Zamanla Fransa'nın Afrika'yla bağları gerginleşti. Bugün artık kopma noktasına gelinmiştir.

Sayın Jüri Üyeleri, oğlu için ağlayan, kederden ölen bir kadın var. Bu anayı oğluna kavuşturun. Yaptığımız hataları onarmaya çalışalım. Eğer Diaw Falla'ya özgürlüğünü verirseniz, o haksever olduğumuzu görecektir. Adaletimizin anlayışlı olduğunu bilecektir. Ve biz, alçak sesle ama gururla şunları söyleyebileceğiz: 'Bu insanı insan yapan, bizim verdiğimiz karardır.' Eğer onu zincirleri içinde tutmayı sürdürürseniz bize karşı duyduğu kin büyüyecektir yalnızca ve aynı zamanda bütün bir halkın kini de bilenecektir. Kendimize, yurdumuza, yüreğimize lâyık olmayı bilelim.»

Riou yerine oturduğunda, salona gürültülü bir kargaşa egemendi. Diaw'ın yüzü çok değişmişti, gözleri parlıyordu, avukatı sanki kendi öz düşüncelerini dile getirmiş gibi geliyordu ona. Elini sıktı Riou'nun bakışları karşılaştı.

«Sanık Diaw Falla, ekleyecek bir şeyiniz var mı?» diye sordu Başkan. Diaw'ın boğazı sıkışmıştı, hayır anlamında salladı başını.

Yargıçlar görüşmek için çekildiler; oturuma ara verildi.

Sanık bölmesinde, iki muhafız aralarında gevezelik ediyorlardı; Diaw bitkindi, gözlerini kapamıştı.

Onu bu mahkemeye sürükleyen olayları yeniden yaşıyordu. Ve aklına ilk takılan Marsilya'nın zenci mahallesi oldu. Dram orada başlamıştı.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖYKÜ

MARSİLYA'NIN küçük Harlem'ine Dominicaines sokağından girildiğinde, küçük bir tepe üzerinde bulunan çevre kilisesi göze çarpar hemen. Saint - Théodore'dur adı, ama çokları bu kiliseyi hâlâ Fransisken rahiplerinin adıyla anarlar: Récollets papazlarının kilisesi.

Birkaç adım ötede, gara doğru giden Petites - Marie sokağıyla anacadde ve Athénes Bulvarı'na doğru uzanan Dominicaines sokağının oluşturdukları bir kavşak vardır. Baignoires sokağı, Petites Marie sokağıyla anacaddeyi enlemesine keser; böylece hepsi birden semtin merkezi sayılan bir binanın çevresinde bir üçgen oluştururlar... Yüzyılın başında Marsilya'daki Afrikalıların sayısı onu geçmezdi. Zamanla çoğaldılar. Toplu halde yaşamayı sevdiklerinden onları Victor July alanında grup grup dolaşırken görebilirdiniz. Bu alan eskiden

oturdukları, her şeyiyle yoksul ve sefil, çıkmaz sokakları pek bol olan mahalleydi. İkinci Dünya Savaşı boyunca Marsilya yarı yarıya yıkıldı. Bazıları İngiltere'ye göçtüler. Geride kalanlar kentin içine yayılıp dağıldılar. Savaş bittikten sonra sayıları hızla arttı; karaderili insanlar hayatın ve denizciliğin zorlamasıyla dört bir yandan akın akın geldiler... Dayanışma ve toplu yaşama ruhuyla birleşerek bu semti oluşturdular... Çoğunluğu dünyayı en az iki kez dolaşmış kusursuz denizcilerdi.

Fransa'nın göbeğindeki bu Afrika'da bütün etnik gruplar temsil edilmişlerdir. Yurdunun göreneklerini özenle saklayan her grubun kendi kahvesi vardır. Önyargıları ve ülkeleriyle ilgili sorunlar sık sık çatışma konusu olur.

En kalabalık grup Saracolélerdir. Onlara göre denizcilik olmayınca hayat anlamsızlaşır. Geveze, gürültücü ve gevşektirler, aynı zamanda en tutucuları da bunlardır. Soussoular kalleş, kötü yürekli ve ürkek, Mandinqueslerse sakin ve ağır başlıdırlar. Büyük fatih Hacı Ömer soyundan gelen Toucouleurlerin davranışları gerçekten soyludur. Mandiagueslar ve Diolalarsa şaraba duydukları sevgiden ötürü Afrika'nın Brötonları adıyla anılırlar. Aynı zamanda tüccar olan Bambaralar savaşçı ruhludurlar, onlar olmadan zenci askerlerin yiğitliğinden söz edilemez; yorulmaz yürüyücü ve herkesten çok fetişisttirler Bambaralar. Çok uzaklara kadar işleyen büyüleri bilmelerinden ötürü, öteki boylar çekinir onlardan. Düşünerek konuşan ağır başlı Dahomeylilere Martiniklilere, Maurlara ender de olsa rastlanabilir burada... Sonra kurnaz,

açıkgöz ve alıngan Oudoflar vardır. Kökenleri kesinlikle bilinemez, bütün Afrika boylarının bir karışımıdırlar. Takma adları 'Zenci Korsikalı'lardır. Hareketlerinde bir uçtan öteki uca kolayca giderler. Bazen bir kuzu gibi yumuşak, bazen de bir aslan kadar vahşîdirler.

Diaw Falla da bu sonunculardandır...

Mor pabuçlu genç kız, ayaklarının ucunda yükselip çevreyi görmeye uğraşıyordu. Bir renk cümbüşü içinde yürüyen yolcu kalabalığını gözleriyle tarıyor, üç numaralı peronda, iki lokomotifin arasında durmuş bekliyordu. Gara girişlerinde çıkardıkları korkunç gürültüden sonra, bu koca makinelerin saçtıkları buhardan çıkan vızıltının, yatıştırıcı, duru bir yanı vardı.

Kavuşma sevinciyle her yanda kucaklaşıyorlardı insanlar. Soluk mavi elbiseleriyle hamallar gidip geliyordu. Önden sürdükleri el arabalarının gıcırtısı, çağrıların, çığlıkların gürültüsüne, garın kargaşasına karışıp kayboluyordu.

Hoparlörden çıkan sakin bir ses üçüncü kez şu kelimeleri döküyordu kalabalığın üzerine:

«Marsilya, bekleme süresi on dakikadır...»

Kaynağı belirsiz sese aldırmaksızın, acele ediyor, itişip kakışıyor, koşuşuyordu insanlar. Anasının, bileğinden tuttuğu küçük bir kız şöyle bağırıyordu:

«Anne, anne Marsilya burası mı?»

«Evet yavrum,» diye cevabı yetiştiriyordu çıkışa doğru hızla yürüyen anne.

Gara, makinelerin buharıyla ağırlaşan yoğun bir sıcaklık egemendi.

Genç kız ayaklarının ucuna basmıyordu artık. Beyaz giysisi, uçarmış gibi duran pembe ve yeşil kelebeklerle bezenmişti. Yolcuların yöneldiği çıkış kapılarına çevirdi başını. Kara, kıvırcık ve gür saçlarını giysisinin renginde bir kumaş parçasıyla bağlamıştı. Derisi tunç rengindeydi, iri gözlerinin üstündeki kaşları özenle alınmıştı, burnu biraz yassıydı, sivri çenesi yüzünü olduğundan uzun gösteriyordu... Catherine Siadem on dokuz yaşının bütün tazeliğiyle parlıyordu. Vagonlardan yana baktı yeniden, ansızın yüzünde beliren sevinç, oluşmaya yüz tutmuş yarı umut kırıklığını hemen sildi. Hafifçe boyalı dudakları aralanıp iki sıra düzgün ve bembeyaz diş göründü. Sağ kolunu heyecanlı bir sabırsızlıkla kaldırıp trene yöneldi.

Erkek doyasıya kucakladı onu. Sonra çocuksu bir sevinçle şakacıktan iterek, «Seni her kucaklayışımda gözlerini açıyorsun!» dedi.

«Oh! Oh!» diye kıkırdadı, «şekerim daha şimdi mi fark ediyorsun! Paris'te geçirdiğin üç ay seni oldukça değiştirmiş doğrusu!»

«Yoo, hayır.»

Yere bıraktığı bavulunu eline aldı, birlikte çıkışa doğru yürümeye koyuldular.

«Senin yüzünden bütün bir gece Lyon'da kaldım.»

«Hayır şekerim, yalnızca yarım gece.»

«Kih! Kih! Neyse, burada olman hoşuma gitti. Vay be! Gözünü sevdiğimin Marsilya'sı,» diyerek içini çekti.

Basamaklara vardılar. Erkek bir an durdu yeniden kavuştuğu kenti doyasıya görmek için. Kuy-

ruk olmuş arabaların yavaş yavaş geçtikleri Athénes bulvarı uzanıyordu önünde; asfaltı gölgeleyen ağaçlar, yayalar, gezgin satıcılar tükenmek bilmez bir canlılık içindeydiler. Uzakta, çok uzakta 'İyi Anne' gün aydınlığında yıkanıyordu sanki. Daha da geride dağlar sıralanmıştı. Binaların arasından gözüken sokaklar patikaları andırıyordu. Benimsediği kente kavuşmaktan memnun, sekerek indi basamaklardan. Kız onu aşağıda bekliyordu.

«Amma yorulmuşum!» dedi onun yanına vardığında. «Günaydın 'Afrikalı kadın',» diyerek solundaki heykele döndü.

«Paris nasıl bir yer?» diye sordu Catherine.

«Paris,» diye tekrarladı öteki dalıp gitmişçesine. «Paris S'si ve de Eyfel Kulesiyle Paris'tir.»

«Eee, kitabın?»

«Hepsini anlatacağım, ama önce ben yokken neler oldu sen onu anlat.»

«Önemli bir şey olmadı.»

«Peki ötekiler?».

Ötekiler zencilerdi, ırkdaşları. Diaw Falla gemici olmadığı halde arkadaşlarının her işiyle uğraşırdı. Yoksulluk içinde olduklarının bilincindeydi.

«Şu kahvenin terasına oturmaya ne dersin?» diye sordu sevgilisine.

«İyi, ama pek zamanım yok. Para kazanmaya koşmalıyım.»

«Sanki ben de çalışıyormuşum gibi yorgunum,» dedi Diaw, «belki daha çok.»

«Zaman bulsam ben de dert yanacağım. Sözde on beş gün tatil yaptım. Onları da yırtık yamayıp,

etrafı temizlemekle geçirdim. Bir şey söyle hiç olmazsa!»

Oturdular; genç adam iki gazoz ısmarladı. Diaw Falla Dakar'dan bir kaç kilometre ötede bulunan Yoff köyündendi, henüz yirmi iki yaşındaydı. Orta boylu, yumuşak tavırlıydı; rengi amber karasıydı. El değmemiş bir tarlayı andıran kıvırcık saçları alnının yarısını kaplıyordu. Çekik gözleri Moğol'a benzetiyordu onu, gergin göz kapaklarında hiç kırışık yoktu. Yüzünü küçük ve yassı bir burun tamamlıyordu. Üzerindeki kül rengi takım sade ama zevkliydi. Sıcak yüzünden boyunbağını çözmüştü; ucundan iki küçücük boynuz sarkan gümüş bir zincir taşıyordu gömleğinden dışarı.

«Baban ne alemde?» diye sordu.

«Her zamanki gibi; homurdanıp duruyor ve sana hayırsız serseri diyor.»

«Kim bilir? Belki de haklıdır.»

Bir dikişte boşalttı bardağını ve sözünü sürdürdü:

«...Ama eğer başarırsam, acı oturacak adamcağıza.»

«Ya tersi olursa?»

«Hep söyledim, yine söylüyorum, iyi dinle. Dok işçisi olarak kaldıkça evlenemem, bir meslek değil bu. Nerede yaşayacağız, nasıl yaşayacağız? Bir otel odasında, günü gününe mi? İstemiyorum öyle yaşamayı.»

«Beni sevmediğini açıkça söyle. müzeleri, kiliseleri gezmeyi sevdiğini söyle. Senin gibi bir sürü insan var, onlar da dok işçisi ama bal gibi ev-

leniyorlar işte... Üstelik ben de çalışıyorum. Gösterdiğin nedenlerin hiç bir geçerliliği yok.»

Diaw dirseklerini masaya dayadı, başını kaşıdı, kızı ikna edecek sözlerin kafasından çıkmasını bekliyordu sanki.

«Şunu anlamıyorsun...»

«Aptal olduğumu söyle.»

«Hiç de aptal değilsin, aklımın ucundan bile geçmez öyle bir şey, ama anlamaya çalış. Beni en çok tanıyan, ama en az anlayan kişi sensin. Hayat bir roman değil, bir filim de değil... İkimiz de genciz, su görmüş susuz insan gibi atlıyoruz hayata. Ama o insan öylesine telâşlıdır ki suyu içemeden döker, suyun hayali de gider elden... Ne kalır o adama? Susuzluktan ölmek, devrildiği yerden kalkamamak. İşte, evlenen yoksul gençlerin yaptığı bu. Açlık içinde ve en kötü koşullarda yaşayan, bundan ötürü de bütün topluma kızanlardan kaçını tanıyorsun?... Ben böyle bir hayatı istemiyorum. Şimdi bir şansım var.»

«Neredeyse iki yıl oluyor, bana bunları söylüyorsun hep. Babam senin yüzünden kemiklerimi kırsın... Yalnızca bu olsa yine iyi... Kitaplarından başka kimseyi sevmiyorsun sen.»

Alışkanlıkla ellerini gözlerine götürdü genç adam, bir süre oğuşturdu. Derin bir nefes aldı, bacaklarını yavdı ve konuştu.

«Ne diyebilirim! Haklısın!»

«Böyle 'hak' istemiyorum ben! Senin hak vermen tartışmayı sürdürmek istemeyişinin belirtisidir.»

«Daha yeni geldim.»

«Söylemen gerekmez,» diyerek sözünü kesti öfkeyle. «Biliyorum; hem zaten gidiyorum ben...»

Kalktı, saatine baktı ve gitti. Henüz uzaklaşmadan ardından bağırdı genç adam:

«Catherine!» Dönüp geldi kız. «Kızma bana,» dedi genç adam özür dilercesine. «Bavullarımı alacağım sonra da eve dönüp biraz dinleneceğim.»

«İyi edersin, yüzünden yorgunluk akıyor.»

«Akşam sana uğrarım, eskisi gibi.»

Önünde dikilip durmuştu kız; elini uzatıp saçını çekti genç adamın.

«Deli, hadi git!» diye bağırdı Diaw.

Gülerek uzaklaştı kız. Kızın Canebière'e doğru yürümesini izledi gözleriyle.

«Başarırsam evlenirim onunla. Bağırıp çağırır ama iyidir aslında. Üstelik güzel de, belki biraz zayıf, ama geçer. Eğer babası karşı çıkarsa... Ehh, görürüz, bakalım,» diyordu Falla kendi kendine.

Hesabı ödedi, ikişer ikişer atlayarak indi basamaklardan...

Taksi durdu. Diaw indi. Kaşlarını kaldırdı, eski binanın cephesini gözden geçirdi uzun uzun. Bazı pencerelerin camı kırık ya da çatlaktı; sonuna kadar açılmış kanatları, duvara sokulu çengeller tutuyordu. Yeni yıkanmış asılı çamaşırlardan su damlıyordu kaldırıma. Hoşnutsuzca başını salladı. Şoför her iki bavulu da yolun kenarına bırakmıştı.

«Borcum ne?»

«Üç yüz frank,» dedi adam taksinin saatine bakarak.

Semtin Zencileri hemen çevresini aldılar.

Kendisine uzanan elleri sıkıyordu. Semtte sevilen ve saygı gören Diaw Falla, işleri için Paris'e gittiğinde, Denizaşırı Fransa temsilcileriyle konuşmakla görevlendirilmişti. Herkes dönüşünü bekliyor, iyi haberler getireceğini umuyordu. Durumları günden güne kötüleşmekteydi. İş bulmak onlar için olanaksız olmuştu.

Soru yağıyordu her yönden.

«Herkes burada olmadıkça hiç bir şey söylemeyeceğim.»

«Bırakın çocuğu dinlensin yahu... Bereket versin sağ salim dönmüş! Bunca yıl bekledik bir gece daha sabrederiz,» diye filozofça söyleniyordu oradakilerin en yaşlısı. Sesinde otoriter bir hava seziliyordu. Şapkasını kulaklarına kadar çekmiş bir Zenci nefes nefese yetişti:

«Haberi duydunuz mu?» diye sordu.

Bütün bakışlar merakla ona çevrildi.

«Osman öldü!»

Kara yüzlerde yoğun bir heyecan okundu; kalın dudaklar aralandı.

«Ne zaman öldü?» dedi Diaw Falla.

«Bu sabah, ama ben az önce kardeşimden duydum.»

«Kim uğraşıyor bu işle?»

«İki kişi hastaneye gitti... Ama artık sen döndüğüne göre...»

«Evet evlât,» dedi sözü kara haberle yarıda kesilen ihtiyar. Elini Diaw'ın omuzuna koyarak sözünü sürdürdü; «Böyle işlerle sen uğraşırsın hep. Tanrı görüyor elbet...»

«Evet... Ama bir tek benle olmaz her şey.»

«Bunu biliyoruz, ama yol göstermek için illc de yaşlı olmak gerekmez.»

Soydaşlarını uzun uzun süzdü, sonra ihtiyarın hatırını kırmayarak isteği kabullendi.

«Peki, önce bavullarımı yukarı çıkarayım, hemen giderim.»

Dostlarının da yardımıyla eşyalarını üç kat yukarı taşıdı ve yüzünü bile yıkamadan dışarı çıktı.

Hastaneye gitti. Formaliteleri tamamlayacak olan iki arkadaş kâğıtları ona verdiler, o da cebine sokuşturdu hemen. Morga kadar birlikte gittiler. Koca odada, kaba tahtadan yapılmış tabutlar duvar boyunca dizili duruyordu. İçerisi buz gibiydi, sanki küflüydü her yan, öyle kokuyordu. Kusmamak için bu gibi ziyaretlere alışık olmak gerekirdi. Açtığı ilk tabut boştu. İkincisinde yatanı hemen tanıdı. Fakat yüz ifadesi değişmişti yine de. **Kapağı daha da açtı Diaw.** Ölünün ağzından sızan salyalar başının altına yastık niyetine konmuş pamuğu kirletiyordu. Diaw mendilini çıkarıp ölünün yüzünü bağladı. Uzun bir bakış daha fırlatıp kapağı kapadı, ölüyü yalnızlığıyla başbaşa bıraktı. Arkadaşlarını son bir kez daha görme teklifini geri çeviren öteki ikisiyle birlikte ayrıldı oradan.

Kâğıtları dikkatle inceledi.

«Siz ikiniz yardım parası ilânlarını bütün kahvelere asacaksınız,» dedi.

«Cenaze öbür gün mü?» diye sordular ikisi birden.

«Evet! Siz kaydettirdiniz ya! Ben, Trinquet sokağına, sosyal yardım servisine gidiyorum.»

Tramvay onları Rome sokağının köşesinde bıraktı. Mahalleye yürüyerek vardılar.

Küçük odada tek başına eşyalarını yerleştiriyordu. Bir köşede demir bir karyola, hemen yanıbaşında bir lavabo, öteki köşede yarısı kırık aynalı bir dolap, ortada üzeri kırmızı perde kumaşıyla örtülü bir masa vardı. Yanık delikleriyle dolu örtünün üstünde tozlanmış bir gaz ocağı duruyordu. Kapıya doğru üzerine kitaplar yığılı başka bir masa ve bir kenardaki iki iskemleyle birlikte odanın bütün eşyası bunlardı.

Bavullar açılmıştı; gidip geliyor odayı düzene sokuyordu. Pencere Petites-Marie sokağına bakıyordu. İşine ara vermeksizin çalışırken sokağın gürültüsü geliyordu kulağına. Sonunda bavullar boşaldı, o da hepsini kaldırıp dolabın üstüne koydu. Pencereden bakmaya başladı. Gürültülere öfkeli sesler de karışmıştı şimdi. «Oooo, havada fırtına var!» diye söylendi. Daha iyi görebilmek için beline kadar sarktı pencereden. Kahvede bir kavga başladı. Diaw da öyle tahmin etmişti zaten. Baktığı yerden iki kavgacıyı görebiliyordu. İşsiz güçsüz seyircilerin bağırmalarıyla meraklanan insanlar pencerelere çıkıyor, dişlerini göstererekten gülüyorlardı.

«Patlat» diye bağırdı. Sesi gürültünün içinde dağılıp gtiti. İki kavgacı sokağın tam ortasındaydılar şimdi. Kavga eden kendisiymişçesine Diaw havayı yumrukluyor, vuruşlardan sakınıyordu. Seyirciler kavgacıları ayırmaya karar verene kadar

on beş dakika sürdü kavga. İkisi de kan içindeydi. Gösterinin bitmesinden üzgün, kavgacıları ayıranı düşünerek, «Bunun hesabını sorarım,» dedi kendi kendine.

Yatağa uzandı ve uyudu. Kapıya indirilen vuruşlar gitgide şiddetleniyordu. Uyandı, sordu:

«Kim o?»

«Benim,» dedi bir erkek sesi.

«Sen kimsin? Gir,» diye homurdandı. Uyandırıldığına kızmıştı. Lambayı yaktı.

«Haa! Sen miydin?» dedi geleni görünce.

Diliyle dudaklarını ıslattı. Yeni gelen iskemleye oturmuştu hemen.

«Ne zaman geldin?»

«Öğleyin birde. Bir sigara versene.»

Bir 'gauloise' paketi uzattı adam. Diaw sigarasını yaktı, duvara yaslanıp konuştu:

«Nasılsın Paul?»

«Ehh!... İşte... Fena sayılmaz. Senden ne haber? Paris nasıl?»

«Önemli bir şey yok... Ama kızları güzel, iyi de eğleniliyor orada! Doğrusu Paris'te kalmayışıma şaşıyorum.»

«Osman ne zaman gömülecek?»

«Öbür gün saat iki buçukta... Böyle işlerle niye hep ben uğraşıyorum? Sen yapamaz mısın?»

«Saçmalama, benim öbür dünyayla hiç bir ilgim yok ki. Bir cesedin yanından geçsem bütün gece kâbus görürüm.»

«İyice donup katılaştıklarında ısırmazlar korkma. Canlılardan korkmalısın, ölülerden değil.»

«Herkesin bir mesleği olur, benimkisi cenazecilik değil,» dedi Paul alayla.

«Yaa! Öyle mi? Biri daha ölsün görürsün.»

«Yoo, sen gider söylersin mezarı kendi kazar. Eh, geri kalanı da yapıverirsin artık.»

Diaw izmariti attı, elleriyle yüzünü ovdu. Belden yukarısı çıplaktı, eline bir kese alıp yıkanmaya hazırlandı. Derinin altından kemikleri sayılıyordu.

«Gelelim Catherine'e, kızı elinden alacaklarının farkında mısın?» diye sordu Paul alaycı bir sinsilikle.

Kara derinin üstünde sabun köpürüyordu.

«Kim bu yeni rakip?»

«Babasının bir akrabası. Amerika'dan gelmiş, evlenip birlikte Sudan'a götürmek istiyor onu.»

«Monik ne diyor?»

«Çıkarını kolladığını bilirsin, o çocuktan geçiniyor bugünlerde. Ama kız sözünü etmek bile istemiyor.»

«Ah! Öğleyin niye telâşlı olduğunu anlıyorum şimdi.»

Diaw yıkanmayı bitirmiş kurulanıyordu.

«Demek onu gördün?»

«Evet, gara gelmişti.»

«Geliş saatini biliyordu yani?»

«Çok şey soruyorsun Paul.»

«İyi... Bekle de, ihtiyar seni sopasıyla bir köşede kıstırsın, bunları söyleyemeyeceksin o zaman!»

«Suyunu çıkarırım herifin, hiç merak etme. Rezil herifin teki, olmaz olsun öyle kayınpeder.»

«Kızını istiyorsun ama!»

«Üvey kızını. Öz kızı öğrenci, babasının başını epey ağrıtacağa benzer.»

«Haklısın... Sanırım o da seni seviyor. Kardeşçe tabiî, ama Saracoléler başka türlü bakıyorlar soruna.»

«İnek onlar, evet inek sürüsü.»

«François onlara 'Yunanlı' diyor; kendilerine inek dendiğini biliyorlar çünkü.»

«Aferin ona, kayınpederimi kızgınlıktan çatlatacak isimler uydurmakta çok usta.»

«Oh! Eğer çatlarsa ben uğraşırım cenaze işiyle.»

Diaw giyinmişti, dışarı çıktılar. Sokakta Zenciler grup grup toplanmış gevezelik ediyorlardı. Askerler barları, kahveleri dolaşıp en ucuz orospuları bulmaya çalışıyorlardı. Her şey pazarlıklaydı burada. Bir grup asker, gelip geçenlere aldırmadan duvarın dibine işiyorlardı. Tiz bir ıslık bozdu gecenin uyumunu.

«Kulak zarımı patlatacaksın yahu,» dedi Paul Diaw'ı dirsekleyerek. Sonra daha alçak bir sesle ekledi: «Babası seni sopayla karşılarsa çok hoşuna gider herhalde.»

«Neyse, bırak şimdi bunları. Karnın aç, ısmarlar mısın?»

«Daha neler! Bana da deniz kestanesi yemek kalır o zaman. Üstelik sinemaya gitmek için de sana güveniyordum.»

«Senin her isteğini karşılayabilecek kadar param olsaydı, hiç durmaz dönerdim Senegal'e,» dedi Diaw şakacı bir tavırla.

«Umarım dilediğin olur.»

«Umarım olur.»

Yemek için gittikleri yer, otel odasından bozma bir lokantaydı; boyası çoktan dökülmüş, sıvalar ortaya çıkmıştı. Lokantayı müşteriler doldurmuşlardı, çoğu da ayakta yiyordu. Ağır bir koku mutfağınkine karışıp odayı kaplıyordu. Koku, mutfağın yanındaki alçacık bir kapıdan geliyordu. Acemi bir el W.C. yazmıştı kapının üstüne. Yemek çeşitleri hiç değişmezdi burada. Yılbaşından yıl sonuna kadar yüz frangı veren bir tabak pilav ya da bir tabak kuskus alırdı. Lokantacı, dükkânının hem aşçısı hem de garsonuydu... Kuşkusuz en kara deri onunki değildi, ama ondan daha koyu renkli birini bulmak da çok güç olurdu doğrusu.

Buna karşılık dişleri bembeyazdı, dudaklarına kadar yansıyan bir beyazlıktı bu. Ağzında her zaman bir kürdan bulunurdu... Hatta bazıları kürdansız uyuyamadığını bile söylerlerdi. Paul ve Diaw iki yer boşalana kadar epeyce beklemek zorunda kaldılar.

«Kitabın hakkında bir şey söylemedin henüz?»

«Elyazmasını bir kadına bıraktım, yayımcılarla epey tanışıklığı var.»

«Ne zaman yayımlanacak?»

«Kadın yıl sonuna doğru diyor.»

«Sen güvenmişsin, ben olsam kuşkulanırdım.»

«Ne yaparsın?... Bir buçuk ay kitap elimde dolaştım bir şey bulamadım, Sylla olmasa elim boş dönecektim. Birçok yayımcıyla görüştüm, hepsi de para istediler.»

«Pilav mı, kuskus mu?» diye sorup araya girdi garson.

«Ben pilav... Sen Paul?»

«Benimki de pilav olsun. Dibi tutmuş olmasın haa,» diyerek garsonu uyardı Paul.

«Kitap bastırmak o kadar kolay değil. Bu yayımcılar çok rezil insanlar. Nereye baş vurduysam hep şunu sordular: 'Daha önce hiç kitap yazdınız mı?' Sanki herkes anasından yazdığı kitapla birlikte doğuyor!»

«Kaç para istiyorlar?»

«En azından yüz elli bin frank.»

Hafif bir ıslıkla şaşkınlığını belli etti Paul Sonko. Ağzı kürdanlı garson Baba elinde dumanı tüten iki tabak pilavla döndü, çatal bıçağı da önlüğünün cebinden çıkardı.

«Ün kazandın diyelim... Artık bizimle yemez olursun herhalde.»

«Saçmalıyorsun.»

«Hiç de saçmalamıyorum... Beni gördüğünde tanımamazlıktan gelirsin. Ya da daha ustaca davranıp 'Hayret, sizi bir yerden tanıyor gibiyim... Daha önce karşılaştık mı acaba?' dersin. Sonra sanki yeni hatırlıyormuş gibi: 'Ah! Evet, Marsilya'da tanıştık değil mi?' diye eklersin. Ben de başarılı bir yazardan çekineceğim için boynumu büküp: 'Evet efendim' deyince, bir çocukla konuşuyormuşçasına elini omuzuma koyup: 'Senin için ne yapabilirim?' diye sorarsın.»

Sonko'nun alaylı havasını fark edemeyen biri onun konuşmasından, toplumun yüksek ve aşağı

tabakalarından iki değişik kişinin konuştuğunu sanırdı.

«Yemeğin soğuyor... Böyle bir şeyi yapabileceğime inanır mısın?...»

«Yoksul insan yükselecek olursa,» diye söze girişti Paul, «onu yükselten kuvvet her şeyi büyük ve başka türlü gösterir... Gözünü hedefe dikerek şöyle düşünür insan: 'Yoksulluk çekenlere, ancak yükselirsem yardımcı olabilirim.' Ve tırmanmak için çırpınır, didinir durur. Ama bir kez tepeye ulaşınaya görsün, rahatlık, ününü koruma kaygısı ve daha bir sürü şey yüzünden eski dostlarını, eski anıları, kısacası her şeyi unutuverir.

...Çünkü ulaştığın zirvede kalabilmek için eskisinden iki kat çok çalışıyorsundur. Çünkü düştüğünde seni bekleyenin ne olduğunu, neler kaybedeceğini biliyorsundur. Batmak korkusuyla her türlü kalleşliğe boyun eğersin. Gerekirse bir canlının üstüne basıp geçersin. Bütün bunlar şu kokmuş pilavı bir daha yememek içindir...»

Sustu, arka arkaya iki kaşık pilav attı ağzına. Çenesini hızlı hızlı oynatıyor, yarı çiğ pirinçleri öğütmeye uğraşıyordu eksik dişleriyle. Oburca yutuyordu sonra da. Diaw başını eğip sakince dinlemişti onu, konuşmaya karar verdi birden:

«Böyle bir alçaklığı yapabileceğime inanır mısın?»

«Alçaklık denemez aslında. Kavgada tek başınasın, kimse seni kınayamaz... Ama ahlâksal açıdan bakınca bir ihanet giriyor işin içine; çünkü adlarına yükseldiğin kardeşlerini terk ediyorsun. Senin durumunda olup da aynı sözleri söyleyen

kimbilir kaç kişi vardır!... Şimdi geçmişlerini hatırlamıyorlardır bile. Senin ayağın henüz merdivenin ilk basamağında, göreceğiz... Ne yazık ki böyle düşünen yalnız ben değilim.»

«Ahlâkçılığa bir eğilimin var galiba.»

«Yoo, hayır... Çünkü hiç bir şeyi derinlemesine düşünemem. Bu alandaki yeteneğine de imreniyorum, geceleri saatlerce düşünüp gündüz hamallık yapabiliyorsun.»

Paul Sonko, Diaw'dan biraz daha iriydi. Teni daha az koyuydu, Bambara topluluğundandı. Taşıdığı Hıristiyan adı, böyle bir şeyi Fransa'ya, ya da gelişime ayak uydurmak için gerekli sayan bazı soydaşlarının yaptığının aksine, sonradan edinilmiş değildi. Onun adı çok derin dostluk bağlarının bir sonucuydu... Ülkesi Sudan'da (şimdiki Mali) Paul'ün dünyaya gelmesinden çok önce, babası ihtiyar Bacari Sonko bir tubabla dost olmuştu. İki erkek yıllar boyu kardeş kadar yakın olmuşlardı birbirlerine. Öyle ki oranın yerlileri 'süt kardeşi' (balo-dé) derlerdi onlara. Bacari arkadaşına duyduğu sevgiyi göstermek için doğacak çocuğuna, inancına aykırı düşmesine rağmen, onun adını koymaya söz vermişti. Bu nedenle bir Hıristiyan adı taşıyordu genç Bambara.

«Beni bekle, çok kalmayacağım,» diyerek kalktı Diaw.

«Paris'teki çapkınlıkların yetmemiş olacak ki yine başlıyorsun... İyi bağır da ihtiyar üstüne kalsın. Neyse beni de burada ağaç etme haa!»

Gecenin koyu karanlığını bozacak bir tek ışık bile yoktu. Dominicaines sokağında bir kapı aralı-

ğına daldı Diaw. Islıkla üç kere güvercin gibi öttü ve hemen merdiven altına gizlendi. Catherine hiç gecikmeden geldi yanına. İkisi de yarı karanlıkta durduklarından onları görebilmek çok güçtü.

«Osman'ın öldüğü doğru mu? Babam cenaze işiyle her zamanki gibi senin uğraştığını söyledi. 'Senin cenazeci geldi,' diyerek geri dönüşünü bana bildirdi.»

«Senle evlenmek isteyen hayvanın adı ne?»

«Yarın konuşuruz bunu. Dönmek zorundayım, sinemaya gitmedi çünkü...»

En karanlık köşede arzuyla sürtüşüyorlardı. Kucaklaştılar.

Ouloufların devam ettiği kahve Claude-Puget sokağında, şu anda polis karakolu olan eski Saint-Martin kilisesine bir kaç metre uzaklıktaydı. Düzen koruyucuları da bu kahveye gelir, Afrikalılarla ahbaplık ederlerdi. Orta yaşlı bir adam olan sahibi Pierre, kendi deyimiyle 'Senegallilerine' çok iyi davranırdı. Özellikle Diaw Falla'dan pek hoşlanırdı. Gelişmiş bir esnaf sezgisine sahip olan karısı Janin, müşterileri hep hoş tutar, sık sık dert yanar, onların da dertlerini dinler ve akıl verirdi. Ayrıca onların mektuplarını yazar, gelen mektupları da okurdu. Janin özellikle Diaw'la çok iyi geçinirdi, onunla tartışabilirdi de çünkü. Sohbeti sık sık koyulaştırmaları müşterilerin dedikodularına yol açar, ama o bunlara aldırmazdı. Dükkândan içeri giren Zenciyi görünce, dirsekleri tezgâha da-

yalı bekleşen müşterileri bırakıp onu karşılamaya koştu.

«İşte, Pichounet!» diye bağırıp arka salondaki kocasını da uyardı.

Hemen geldi Pierre. Kahvede topu topu üç masa vardı. Zenciler üçünü de doldurmuş sohbet ediyor, iskambil oynuyorlardı.

«Hoş gelmişsin kardeşim!» diye bağırıp Diaw'ı karşıladı kahveci.

«Ben senin kardeşin değilim, ayrıca hanımının bana isimler takmasından hoşlanmıyorum.»

«Sen benim kardeşimsin, ben gündüz doğmuşum, sense geceleyin,» diye karşılık verdi Pierre. Sözleri gülüşmelere yol açtı.

Diaw alınmadığını gizlemek için üstüne atıldı onun.

Gürültülü bir şekilde itişip kakıştılar biraz, sakin sakin kâğıt oynayanları rahatsız etti bu durum.

«Çocuk bunlar canım,» diye söylendi Janin.

«Şerefsizim bu adamı on beş günlüğüne hastanelik edeceğim bir gün,» dedi Diaw Janin'e dönerek.

«Ben de o süreyi senle mi geçireceğim?»

«Yook! Allah göstermesin!» diye bağırıp kaçar gibi yaptı Diaw, bir yandan da kahvedekilerle el sıkışıyordu.

«Ne içersin?»

«Süt, her zamnki gibi,» diye karşılık verdikten sonra ocağın oraya gidip arkadaşının yanına oturdu.

Bir bardak süt getirdi kadın.

«Toplantıyı senin mahzende yapabilir miyiz?» diye sordu Diaw.

«Temizlemek gerek, geçen toplantıdan bu yana aşağıya inmedim bile.»

«Paul geldi mi?»

«On dakikada döneceğini söyledi. Ama kendini saydırmasını bilen her Afrikalı gibi en azından bir saat gecikir sanırım.»

Janin taşı gediğine oturttuğunun farkında gülüyordu.

Diaw elinde bardağı yeniden salona girdi; soydaşlarına bakarak:

«Mahzeni temizlemek için bana yardım edecek kimse yok mu?» dedi.

Hep birden aşağı indiler. Bazısı ortalığı süpürmeye bazısı da iskemleleri dizmeye başladı. Kürsü olarak kullanılan masanın üstüne eski gazeteler yaydılar. Her şey hazır olunca aralarında tartışmaya başladılar. Az sonra teker teker ya da gruplar halinde ötekiler gelmeye başladılar. Oturulacak yerler otuz kadardı; geri kalanlar çöküp bağdaş kurdular. Gürültü üst kattan bile duyulacak kadar çoktu. Bütün kabilelerin temsilcileri Diaw'ın çevresini almışlardı; döndüğünü biliyorlar, ama getirdiği haberleri bilmiyorlardı. En son Paul Sonko geldi, kalabalığın arasından ite kaka geçerek öne yürüdü, asıl temsilci kendisi olduğu halde arkadaşının arkasında durmayı yeğledi.

«Hepinizi selâmlarım,» diyerek söze başladı Diaw. «Getirdiğim haberlerden daha önemli bir sorun var, önce onu söylemeliyim. Bir arkadaşımız öldü. Bütün gerekenler yapıldı, yarın öğleden

sonra toprağa vereceğiz. Saat ikiden önce bir otobüs gelecek ve Dominicaines sokağındaki sinemanın önünden herkesi alacak. Bir arkadaş otobüsçüyle konuştu... Ancak belirtmek istediğim bir şey var: Cenazeden sonra merhumu anma gerekçesiyle gidip içki içilmesine karşıyım, yapmayalım bunu!»

«Bizde gelenektir bu,» diye bağırıp konuşmacının sözünü kesti kalabalıktan biri.

Başka karşı çıkmalar da duyuldu, bir homurdanma kapladı salonu. Herkes konuşmak istiyordu. Diaw iskemlesine rahatça yerleşti, başını Paul'ün koluna dayadı. Gözlerini kapadı. Avuçlarıyla yüzünü ovdu. Sesler yavaş yavaş kesildi. Diaw konuşmasını sürdürdü:

«Belki öyle, ama durumumuz bu geleneği devam ettirmeye uygun değil. Cenaze masraflarını karşılamak için bağış toplamak gerekti... Artan parayı saçıp savurmak zorunda değiliz... İçkiye yatıracağımıza muhtaç olanlara verebiliriz... İçmek isteyen içer, ama bu parayla değil... Önümüz kış, neler çekeceğimizi herkes az çok biliyor. Kışın bir sürü arkadaşımız hastalanır, bizim yardımımızı bekler... Durum bu. Şimdi düşünün, içkiye para yatırmak mı iyi, yoksa kemerleri sıkmak mı?»

Herkes sustu. Bir iskemle başlar üzerinden elden ele geçiyordu. Paul iskemleyi kaptı ve not almak için oturdu. Bağış parasından artan miktar konusunda kimse ağzını açmamıştı. Diaw tekrar başladı konuşmaya:

«Paris'teki temaslarıma gelince, elimden geleni yaptım. Oraya vardığımda milletvekilleri tatile

çıkmaya hazırlanıyorlardı... Yine de çoğuyla görüşebildim... Uğradığımız hayal kırıklığının farkındalar... Gemi sahiplerinin beceriksiz olduğumuz gerekçesiyle bizi işe almaktan kaçındıklarını biliyorlar. Yurda dönüşün söz konusu olabileceğini, Afrika'ya dönmek isteyenlere oraya vardıklarında bir miktar para verileceğini söylediler... Bizim memlekette yaşayan Avrupalılar bu teklifi kabul ederler mi, diye sordum... Aslında bu yurda dönme değil, Fransa dışına atılma oluyor bir yerde. İçlerinden biri, bunun bizim çıkarımıza olduğunu söyledi. Ardından, sosyal sigortaların ya da hayır kurumlarının bize her ay para vereceklerini ekledi. Yardım parasıyla beleş geçinmek için mi Marsilya'dayız sanıyorsunuz siz, diye cevap verdim onlara. Bize iş vermiyorlar sonra da tembel deyip hakaret ediyorlar. Yeteneklerimizden yararlanmak isteyen herkesin emrine amade olduğumuzu, buna karşılık onlarınsa bize yardım için hiç bir şey yapmadıklarını ve yapacaklarına inanmadığımızı belirttim. Adam hırsından çatlayacaktı nerdeyse. Bunların ötesinde Paris'ten eli boş döndüğümü, size umut verecek hiç bir haber getirmediğimi itiraf ederim.»

«Herifin suratına geçirseydin bir tane,» diye bağırdı ayağa fırlayan bir Zenci.

Bütün bakışlar ona çevrildi. Kavgacı Yusuf'u herkes bilirdi, kötü adam değildi, ama çabuk kızar, bağırır çağırırdı. Dün kavga eden de oydu. Kaşı morarmış ve şişmişti. Onu destekleyen sesler yükseldi. Herkes öfkeliydi, yalnızca Diaw ve Paul içlerindeki kargaşayı gizlemeye uğraşıyorlardı. Di-

aw başını eline dayamış, sakin gözükmeye çalışarak salonu gözden geçiriyordu.

Sonunda kargaşa dindi. Ak saçlı bir ihtiyar 'Saracolé' dilinde konuşuyor, bir başkası sözlerini 'Oulouf' diline çeviriyordu. Hayat bu ihtiyarı ilerlemiş yaşında Avrupa'da kıstırmıştı.

«Fransa'ya 1901 yılında geldim. Üç kişiydik o zamanlar. Gemiler kömürle işliyordu daha, bizi de kömür taşıyıcısı yaptılar. Kızıl Deniz'de ve Tropiklerde beyazlar sinek gibi düşüp kalıyorlardı çünkü. Firmalar bize yalvarıyordu onların gemilerinde çalışalım diye. Her iki savaşa da girdim gemici olarak. İkincisinin sonunda 'Özgür Fransa'ya katılmıştım. Yağlayıcılık yapıyordum, ayaklarımdan sızıyordu ter, ama hiç kimse çarşafları kirlettiğimi, çok pis olduğumu söylemiyordu. Şimdiyse işe almıyorlar bizi. Otuz beş yıl gemicilik yaptım, emeklilik hakkım yok, bunun için bile Fransız vatandaşlığına geçmeliymişim. Oysa donanmanın kâğıdı var elimde bir Fransız gibi hizmet gördüğüme dair... Bunca yıl askerlik ve gemicilik yaptıktan sonra işsizlik sigortam da yok... Gidip yardım dilenmem gerek.»

Yaşlar ıslatıyordu yanaklarını. Boğazında bir hıçkırık düğümleniyor, sözünü bitirmesine engel oluyordu. Yüreğe işleyen bir sessizlik oldu. Sert bakışlı genç bir zenci ayağa kalktı. Şakaklarındaki iki bıçak izi soyunu gösteriyordu. Gırtlaktan gelen bir Fransızcayla konuştu:

«1940'ta girdim Donanma'ya. Paul'le aynıdır çıkışımız. O yıl içinde 'Bougainvillie' gemisindeyken Ogooué ırmağı ağzında top ateşini gördük ilk

kez. Savaş beş gün beş gece sürdü ve sonunda komutan teslim oldu, Pétain'ciydi. Bizi iki hafta esir tutup saldılar. 9 Kasım'da Özgür Fransa Kuvvetleri'ne gönüllü asker yazıldık. 15 Aralık'ta bizi Londra'ya yolladılar. Orada da bizden kuşkulanıyorlardı; sonunda Fransa'ya sadık kalacağımıza ant içtik... Paul'le beni 'Etienne- d'Orfève' korvetine verdiler. Kuzey Atlantik savaşında biz de vardık. İnanılmayacak kadar çok ceset gördüm, Zenci beyaz karışık, karınları deşilmiş, etlerinin yarısını balıklar yemişti. O zamanlar deriler arasında bugünkü fark yoktu... Herkes birbirine kardeşim der, birlikte yatar, yemeğini paylaşırdı. Ama şimdi bizi kovuyorlar, beceriksiz diyorlar! O zaman Fransız'dık da şimdi mi değiliz? Fransız Birliği sadece bir istektir, gerçek değildir! Sendikalara mı baş vuralım, ne yapalım?»

«Onlardan bize fayda gelmez, işsizliğimizin bir nedeni de onlar! Çünkü sendikalı gemiciler kabineleri bizimle paylaşmak istemiyorlar... Sendika delegesinin kardeşini ya da amca çocuğunu işten atıp bizi alacağını mı sanıyorsun? Bize enayi gözüyle bakıyorlar.»

«O halde sendikalara gitmeyeceğiz. Ve yarın kaymakamlığa gideceğiz.»

Birkaç kişi bu fikre hemen karşı çıktılar. Bir çıkmazdaydılar, ne yana döneceklerini, kime baş vuracaklarını bilemiyorlardı. Olaylar onları aşıyordu, bir şey anlayamıyorlardı, yoksulluk onları aptallaştırıyordu. Yüreklerini boşaltırken bu işsizlik ve yoksulluk bataklığının zihinlerine egemen olduğunun bilincinde değildiler. Sorunun can alıcı

noktasını yakalayamıyor, karanlıkta bocalayıp duruyorlardı.

Diaw Falla onların acısını paylaşıyordu, ama dayanışma duygusundan ötürüydü bu, soydaşlık ya da politika gereği değil. Güçsüzlüğünü bu kadar derinden duymamıştı hiç bir zaman, çıkmazdaydı, bir şeyler yapmak istiyor ama ne yapılması gerektiğini kestiremiyordu. Ancak manevî destek sağlayabilirdi o, oysa içinde bulunulan durumda hiç sayılırdı bu. Konuşmak istedi, ama içinde bir şeyler karşı çıkıyordu buna, sesi boğazında takılıp kalıyordu; sonunda zorladı kendini ve konuşabildi:

«Bize yardım edecek kimse bilmiyorum. Yalnızca kendimize güvenmek zorundayız. Birbirimize destek olalım. Bu kötü durumdan kurtulabilmek için yüreklilik ve sabır gerekli.»

Konuşmayı kesti. Dinleyiciler, bir çare bulabilecek durumda olmadıklarının farkındaydılar. Sonko, ağır ağır kalktı yerinden, gövdesi öne eğikti, ellerini masaya dayadı. Yüzü çok sakindi.

«Önce şunu söylemek istiyorum,» diyerek söze başladı. «Diaw Paris'e kendi parasıyla gitti. Bu bizi yüreklendirmeli, yalnız değiliz.»

«Ama açlıktan ölen yalnız bizleriz,» diye bağırıp yeniden sözü kesti Yusuf. «Üstelik bize Fransız olduğumuzu söylüyorlar.»

«Bırak da konuşsun çocuk, sözünü kesme,» diye araya girdi yaşlı biri. Paul konuşmasını sürdürdü.

«Aramızda çatışmayalım. Yeteri kadar derdimiz var zaten, boş şeyler için kadınlar gibi ağız

kavgası yapmak bize yakışmaz! Söyleyeceklerimin hepsi bu... Kimsenin ekleyecek sözü var mı?»

Yavaşça ilerledi Alassane; geç gelmiş, kimseyi rahatsız etmemek için en geride kalmıştı. Yanından hiç eksik etmediği piposu dudaklarına asılıydı. Bakışlarını dolaştırdı odada; dok işçisi olmadan önce gemiciydi. Sendika toplantılarına bir tek o katılırdı; ötekiler ona politikacı derlerdi bu yüzden. Takılan isme rağmen konuşma biçimi gösterişli değildi:

«Bu durumdan sıyrılabileceğinizi aklınız alıyor mu? Size özel ayrıcalık mı tanınacak sanıyorsunuz?... Hayır, burası Avrupa, gözünüzü açın, işçilerle birlikte olmak zorundasınız, çünkü azınlıksınız...» Bir an durdu sonra devam etti... «Ancak öteki işçilerden ayrı düşmemek gerektiğini kavrayınca bu çıkmazdan kurtulabilirsiniz... Gün ışığında ve omuz omuza dövüşmek gerek. Söylediklerinizin hepsi de doğrudur belki. Burada üç yüz kişiyiz, kaçımız iş bulabiliyoruz? Belki elli, belki altmış... Bütün suçu sendikalara yüklüyorsunuz... Bizi istemeyenlerin sendikalar olduğu konusunda sağlam bir deliliniz var mı? Bizi yükleme işine almayanlar onlar mı? Başka bir sorun daha var. Yaşadığımız olayların nedenlerini anlamaya çalışmadığımız sürece sizi çocuk yerine koyacaklardır. Derinizin rengini öne sürmeyin hep, bugünkü ve yarınki sorumluluklarınızı yüreklilikle üstlenin. Bir çözüm yolu var, ama siz onu görmemekte direniyorsunuz. Bizim en büyük düşmanımız... biz kendimiziz!»

Birer birer gitti herkes. Götürülen iskemlele-

rin takırtısı, şurada burada başlayan sohbetler, Alassane'ın görüşlerine karşı çıkanların protestolarını bastırıyordu. Diaw ve Paul yalnız başlarına kaldılar, her ikisi de aynı soruyu soruyorlardı birbirlerine: «Ne yapmalı?»

⁂

Marsilya'nın en kibar semti kuşkusuz Prado'dur. Anacaddenin her iki yanı da ağaçlıktır. Sık sık budanan bakımlı ağaçlardır bunlar. Çitleri sarmaşık ve hanımelleriyle süslü evler güzellikte birbirleriyle yarışırlar; bu evlerde oturanlarsa bu liman kentinin en şık, en zarif insanlarıdır. Lazare ailesi David heykelinin karşısında oturur — Mikelanj'ın aynı adı taşıyan ünlü eserinin bir benzeridir bu heykel. Bayan Lazare kentin tanınmış 'hanımefendi'lerindendi. Giyimi, süsü ve ziyaretleriydi bütün kaygısı; kocası ve kızıyla birlikte oturduğu koca evin içinde tek başına geziniyordu. İnce bir zevkle döşenmiş altı odası vardı evin, Geniş pencereleri örten perdeler açık pembeydi, odaların pencereye yakın köşelerinde bitki ya da çiçek saksıları bulunurdu.

Sinirli sinirli salonun bir ucundan öteki ucuna yürüyordu.

«Antoinette!» diye bağırıp hizmetçiyi çağırdı.

«Buyrun efendim,» dedi kadın hemen seğirterek.

«Telefon edilmediğine emin misiniz?»

«Evet han'fendi, kimse aramadı.»

«Peki,» diyerek söyleyeceklerinin bittiğini belirtip kadını işine yolladı.

Bayan Lazare tek başına kalınca ne yapacağını bilemedi, şaşkındı. Telefona yaklaştı, elini dokundurdu, sonra kararsız bir yüzle geri çekildi. Pencereye gitti, boş gözlerle denize bakındı; ansızın hızla telefonun yanına gitti, hırsla kaldırdı ahizeyi. Numarayı çevirirken elleri titriyordu.

«Alo!... Siz misiniz Doktor Bey?» diye konuştu heyecanını gizleyen yumuşak bir sesle. «Ben Bayan Lazare... Oradan ayrıldı, öyle mi?... Oh! kaygımdan ölecektim... Teşekkür ederim Doktor, önümüzdeki günlerde görüşebileceğimizi umarım?» Telefonu kapayıp ön taraftaki terasa çıktı.

Günün bu saatinde, yüzme meraklıları mevsimin son güzel günlerinden yararlanırlar.

Andrée Lazare, Bourse yönüne giden tramvaya binmişti. Acıları dinmemişti henüz. Karnını yakıp kavuran ağrılar yüzüne de yansıyordu. Arabanın sarsıntıları yoruyordu onu. Durumu biletçinin dikkatini çekmiş, adam acımıştı ona, ayakta duramaz halde olduğunu görüyordu. Yardıma hazırdı. Andrée yardım istememek için, el çantasından çıkardığı küçük bir şişeyi burnuna götürmüş kokluyordu. Yanakları solgun, saçları darmadağınıktı; arada bir kokuyu burnuna çekiyordu. Kahverengi bir giysi vardı üzerinde, topuklu ayakkabıları boyunu uzun gösteriyordu; yirmi iki yaşındaydı. Birkaç dakikalık tramvay yolculuğu bitmez tükenmez gibi gözüküyordu ona. Prado caddesinde durunca, tramvay'dan yavaşça indi. Her adımda sanki karnına bir bıçak saplanıyor, büzülüyor, dudaklarını ısırıyordu; başı döndü ansızın, bir sıraya yetişip oturdu. Kalkmaya çabaladı birçok kez, gücü yet-

medi. Donmuşçasına kaldı oturduğu yerde. Sonunda kalkabildi, sallanıyordu yürürken, onu yerinden kaldıran istem değil içgüdüydü zaten. Koşan bir küçük çocuk az daha düşürecekti onu. Hemen büzüldü, yüzünün ifadesi çocuğu kaçırttı, ama arada ardına dönüp bakıyordu. Caddenin öteki tarafına geçti, demir parmaklıklı kapıya varabildi. Güçlükle itti kapıyı.

«Sonunda gelebildin Dédée, epey zamandır bekliyorum seni.»

İlk iki basamağı bir şey söylemeden çıktı genç kız, fakat dengesini kaybetti ansızın.

«Antoinette!» diye bağırdı Bayan Lazare kaygıyla. «Kızım hasta!»

Hizmetçi yerde boylu boyunca uzanmış Andrée'yi görünce, «Aman Allahım!» diye haykırdı.

Güçlükle, solukları kesilerek taşıyabildiler genç kızı salondaki divana. Parkedeki kan lekelerine taş kesilmiş gibi bakıyordu anne. Kızı kan kaybından baygın düşmüş yatıyordu. Kadın telefonla doktoru aradı hemen.

«Ne yapmalı?»

«Kan kaybını durdurmak gerek... Pamuk getirin... Pamuk yoksa temiz çamaşır da olur.»

Bayan Lazare titriyor, sonra birden kaskatı kesiliyordu. Hizmetçi kadın şaşkın gözlerle dolaşıyordu ortalıkta.

«Kocam ne der? Bu saatlerde döner eve. Tanrım, bir şeyler yapın, ölmesin,» diyerek yalvarıyordu anne.

«Hanımefendi eğer ölürse başıma neler geleceğini bilirsiniz... O yüzden sözleriniz...»

Doktor cümlesini bitirmedi; hastanın üzerine eğilerek çok kaygılı bir sesle konuşmuştu.

Kocaman siyah otomobil bahçenin ortasında hızla durdu. Çamurluğu ezilmişti. Çarpıştığı arabanın şoförüne küfredip somurtuyordu Bay Lazare. Keyfi kaçmıştı, yüzü asıktı. Kısa boylu, dazlak kafalıydı, yağlı gerdanı gömleğinin üstüne sarkıyor, boyunbağının düğümünü neredeyse gizliyordu. «Bir milyona aldığın araba durup dururken haşat olsun!... Bu şoför bozuntularının elinden ehliyetleri almak gerek!» deyip duruyordu kendi kendine. Hışımla girdi salona; Antoinette kan lekelerini siliyordu.

«Hanım nerede?»

«Geliyor efendim, küçük hanım biraz rahatsız da.»

Aceleyle girdi odaya; yüzü altüst olmuş karısıyla burun buruna geldi.

«Nesi var çocuğun?»

«Önemli bir şey değil... Baş ağrısı,» diye cevap verdi kadın. Kocasını iterek kızın odasına girmesini önlemek istedi.

«Doktor André'yi çağır.»

«Yanında bir doktor var zaten... Önemli değil, geçici bir rahatsızlık,» dedi kadın terden ıslanmış alnını kurulayarak.

«Çok pis bir şey oldu, keyfim kaçtı. Serserinin teki külüstürüyle yepyeni Mersedes'e çarptı! Araba sigortalı da değil üstelik... Ah bu işçiler!» Sinirli sinirli ellerini oğuşturuyordu. Kadın kocasının varlığını unutmuş, düşüncelere dalmıştı.

Doktor yanlarına geldi, bitkin görünüyordu.

«Kız nasıl?» diye sordu baba.

Güçlükle cevap verdi:

«Kurtulabilir, ama garanti edemem. Beni görmeye geldiğinizde reddetmiştim zaten.»

«Bunlar da ne demek oluyor?» diye haykırdı Lazare.

«Hiç bir şey; Dédée çok güç bir dönemden geçiyor. Zaten biliyorsun, altı ay var ki bu durumda.»

«Dinleyin beni,» dedi doktora dönerek, «Kızımın nesi var, bilmek istiyorum?»

«Peki öyle olsun, anlatacağım,» dedi Bayan Lazare. «Ama bağırma öyle. Dédée gebeydi; senin mevkiini düşünerek çocuğu düşürttüm, ikizmişler... Légione d'Honneur alacağın duyulunca seni sevmeyenler çoğaldı, biliyorsun. Olayın duyulmasını ister misin?... Geleceğine zarar verir bu.»

Bu açıklama Lazare'ın bütün gücünü alıp götürmüştü. Bitmiş tükenmişti, ağzını açıyor ama konuşamıyordu. Doktor ayakta durmuş onun çöküşünü izliyordu. Ağır ve gergin bir sessizlik oldu. Lazare bütün gücünü toplamak istermişçesine silkindi, çığlık çığlığa haykırarak.

«Ölürse hapse attırırım, ikinizi de!»

*
**

İhtiyar şoförün tabutunu taşıyan cenaze arabası sarsılıyordu. Atın nallarının taşlı yolda çıkardığı sesler, dingillerin gıcırtısı, cenaze töreninin ağır sessizliğini bozuyordu. At; başını öne eğmiş çekiyordu arabayı; ne bugünkü, ne dünkü yolcusuna, ne de üzerinde hareketsiz meleklerin uçtuğu anıtlara aldırmadan hem de. Mermer mezarların

dört bir yanındaki çiçekler hayat doluydu... Arkadan, hepsi de zenci olan cenaze alayı geliyordu, sade, süssüz ve çelenksizdiler.

Tepeye vardıklarında anayoldan saptılar. Buradaki mezarların biçimi ve büyüklüğü farklıydı. Yazın son günlerinin Kuzey rüzgârı, kavak ağaçlarını sallıyor, büküyor, güneş ışınları kara kapak taşlarının üstünde parlıyordu.

Araba bakımsız yolda sallandıkça yaşlı arabacı lânet yağdırıyordu sessizce. Her zıplayışta, tabutun bir sağa, bir sola savrulduğu duyuluyordu. Aynı acıyı paylaşan insanlar, arabanın peşinden topluca geliyorlardı. Yürüyüşleri kararsızdı, kendilerini sona yaklaştıran her adımda, arkadaşlarının ölümünü ilk duyduklarından daha da çok duygulanıyorlardı. Bazıları dudaklarını kıpırdatıp tesbih çekiyor, geri kalanlar tesbihleri olmadığından okudukları duaları parmaklarında sayıyorlardı.

Küçük vadinin öbür yanındaki Müslümanlar bölümünde, sarı otlar üzgünce papatyaların üzerine sarkmışlardı... Tabutu arabadan indirip musalla taşına koydular, sonra ardına geçip dizildiler. İmam, başı Kıbleye çevrili ölüyle onların arasına girdi. Arada bir ellerini şakaklarına kadar kaldırarak «Allahüekber» diyordu. Ötekiler onun hareketlerini ve sözlerini tekrarlıyorlardı. Pek kısa sürdü bu tören... Sonra, kefene sarılı ölüyü mezarcıların yardımı olmaksızın iplerle çukura indirdiler. Mezarın iç yüzüne çarptırmamaya dikkat ettiler. Gömmeye basladılar, küreklerle toprak atıyorlardı; gürültüsüzce yapıyorlardı bu işi. Mezar dolmaya yüz tutunca hızlandılar. Çukur dolunca elele tu-

tuşarak çömeldiler çevresine. Gelirken yaptıkları gibi, sessizce, kutsal kitaptan sureler okudular... Diaw Falla ayakta durmuş ayrılanlara ceviz dağıtıyordu. Bütün bunlar tıpkı Afrika'da olduğu gibi derin bir kadercilikle yapılmaktaydı.

Paul Sonko, François Sené'nin yanında duruyordu. Kısa boyluydu François, yüzü çiçek bozuğuydu, ceketi göbeğinin üstüne düşmüştü. Diaw onlara katılmakta gecikmedi.

«Nasıl öldü?» diye sordu François. Saflığı onu sevimlileştirirdi, ama bu kez sorusuna kimse cevap vermedi.

«Ölüm nedenini niçin söylemiyorsunuz bana?» deyip tekrarladı sorusunu.

«Kaç kere söyledik... Sandıktan!»

«Sandıktan mı!» dedi şaşkınca. Paul'ün ne demek istediğini anlamamıştı.

«Hay Allah! Yine mi anlamadın,» diye bağırdı Bambaralı ona doğru eğilerek.

«Yavaş bağır, uyandıracaksın.»

«Aptal olmak rahat iş yahu.»

«Teşekkür ederim,» diye cevapladı.

St-Loup kavşağını dönerken sessizlik dünyasına son bir kez dönüp baktılar.

Eskiden burası kentin merkezinde, çok güzel bitkilerle süslü bir parktı; ne yazık ki son savaştan önceydi bu. Almanlar özgür bölgeyi de işgal edince, bakımsızlıktan bütün bitkiler ölüp gitti. Daha sonra Amerikalılar barakalarını kurdular buraya. Sonradan kendileri daha iyi bir yere taşı-

nıp esirleri için kullandılar kurdukları kampı. Bugünse hepsi birbirine benzeyen büyük binalarla kaplıdır bu eski Bourse bahçesi. Belsunce caddesi Ticaret Odası'nın öteki yanındadır. Sayısız birahaneleri, üçkâğıtçıları, sarhoş gemicileri ve gezici satıcılarıyla gerçek bir madrabazlar merkezidir burası.

Yılda iki kez, ilkbahar ve sonbaharda, sınırları pek de belli olmayan bu bölgede panayır kurulur.

Bu pazar gününde itişip kakışan, bağırıp çağıran rengârenk bir kalabalık, anlatılamayacak bir canlılıkla bu kargaşanın içinde bir aşağı bir yukarı akıp gidiyordu. Atlı karıncalar pikaplardan dökülen melodilere uyarak dönüyorlardı. Heyecan meraklılarının sürdüğü çarpışan otomobiller birbirlerine giriyorlardı. Az ötede keskin nişancılar tüfek atışında boy ölçüşüyorlar, berideyse kavrulmuş şeker kokusu saçan tatlılar, obur midelere inmeyi bekliyorlardı. Tavada börek satıcısının tiz sesiyle kelimeyi çarpıtarak bağırışı duyuluyordu: «Sıcyaaak sıcyaak!» Onu duyanlar şaşkınca kaldırıyorlardı başlarını, belki de bu sözleri nasıl yorumlamak gerektiğini düşünüyorlardı.

Atlı karıncada dönenlerin sevinç ve korku çığlıkları önce müziğe, sonra da alanın uğultusuna karışıp dağılıyordu. Bu arada panayırın kargaşasından yararlanan yankesiciler bazı cüzdanları sessizce hafifletiyorlardı.

Sirkin müziği özellikle kulak tırmalayıcıydı. Artist yüzlü 'Don Juan'lar arkadaşlık kurmaya çalışıyorlar, çığrından çıkmış homoseksüeller av kol-

luyorlardı... Aşırı süsleriyle hemen göze batan orospuların çevresi çok kalabalıktı...

Uzakta, Ferréol barının önünde zenciler toplanmış gevezelik ediyorlar, arada bir de çevrede olup bitenlere ilgisizce bir bakış fırlatıyorlardı. Sohbetler çeşitli dillerde sürdürülüyordu. Konular hep aynıydı; memleket, kadınlar, akrabalar... İçlerinden biri bazen cebinden defalarca okutturduğu bir mektup çıkarıyor, gözlerini yutmak istiyormuşçasına harfler üzerinde gezdirip memleketten geliyor diyerek açıklamaya girişiyordu. Ve hep birlikte yeniden, bir evlilik başlarken alınmış hayvanlara, yavuklulara, anılara dalıyorlardı. Hiç unutmadıkları ve kimsenin, ellerinden alsa bile anılarından alamayacağı tek şey, köyleriyle bir parçacık topraklarıydı.

«Saat kaç?» Diaw üçüncü kez soruyordu bu soruyu Paul'e.

«Gidip bir saat alma saati.»

«Her enayide bir tane varken almaya ne hacet... Gırgırı bırak!»

Konuyu değiştirerek sordu Bambara'lıya: «Haa! aklıma gelmişken sorayım, Dédée nasıl?»

Paul'ün yüreği oynadı, konuşmadan önce bir süre sustu.

«Son randevumuza gelmedi. Biliyorsun, annesi kürtaj yaptırdı, ama karnındaki bir değil ikiymiş. O rezil doktora gitmek zorunda kaldı.»

«Niye gidiyor?»

«Aile şerefi,» dedi Sonko sertçe.

Paul Sonko soğukkanlılığını hiç kaybetmezdi. Yakındığını, dert yandığını kimse duymamıştı. Bir

kişinin başına gelebilecek her şeyden toplumu sorumlu tutardı. Diaw onu iyi tanırdı; bu yüzden konunun üstünde daha fazla durmadı. «Sonra görüşürüz,» deyip ayrıldı. Bambaralı onun sevinçli bir yüzle kalabalığa karışıp kaybolduğunu gördü.

7

«Doğrusu umudumu kaybediyordum beyfendi,» dedi Catherine alaycı bir tavırla.

«Hadii, kes. Takma isim istemiyorum.»

«Peki, peki,» diye cıvıldadı genç kız.

İlişkileri bütün çevrede biliniyor, ama Oulouf'lu damat istemeyen ihtiyardan saklanıyordu. Adam, Diaw kızla evlenirse, Afrika geleneklerine uygun olarak özenli bir bakım ve ilgi göremeyeceğinden korkuyordu. Catherine'in dok işçisine hayranlığı sevgisinden daha büyüktü... Diaw kıza bütün düşüncelerini açıyor, kız bunları büyük bir ilgiyle dinliyor, onun güçlü bir iradeye sahip olduğunu biliyordu.

Eski limanın sol kıyısı boyunca yürüyorlardı. Kırmızıya ve siyaha boyalı sandallar usul usul sallanıyor, tiz sesli fıstık satıcısı kadınların bağırtısı yeri göğü çınlatıyordu. Az ötede 'İf Şatosu'nu gezdirmek için müşteri arayan ayakçılar, yoldan geçenleri çevirip Şato'nun ve adanın ne kadar güzel olduğunu anlatıyorlardı. Herkes bayramlıklarını giymiş, sokaklara dökülmüştü. Bir köşede insanlar bağıra bağıra konuşuyorlar, beride kaldırımlar üstüne dizili masalarda ağızlarını şapırdatarak 'pizza' yiyorlardı. Bütün sokak balık çorbası, midye ve deniz kokuyordu; bu sahne bütün canlılığıy-

la Pagnol'un bir piyesinden alınıp, buraya taşınmıştı sanki. Genç çift, kolkola ve neşeyle Fort St-Jean'a doğru yürüyordu. Lejyonerlerin kışlası önündeki nöbetçi bir aşağı bir yukarı geziniyordu.

«Kitabın ne zaman çıkacak?»

«Aralık'a doğru, o da kesin değil... Niye sordun?»

«İnanır mısın?...»

«Neye?» diyerek sözünü kesti Diaw.

«Yoo, beni anlamadın, çok hızlı düşünüyorsun. O kadına güveniyor musun?»

«İnsan başkasını kendi gibi sanırmış... Sizleri duydukça insan kitabı da sizin yazdığınıza inanacak!»

«Yoo... senin yazdığını iyi biliyorum. Neler çektiğini de biliyorum. Günlerce deli gibi kapandın o ufacık odaya. Hasta olmaman için hep dua ettim o sıra. Kaç kere gelmeyi düşündüm ama...»

«Aması da ne, devam et?»

«Bana vurduğun günden sonra, seni rahatsız etmeye cesaret edemedim.»

Phare parkının kentte bir eşi daha yoktur. Eski limanın bulunduğu küçük koyun tam tepesinde, kalenin dibindedir; yemyeşil çimenliği, ağaçlı yolları, çiçekleri ve ufak gölcükleri kentte çok ünlüdür. Diaw sevgilisini Batmışlar Heykeli'nin yanına götürdü.

«Belki bin kere görmüşsündür burayı!» dedi Catherine.

Diaw, bakışları kente dönük, taş sıraya oturdu. Marsilya eşsiz canlılığıyla uzanıyordu gözlerinin altında. Panayırın uğultusu ta uzaktan buraya

kadar geliyordu. Damlar çevreyi saran tepelerin altında ufacık kalıyorlardı. Yepyeni ve kocaman inşaatlar daracık sokakları gizliyordu. Küçük koyun açığında hareket eden renkler ve biçimler dışında hiç bir şey görünmüyordu.

Bakışlarını kendi dünyasına, büyük limana çevirdi; upuzun bir kıyı şeridini kaplıyordu büyük liman. Gemiler dinleniyor, vinçler hangarların üstüne uzun boyunlarını üzgünce sarkıtıyorlardı.

Daha beride gemilere yüklenmek üzere bekleyen bir sandık yığını göze çarpmaktaydı. Her şey ölü bir çöl sessizliğine gömülüydü. Pazar tatili yapan bir işçi olduğunu hatırlayarak bugünlük silmeye çalıştı bu görünümü bilincinden. «Orası öbür günler için,» diye söylendi. Uzakta, limanın ötesinde, uzun, karanlık ve ürkütücü bacalar kırmızı kiremitten damların üstüne duman kusuyor, kirece boğuyordu; bugün tatildi, ama onlar için değil. Yarı kambur bir dalgakıran, limanı ve binaları yükselen denizden koruyordu. Gördükleriyle dolduruyordu içini Diaw. Her şey dikkatini ve ilgisini çekiyor, böylece hayalinin aynasında iz bırakıyordu. Ta uzaktan gelen rüzgâr deniz kokusunun serinliğini birlikte getirdi. Alçak sesle mırıldanıyordu.

«Hiç konuşmaman hadi neyse,» dedi Catherine, «ama kendi kendine konuşmaya başladın mıydı çekemem artık!» Ayağa kalktı, bir yandan da onu gözlemeyi sürdürüyordu.

«Düşünüyordum,» dedi yalnızmışçasına.

«Neyi?»

«Kendimi.»

«Bencil! Şimdi ne yapacağız? Ben sinemaya gitmek istiyorum.»

Genç adam kalktı ayağa. Yavaş yavaş yürüdüler. Diaw arada bir duruyor, martıların gök kubbenin açık mavisiyle Akdeniz'in koyu mavisi arasında gidip gelmelerini, kaybolup yeniden ortaya çıkmalarını seyrediyordu. İnce uzun bir sandal dümdüz denizin üstünde uçarcasına kayıyordu.

«Umarım hiç birini kaçırmıyorsun?»

«Meteliksizim, sinemaya gitsek yarın borç almak ya da oruç tutmak zorunda kalacağım.»

«Paris kızlarıyla oynaşmanın sonu budur işte!»

«Bildiğim gibi yaşamak istiyorum.»

«Öyleyse hayat nedir? Yaşamak nedir?» dedi genç kız. Diaw her gördüğünü anlatabileceğine inanıyordu. Uzun uzun düşünüp taşınabilir, her şeyi aklında tartabilirdi. Bütün benliğiyle hayatı düşünmeye daldı.

«Hayat,» diye başladı söze, «bir besindir, dünyaysa onun kabı ya da tenceresi. Her hayat bir tabak dolusu besindir ve her insan kendi tabağını bildiği gibi, kendine göre en iyi biçimde doldurur. Yemekleri hazırlayan, elimizdeki baharatla çeşni katan hep biziz. Yenebilir olması için her şey herkesin kendi zevkine uygun olarak katılmalıdır. Ve hayatı iyi kavramak için tadını iyi korumak ve hepsine ihtiyacımız olduğunu bilmek gerekir.»

«Senin karın olmaya lâyık olabilecek miyim dersin?» diye sordu Catherine.

«Acelen ne, daha bir kaç fırın ekmek yemelisin! İşte otobüs yetişelim şuna.»

Koşarak atladılar arabaya. Göz açıp kapaya-

na kadar Canebière'e vardılar. Kentin merkezidir burası ve belki de Babil kulesinden daha çok çeşit insan yaşar burada. Zencinin her türlüsünden başlayarak, Sibirya Mujiğinden geçip Grönlandlı'ya varana kadar her cins insana rastlanır. Kedi gözlü Çinliler, İnkalar, saf kan beyazlar, melezler hepsi burada sözleşmiş gibidir. En zıt sosyal tabakalardan insanları aynı sokakta yanyana yürürken görmek mümkündür. Şık burjuva da buradadır, mavi tulumlu işçi de. Kalın topuklu pabuç giymiş pezevenkleri, yıpranmış orospuları, piyango bileti satanları, gezici halı tüccarı Sidi'yi, yüksek tabakadan namuslu hanımefendileri burada görebilmek kimseyi şaşırtmamalıdır. Yırtık elbiseli çingeneler, burada sakallı ve vakur papazlardan olduğu gibi çocuklardan da sadaka dilenirler. Semtin dar sokaklarında bütün bu insanlar her yönde gidip geliyorlar, mağaza vitrinleri önünde dikilip tartışıyorlar, bağırıp çağırıyorlardı.

Tıklım tıklım dolu tramvaylar geçip gidiyordu. Taksilerin uğultusu, korna gürültüleri, dilenciler, sesini titreterek şarkı söyleyip dikkatleri toplayan kör... Marsilya'nın can damarıdır bu sokak ve burayı ilk olarak gören bir yabancı, Güneylilerin gevşekliğine şaşmaktan kendini alamaz. Pazar akşamının bu saatinde Marsilya, Marius'la yakın ahbabı Olive'in (1) dünyayı tutmuş ününü pekiştirmekten başka bir şey yapmıyordu...

(1) Abartmacılıklarıyla ünlü Güney Fransalıları temsil eden iki fıkra kahramanı.

«Ha, aklıma gelmişken, işe ne zaman başlıyorsun?»

«Yarın.»

«Pek hoşuna gitmiyor bu durum galiba?»

«Evet, bu seferlik doğru gördün durumu. İnsan hoşuna giden işi yapmalı, o zaman keyifle, kendini vererek çalışır... Evet, çok güzel olurdu öylesi,» dedi son iki kelimeyi vurgulayarak.

«O zaman hiç çalışmaz mıydın?»

«Çalışmayı kimse sevmez, sanatçılar bile. Yalnızca getirdiği paradır sevilen... Merhaba!»

«Kimi selâmladın?»

«Bir arkadaşı, karısıyla birlikteydi. Hangi sinemaya gidiyoruz?»

Karşılıklı iknaya çalıştılar birbirlerini. Genç kız bir kovboy filmi, erkekse bir aşk filmi görmek istiyordu. Yazı tura attılar. Tura geldi, Catherine kazandı...

Çok geç yattığı için geç uyanmaktan korkuyordu. Üstelik son üç ay boyunca sabahları saat ondan önce kalkmamıştı hiç. Çalar saatin zilini duyunca, uyku sersemliğini üstünden atmak için yattığı yerde el ve ayaklarını oynatmaya başladı. Kalktı, yere saçılmış kitapların üstünde yürüdü, arada sönmüş sigara izmaritleri görünce hırsla eziyordu onları. Zaman kaybetmemek için bir yandan yıkandı bir yandan kahve hazırladı. Soğuk suyun çıplak teniyle teması onu yeterince canlandırmıştı, hiç oyalanmadan hemen giyindi. Odayı düzene sokarken keyifsiz değil, tam tersine canlı ve zinde olduğunu fark etti; bugün yapacaklarını bir serü-

venmişçesine aklından geçirdi. Çıkmadan önce dilinin ucunda bekleyen bir kaç kelimeyi karaladı hemen.

Yemek çantasını ve yük taşımakta kullandığı kancayı alıp doklara indi.

Mavi bir sonbahar göğü havanın açık olacağını gösteriyordu.

Sabahın erken saatinde Diaw gibi evden fırlayan kadınlar ve erkekler ara sokaklardan caddelere taşıyorlardı. Sonu olmayan bir insan seli işe koşuyordu. Yaşlılar yavaş yürüyorlar, gençlerse bir yandan gevezelik ederek daha hızlı gidiyorlardı. Bir eskici sırtındaki çuvalın ağırlığıyla kamburlaşmıştı; bir Belediye arabası asfaltı sulayarak geçti. Çöp kamyonuna boşaltılan çöp tenekelerinin arabanın madenî kısmına çarparken çıkardığı gürültü caddeye egemen oldu bir süre. Joliette Alanı'ndaysa iğne atsan düşecek yer yoktu; liman işçileri tramvay ve otobüslerle, ya da yürüyerek akın akın bir yanda kahvelerin, öte yanda tren garının çevrelediği alanı dolduruyorlardı. Ağaçların arasına serpiştirilmiş bir kaç büfe müşterilerine sandviç yetiştiremiyordu. Birbirlerini arayanlar, aradıklarının adını bağıranlar, kargaşayı daha da arttırıyorlardı. Gemileri yükleyip boşaltan hamallar arasında büyük bir anlaşmazlık vardı: Bir yanda eski tecrübeli işçiler bulunuyordu; grev yapmışlardı bunlar, yaptıkları işin ne kadar güç ve yıpratıcı olduğunu biliyorlardı, haklarını koparmak için işi bırakmaya karar vermişlerdi hep birlikte. Grevi kırmak için işsizleri işe almışlardı patronlar.

Birbirlerinden uzak duruyorlar, ama ansızın

parlayıp itişmeye başlıyorlardı. Sudan nedenlerle vahşî bir öfkeyle saldırıyorlardı birbirlerine. Bir çıkış arayan sağlıksız ve aşırı bir coşkuyla çarpıyordu bütün yürekler. Kendilerine de gerekli olan gücü emip tüketen bu iş, aralarında bir dayanışmaya yol açıyordu... Kentte limandan ve orayla ilgili işlerden söz ederlerdi hep. Dilleri kabaydı; personel memurlarına, ustabaşılara, patronlara küfür yağdırırlardı. İş bulmanın kesin olmayışı korkuyu ve öfkeyi bir çıban başı gibi taze tutuyordu hep; çalışabilenler, akşam eve yiyecek götürebilenler hep aynıydı. Huzursuzluk, bastırılan öfke, bakışlardan taşıyordu. Güneş yanığı, deride izler bırakmış, sıcakta ve soğukta durmadan çalışmak yüzleri buruşturmuş, bitler ve pireler saçları kemirmişti. Yıllar süren böyle bir çalışma hayatı, insanı içinden kemiriyor, içinden tüketiyor, paçavraya çeviriyordu. Böyle bir cehennemde geçen her gün ölüme doğru atılmış yeni bir adımdı. Kazaları saymak olanaksızdı. İnsan emeğinden daha verimli yeni makineler çıkmıştı; hamalların ancak dörtte biri iş buluyordu. Sürekli kendileriyle yarışarak, çalışmayanların işini de yaparak makinelerin temposuna yetişmek zorundaydılar onlar da. Kemikle çelik arasında kıran kırana bir kavgaydı bu.

Makineler hamallardan daha iyi bakım görüyorlardı.

İş arayanlar limandaki iki bürodan birine baş vurmak zorundaydılar. Diaw ve ahbapları 'Joliette'e gelirler ve genellikle işe girmeyi becerirlerdi. İlk gelenler gişelerin önünde kuyruğa girmişlerdi bile.

«İşte Paris'li,» dedi Bouboul kendine yol açarak ilerleyen Diaw'ı göstererek. «Gıcır gıcırsın,» dedi N'Gor. Dev yapılı bir zenciydi; postabaşı oydu. Herkes çekinirdi bu eski boksörden. Uzun bacakları koca gövdesinin ağırlığıyla yanlara doğru bükülmüştü. Falla'yı ensesinden tuttu kabaca.

«İnsan ne kadar iri olursa o kadar hayvana benzer,» diye homurdandı Diaw. Devin parmakları canını yakmıştı.

«Kuvvet Tanrı'nın bir nimetidir. Senin gibi kansızları eziveririm,» dedi postabaşı öfkeyle.

«Sen hırtın tekisin!» diyerek onu tersledi Bouboul.

«Hıı! Bekle geliyorum yanına,» diye soludu N'Gor. Gözleri hırsla parlıyordu. Öteki bekleyenleri itip kakarak geriledi; bekleyenlerse gözlerini korkak bir umutla postabaşılara dikmişlerdi.

«Aaayy! Allah kahretsin seni eşşoğlu,» diye inledi bir Arap ayağını tutarak. «Nasırlı parmağıma bastı itoğlu it.»

N'Gor bu boş kovalamadan vazgeçip, bekleyenleri çevresine topladı kibirli bir ciddiyetle.

«Madrague'da. Geç kalan istemiyorum. Son gelen kendini kovulmuş bilsin,» diyerek gözdağı verdi.

«Gel bir kadeh içelim,» diyerek Diaw'ı içmeğe çağırdı Alassane tam ayrılacakları sırada.

«Ben gelmem. Çünkü Senegal'li değilim. Pis ayyaşlar,» diyerek taş attı onlara Bouboul. Madagaskar'lıydı o.

«Git bir Yunanlı bul da dibini dövdür,» diye uygun bir el işareti yaparak karşılık verdi Diaw.

Gün iyice sona erip güneş battığında, doklar bu bitkin insanları salıyordu artık. Yorgunluktan tükenmiş, sırtları öne çökmüş, ağır adımlarla yürüyorlardı; eski ve nemli bir ter kokusu saçıyordu gövdeleri. Sevinç yüzlerini aydınlatıyor, konuşmalarına tad katıyordu: evin ekmeği kazanılmıştı, sıcak çorba onları bekliyordu.

Ama yarın ne olacak kaygısı daha şimdiden içlerini kemiriyordu. Yakalarını bırakmayıp bilinçlerini sürekli hırpalayan yarınki ekmek derdi, dinlenme sevinci bırakmıyordu onlarda. Pazarları da farklı değildi durum, hiç bir zaman tatmamışlardı o zevki doya doya.

Bu durum patronlara yarıyordu yalnızca. Çalışma süresi sekiz saatten on, bazen on bir saate çıkıyor, günün herhangi bir saatinde işbaşı yaptırılıyordu. Uzun aylar ve yıllar boyu biriken bu bitkinlik insanda iştah bırakmıyor, ama susatıyordu öldüresiye. Birkaç kadeh içki gerekiyordu bu yüzden, gergin gövdeyi biraz olsun yatıştırmak için.

Soğuk rüzgâr günlerce esmiş, yaprakları havada çevire çevire uçurmuştu. Hava nemli, göğü kaplayan bulutlarsa karanlıktı. İnsanlar şemsiyesiz çıkmıyorlardı dışarı hiç.

Önünde birkaç polis memurunun nöbet beklediği villanın kaldırımında, bir aşağı bir yukarı yürüyordu Paul Sonko. Görünüşü tedirgindi, kendini kontrol etmeye çalışmasına rağmen kızıp duruyordu içeri giremediği için. Gelip geçenler kaçamak bakışlar fırlatıyorlardı olayın geçtiği eve. Meraklılardan hiç biri şu yürüyen zencinin, bu üzüntüsüz semti birbirine katan olayla yakından ilgili

olduğunu aklına bile getirmiyordu. Zaten kimsenin onu fark ettiği yoktu. Soru soran polis memurlarından kaçınarak Prado caddesi boyunca bir aşağı bir yukarı yürüyordu tedirgin adımlarla.

Sonunda, birkaç hafta önce üstüne Andrée'nin de oturduğu sıraya gitti yığıldı. Cebinden katlanmış bir gazeteyi çıkarıp açtı, üzgün ve donuk gözlerle okudu:

«Kürtajcı doktor yakalandı.

Kent polisi, kadın hastalıkları uzmanı Dr. Martin Lefèvre'i dün gözaltına almıştır. Doktor Lefèvre Marsilya'da oturan Bayan Lazare'a kürtaj yapmış ve ölümüne yol açmıştır. Yedi aylık hamile olan talihsiz kadın evlilik dışı bir çocuk beklemekteydi.

Adlî tıp raporuna göre ilk kürtaj teşebbüsü altı ay önce olmuştur. Annesinin baskısıyla Bayan Lazare gebeliğin yedinci ayında yeniden kürtajcı doktora baş vurmak zorunda kalmıştır.

Bütün olup bitenlerden habersiz olan baba serbest bırakılmıştır.»

Fırlatıp attı gazeteyi elinden. Dünyada ve çevresinde acı çekenler, umutsuzluk içinde olanlar o kadar çoktu ki! Orada hareketsiz otururken olup biten her şey gözünün önünde yeniden canlanıyordu. Mesleğini kötüye kullanan adamla suç ortağı ananın hapiste olması bir tür rahatlık sağlıyordu ona. Ama babanın serbest oluşu kızgınlığının tam dinmesini önlüyordu.

Dédée, son görüşmelerinde, annesinin bir piçi, üstelik melez bir piçi kesinlikle istemediğini bil-

dirmişti Paul'e. Babasının ününü korumak için her şeye hazır olmalıydı, öyle söylemişti annesi.

Şimdi kızcağız yoktu artık, bütün benliğini altüst ediyordu bu durum, şu kahrolası suçluluk duygusuna kapılmasına yol açıyordu.

«Cevabım ne oldu? Ne yaptım? En doğru şekilde davrandım mı? Bana en çok ihtiyacı olduğu sırada terk etmedim mi onu? Kendini bu 'kasabın' eline bırakmadan önce kimbilir kaç umutsuz gece geçirdi? Kimbilir ne dayanılmaz acılara katlandı! Ölmeden önce beni düşündü mü?»

Yakınmaları arttıkça toplumu daha da çok suçluyordu. Her şey yapmacık, gülüşler sahteydi.

Düşündükçe soğukkanlılığını kaybederdi Paul; bugünlük artık dayanamayacağını düşünerek ayrıldı. Baba Lazare'ı görene kadar her gün buraya gelmeye karar verdi ayrılırken.

Kış, yağmuru çamuru, gülüşü ağlayışı, rüzgârı ve soğuğuyla yerleşmişti. Ağaçlar, çıplak dallarını göğe doğru kaldırıyorlardı. Kışın Cezayir'den turfanda sebze ithali artardı; liman hamalları kışın gelmesini dört gözle beklerlerdi bu yüzden.

Çalışma temposu Diaw Falla'nın bütün gücünü tüketiyor, düşünecek kafa bırakmıyordu. Sessizliğe gömülüp arkadaşlarından kaçıyor, 'çağın yozluğu' diye adlandırdığı duruma düşmemek için benliğine karşı direniyordu. İki değişik kişilik arasında seçim yapmak zorundaydı: Kirasını ödeyen, karnını doyuran dok işçisi, ama hayvandan farksız yaşayan dok işçisi; öte yandan varlığını sürdürebilmek için dinlenme ve düşünebilme ola-

nağına ihtiyaç duyan aydın. Bağımlılık dayanılmaz bir durumdu Diaw için. Kâğıt önünde bir şey yazamadan saatlerce duruyor ve gövdesinin yorgunluğundan doğan bu fikir yoksulluğu, sinirlerini allak bullak ediyordu. Mesleğinden tiksiniyor, başka bir iş bulma düşüncesi aklından çıkmıyordu hiç. O zaman yük taşırken kullandığı kancayı elinde evirip çeviriyor, parmağını sivri ucunda gezdiriyor ve bir canlıymışçasına konuşuyordu onunla. «Kaç ton yük kaldırdın? Kaç gemide kaç iş saati çalıştın?» Baş ağrıları bir türlü bırakmıyordu yakasını, beynine sürekli iğne saplanıyor duygusuna kapılıyordu. Doktora gitmemek için bu acıların geçici olduğunu düşünerek avunuyordu.

İkinci kitabının kahramanı Afrikalı bir doktordu. Onunla birlikte yaşamaya karar verdi; yalnız değildi artık Romanı büyücüler ülkesi Yukarı -Volta'da, Fadagourma'yla Ouaguadougou arasında bir yerde geçiyordu. Diaw hayatında oralara ayak basmış değildi, bu bölgeyi iyi bilen Paul'ün bilgisine baş vurdu. Oysa o kendi acısına gömülmüştü, başkasıyla uğraşacak hali yoktu. Bir Afrika atlası ve sömürge hastalıkları üzerine bir tıp kitabı bularak, istediklerini onlarda aramak zorunda kaldı. Bıkıp usanmadan, kendini vererek yapıtının taslağını hazırlamaya koyuldu. Baş ağrılarını dindirmek için günde iki hap yutmaya başladı, giderek altıya çıktı bu sayı. Ama bu bile yetmiyordu. Bazen iş bitince, yemeğini yer yemez kentte saatlerce gelişigüzel dolaşıyordu. Sağanak altında dümdüz tramvay rayları ustura gibi parlıyorlardı. Islak asfalta ampullerin ışığı yansıyor-

du hep. Çoğu zaman, farkında olmaksızın gün ağarana kadar dolaşıyordu sokaklarda; sonra aceleyle odasına dönüyor, üstünü değiştirip yük hayvanlığı yapmaya koşuyordu.

Kalın bir duvar arkadaşlarından ayırıyordu onu. Sorularını çok kısa cevaplar vererek geçiştiriyordu; kelimenin gerçek anlamında 'dost'u yoktu.

Seyrek de olsa, kendi gibi olanları düşünüyordu, bazen, teselliyi içkide arayan arkadaşlarına derin bir acıma duyuyordu.

Catherine'i görmeyeli bir haftadan fazla olmuştu. Kızın yokluğu üzüntülerin doldurduğu bir boşluk doğuruyordu. Paul bir gemiye tayfa yazılıp gitmişti. Hareketten önceki akşam doklara, Diaw'ı görmeye gelmişti Sonko.

Gönlümün eğilimi dediği şeye uygun davranmak için hep yalnız çıkıyordu sokağa. Bir gün Dominicaines sokağında bir mahzen meyhanesine daldı. Tiksinti kapladı içini; dikkatle inceledi her şeyi. Ayakta ya da oturmuş birçok insan masa olarak kullanılan fıçıların çevresinde toplanmışlardı. Zencisi beyazı, kadını erkeği hepsi içiçeydi. Kadehler ve şişeler, elden ele ince dudaklardan kalın dudaklara dolaşıp duruyordu. Bir köşede başı karnının üstüne düşmüş bir adam boş bir çuval gibi yığılmıştı yere. İki yana açılmış bacaklarının arasında kırmızı yeşil karışımı bir kusmuk gölcüğü oluşmuştu; ceketine ve sağ ayağına da sıçramıştı kusmuklar. Sol ayağının başparmağı pabucundan dışarı fırlamıştı. Meyhanenin iğrenç kokusu midesini bulandırdığından dışarı attı ken-

dini. Mahzendeki sahne gözüne çarpan bütün güzellikleri paramparça ediyordu. Şöyle düşünüyordu: «Bu çökmüş insanlar, hayat fırtınasının batırdığı son bir umutla içki şişesine tutunan zavallılardır. Daha aşağıya inemezler artık, en kötü durumdur bu. Yine de hoşnutlar düştükleri durumdan... Peki benim sonum ne olacak?»

Pek de fark etmeden Puget kahvesine yollandı, bir yandan da, «Rahat bir yaşlılık, rahat bir gençlikten iyidir,» diye söyleniyordu kendi kendine.

«Oo! Hoş geldin,» diye bağırdı Janin onu görünce. «Uğramıyordun epeydir.»

«Merhaba Pichounet!» dedi ufak tefek, saçları ağarmaya yüz tutmuş yaşlıca bir kadın.

«Vaay! Mémée, sevindim seni gördüğüme, uzun zamandır görüşmemiştik yahu!»

«Yoo, yalnızca son defadan bu yana görüşmemiştiniz!»

«Amma iş be! Başkasıyla konuşurken araya giriyor! Amma kadın haa, değil mi, Mémée?»

«Doğrusun yavrum. Göbeğini kesen ebe yanılmamış,» deyip hak verdi yaşlı kadın. «Zayıflamışsın, odana kapana kapana sinirlerin de bozulmuştur herhalde.»

«Merak etme teyze, tımarhanede boş yer çok.»

«Ben hayatımda deli Zenci görmedim,» diye atılıp yeniden araya girdi Janin.

«Neyse Pichounet, kitabını gösterecek misin bana?»

«Göstermek ne kelime canım, sana ithaf edeceğim usulüne uygun birkaç sözle... 'Benim için

gerçek annemden daha değerli olan beyaz anneme... Yalnızlığımın ortasında beni sarmalayıp, kötülüklerden sakınan koruyucuma...' Bu kadarı yeter herhalde.»

«Evet yavrucuğum!»

«Bana bir süt dolduruver, tuvalete gidip geleceğim hemen.»

Her zamanki gibi pek çok Zenci vardı yine; en sevdikleri oyuna, iskambile dalmışlardı hepsi de. Dönüşünde yudum yudum içti sütü. Tam çıkacakken Janin'in anası sordu:

«Nereye gidiyorsun?»

Bütün aile severdi Diaw Falla'yı. Mémée diye takıldığı Janin'in anası sık sık pazarları eve çağırırdı onu. Bu davetler Senegalli'yi çok duygulandırır, ama hep reddederdi. Ona ana gibi davranan bu kadını hoşnut edecek bir cevap düşündü, sonra yavaşça karşılık verdi:

«Şöyle bir gezineceğim. Belli bir amaç gütmeden, durmadan, otlara basa basa yürümek, çiğ tanelerini ezmek demektir bu. Önünde göz alabildiğince uzanan kırlar, yaprak, kekik ve ıslak toprak kokularını duymak, rüzgâr altında bir o yana bir bu yana nazlı nazlı bükülen gelinciklere bakmak... Aynı zamanda çiçeklerin solduğunu görmek, kuşların, ağustosböceklerinin son nefeslerine kadar öttüğünü duymak demektir bu. Akşamın içinden ağaçların gölgeleriyle kaynaşmasını, gövdelerini saran yosunların garip şekillere bürünmesini, gecenin örtüsü altından yıldızların belirmesini görüp seçmek... Uzakta tepenin altında, parıldayan ışıkları bir güzelin upuzun elbisesine

takılı beyaz düğmeleri andıran kent... Duymak istediğin buydu, yanılmadım değil mi Mémée?»

«Evet,» diyerek başını salladı. «Ama şimdi nereye gidiyorsun?» diye ekledi yüzünde o hiç değişmeyen duru ifadeyle.

«Vitrinlere bakacağım, sonra sütyenleri ve külotları seyredeceğim. Ne yaparsın elle okşayamayınca gözle okşuyor insan!»

«İyice sapıtmışsın sen!»

Başını salladı ve kapıyı yavaşça kapayıp çıkıp gitti.

Kapıya indirilen yumruklar şiddetlendi. Diaw yazıyordu; öte yandan kapıya vuran, ne olursa olsun girmek istiyordu içeri.

Hırsla içini çekti ve homurdandı:

«Girin!»

Catherine kapıyı itti. Kızgınlığı yüzünden okunuyor, gözlerinin akı öfkeyle parıldıyordu. Emir verircesine sordu:

«Beni düşünmedin mi?»

«İşim her şeyi, düşünceleri bile elimden alıyor!»

«Bencilsin sen! İki adım ötede oturuyorum ama görüşemiyoruz!»

«Ayakta durma, oturuver. Mangalı yakayım, çok soğuk burası.»

Yatağın üstüne yerleşti kız. Oda iyice ısınınca mantosunu çıkardı.

«Dün kendi kendime, kalbinde müzelerden ve kiliselerden sonra bana bir yer kalmış mıdır diye düşünüyordum?»

«Hep de bunu sorarsın zaten,» dedi Diaw kızın yanına oturarak: «Bu anı ziyan etme. Söylenmesi gerekmeyen şeyler vardır. Kelimelerdir aşkı öldüren. İnsan topla oynar gibi oynar onlarla. Doğrusu kuş kadar beynin ya var ya yok!»

Catherine alevlerin oynayışına bakıyordu. Oda yanık alkol kokuyordu. Diaw uzandı. Tek başına konuşur gibi bir hali vardı. Aslında düşünüyordu ama yüksek sesle.

«Bir karım olmasını isterdim. Beni bekleyen, acılarımı paylaşan, benimle ilgilenen birinin olduğunu bilmek... Evet, mutluluğu tatmak isterdim!»

«Beni ister miydin kadının olarak? İyiyimdir ben... Belki biraz çabuk kızıyorum o kadar.»

«Söylemen gereksiz,» deyip sözünü kesti Diaw. «Sırtımı ovsana.»

«Bir şey öğrendim!»

«Sırtımı ovarken anlatırsın.»

Elini gömlekle derinin arasına soktu kız. Bu temas genç adamı gevşetiyordu.

«Alexandre Dumas'da Zenci kanı vardı!»

Catherine'in bunu söyleyiş tarzından bir soru mu, yoksa gururlandığı bir şey mi olduğunu çıkaramadı. Cevabını geciktirip cümleyi tekrarlamasını bekledi.

«Bundan gururlanır gibisin... Aslında kan, ya da renk meselesine inananlar enayidir! Atla eşek arasında katır vardır. İkisi de mutlaka gereklidir. Saf kan atın araba çekemeyeceği gibi katır da yarış atı olamaz. İkisinin de kendilerine göre bir

soylulukları vardır. Böyle saçmalıklara kulak asma... Dumas büyük yazardı, o kadar...»

«Sözlerinden birşey anlayamadım... Buraya gelmek için ne yaptım biliyor musun?»

«Yoo.»

«İhtiyara bir kız arkadaşımla sinemaya gideceğimi söyledim. Eve beni almaya geldi kız... Niye gülüyorsun?»

«İyi numara...»

Farklıydı kızın görüşü. Onu kendine çekti ve ışığı söndürdü...

İş ağırdı. Kış soğuğunun da bastırmasıyla birlikte işçiler giderek hırçınlaşıyorlardı. Yağmur ve rüzgâr elleri donduruyor, kulaklar çatlıyordu sanki; kimse ceketini çıkarmıyordu çalışırken. Tıklım tıklım dolu gemiler Afrika'nın her köşesinden meyve taşıyordu. Aşırı yorgunluk Diaw Falla'yı canından bezdiriyor, serseme çeviriyordu. Sinirleri gergin, gövdesi bitkindi. Düşünme yeteneğini günden güne kaybediyordu sanki. Her paydosta yarın gelmeyeceğim diyor, ama ilk gelen o oluyordu. Kararsızdı, sık sık Senegal'e dönmeyi kuruyordu, ama kitabının durumuna bağlıydı bu. Aylar geçiyor Paris'ten haber çıkmıyor, bu da onu büsbütün tedirgin ediyordu.

Dört gündür aralıksız yağıyordu yağmur. Yeniden hızlandırılan çalışma temposu öldürüyordu insanı; bir sigara yakacak kadar bile boş zamanı yoktu. Dün, bütün gün sağanak altında çalışmışlardı, bugünse daha beterdi. Kızgınlık herkesin yüzünden akıyor, hoşnutsuzluk hareketler-

den belli oluyordu. Sekiz insan her şeyi yüzüstü bırakmak için fırsat kolluyor, ama suç işleme kaygısı ya da iş bulamama korkusuyla kimse ilk adımı atmaya cesaret edemiyordu. Herkes bunu yanındakinden bekliyor, fakat bir şey olmayışına kızıyordu. Fitili ateşlenmiş bir dinamiti andırıyordu bu insanlar, ya da saati kurulmuş bir bombayı. Saat on'a doğru sağanak büsbütün şiddetlendi. Giysiler sırılsıklam olmuş, ıslak sıçana dönmüştü herkes. Birkaçı öksürmeye başlamıştı bile.

«Allah kahretsin! Artık çalışmıyorum! Herşeyden vazgeçtim!» diye bağıran Bouboul merdivene doğru yürüdü.

N'Gor bunu görünce sığındığı yerden çıkıp merdivenle onun arasına girdi.

«İşine dön,» emrini verdi. «Kenardaki sandıkları taşıyacak bu,» dedi Pipo, Alassane'a dönerek.

Kendi dilinde küfürler yağdırarak yerine döndü Madagaskarlı. Diaw'ın yanında çalışıyordu. Çelik halat Falla'nın derisini soymuştu; yakası açılmadık küfürler savurarak koştu ve merdiveni tırmanmaya başladı.

«Nereye?» diye sordu postabaşı.

«Senlen evli miyim ulan! Enayi yerine koyma bizi!»

«İşi ilk bırakan biz olmayalım,» dedi dev yapılı N'Gor kimsenin sandıklara dokunmadığını görünce.

Diaw güvertede kuzu gibi bekleyen Araplar arasından kendine yol açmaya çabalıyordu. Bağı-

rarak aşağıda çalışanlara seslendi. Hepsi sırılsıklamdı. Sintineye indi ve orada çalışanlarla konuştu. Söylediklerini herkes benimsiyordu; sonunda koca gemide çalışan kimse kalmadı. N'Gor öfkeden kudurmuştu, Diaw'ın yakasına sarıldı. Kemerine takılı kancayı hemen eline aldı Diaw:

«Bırak, yoksa yırtarım suratını.»

«İşimi kaybettirmek istiyorsun,» dedi N'Gor elini kaldırarak.

«Sen de gebermemizi istiyorsun... İki aydır gece gündüz dinlemeden, hep hızlanarak çalıştık! Bugün sağanak boşanıyor, durmaya yine hakkımız yok! Sen ıslanıyor musun? Yoo, umurunda bile değil. Köle miyiz be, yetti artık!»

«Göreceksin sen! Açlıktan gebereceksin!» diye meydan okudu postabaşı.

Diaw bu tehditlere kancayı savurarak karşılık verecekti ki, Pipo araya girdi. Yolcular, ziyaretçiler, ve çevredeki herkes onları seyrediyordu. En sonunda gürültüyü duyan işçibaşı koşup geldi. Yaz kış kıpkırmızı olan burnundan ötürü işçiler 'domates' derlerdi ona.

«Ne var? Ne oluyor?» diye sordu kimsenin is başında olmadığını görünce. Emir yağdırmaya başladı. «Herkes iş başına. Gemi öğleyin kalkacak.»

Ekşi, kırışık yüzlerle başlarını öne eğmiş hamallar birbirlerine danışıyorlardı yan gözle. Başı çeken Diaw kararsızdı. Konuşmak istemiyordu.

«Bu yağmurun altında kimse çalışamaz. Köle değiliz.»

«Senin ekibinden mi bu?»

Başıyla evetledi N'Gor.

«İyi, yarın işe alma bunu.»

«Karın mıyım lan senin! Bugün kimse tek bir sandığa bile dokunmayacak. Gebertmek mi istiyorsunuz bizi be!... Hangimizi hastane kabul ediyor? İş kazası olunca kimse bakıyor mu yüzümüze? Bir ayda, neredeyse otuz beş iş günü çalıştık be! Fazla mesailer de cabası... Buramıza geldi artık, kimse elini bile sürmeyecek sandıklara!»

«Göreceğiz bakalım!» dedi işçibaşı giderken.

«Git kime istersen söyle, cehenneme kadar da yolun var... Yağmur yağdıkça kimse çalışmayacak!»

Diaw bağırıyordu, ama korkuyordu bir yandan da. Sırtından aşağı boşanan soğuk ter, yüzündeki ifade korku belirtisiydi hep. Aslında o, kendine duyduğu saygıyı koruyordu. Bunun sonu nereye varır diye düşünüp duruyordu bir yandan da. Kaçıp kurtulmak istiyordu buradan. Tam o sırada patron geldi. İşçilerin aksine tertemizdi üstü başı. Boyun bağına iliştirdiği iğneyi bir inci süslüyordu, elleri eldivenliydi. Şık yağmurluğu kendisini yeterince koruyamadığından, işçibaşı yanıbaşında şemsiye tutuyordu.

«Adamlarımın çalışmasına engel olan sen misin?»

Falla daha önce görmüştü onu, ama hiç konuşmamıştı. Yüreğinin çarpıntısı hızlandı, konuşamadı, dili dolanıyordu.

«Herkes iş başına!» diye bağırdı patron.

«Bu yağmurda aklınızdan çıkarın onu!» dedi Pipo sertçe.

Onun sözleri ağırlık taşırdı. Herkes iyi bir sendika militanı olduğunu bilirdi. Son seçimlerde işyeri temsilciliğine adaylığını koymuş, ayrılıkçılar yüzünden seçilememişti.

«Buraya gelin! Patronun varlığı bizi ürkütmesin!» dedi Diaw.

«Geminin yükünü boşaltmazsanız görürsünüz siz! Yalnızca çalıştığınız sürenin ücretini ödeyeceğim. Ama eğer işi bitirirseniz tam yevmiye alıp evlerinize dönersiniz.»

Diaw, «Olacak iş mi bu herifin dediği?» diye sordu Pipo'ya Senegal dilinde.

«Hayır, bizi uyutmak istiyor.»

Diaw yeniden yüreklenmişti; yüreğinden değil, karnından doğan bir cesaretti bu. Gittikçe büyüyen, sonunda bütün benliğini, bütün gövdesini kaplayan, sanki elle tutulur bir duyguydu. Başlangıçta yaklaşımı kişiselди belki, ama şimdi ötekileri savunmaya uğraşıyordu. Çalışma hayatını düzenleyen yasalar konusunda hiç bir şey bilmiyordu. Kesinlikle bildiği tek şey sonuna kadar 'hayır' diyeceğiydi. Alassane'a da güveniyordu.

«İşinizi bitirmeyecek misiniz?» diye tekrar sordu patron.

«Islanıyormuş, acelesi var,» dedi Diaw alayla.

«İyi, 'miğferlileri' çağırtacağım. Kimin sözü geçiyormuş göreceğiz! Numaranı ver bana çabuk!»

Zenci cevap olarak dilini uzattı. Gülüşmelere yol açtı bu. Güçlü 'Beyefendinin' gururu kırılmıştı. Suratını astı. Bir birlik oluşturan ve şu sıska gencin savunduğu bu insanlar eski üstünlüğünü sıfıra indirmişlerdi.

Birinci mevkinin koridorlarında sömürgelere gidecek yolcular yüksek sesle konuşuyorlardı. Mücevherlere bezenmiş bir bayan şöyle diyordu:

«Rezalet canım, rezalet! Buraya ekmek dilenmeye geliyorlar sonra da emretmeye kalkışıyorlar. Bu komünistlerin hepsini asmalı!»

«Maalesef öyle. Bu işçilere çok fazla hürriyet verildi. Küstahlıkları cehaletleriyle atbaşı gidiyor!» diyerek hak verdi yanındaki bey.

Araba durdu: Toplum polisleri hemen atladılar. Ateş hattına gidiyormuşçasına tepeden tırnağa silahlıydılar.

«Ne oldu?» diye sordu başlarındaki.

«Şu herif ötekilerin çalışmasını engelliyor,» dedi patron.

Daha şimdiden saldırmaya hazır şekilde dizilmişlerdi polisler. Gözünden bir şey kaçmayan Pipo geldi, Diaw'ın yanında saf tuttu.

«Sen misin işçi temsilcisi?» diye sordu komiser dişleri arasından.

Diaw çevresine bakındı, kötü bir şey olacak kaygısı herkesin yüzünden okunuyordu. Gözler sert ama kararsız bakıyordu.

«Evet.»

«Evet, temsilcimiz o!» diye bağırıyordu yüzlerce ses.

Diaw yerin dibine geçmek istedi o an. Alassane onun yerine 'evet' demişti.

«Demek sensin?... İyi! Rahat durun yoksa hakkınızda hayırlı olmaz.»

«Sakin olun çocuklar,» diye bağırdı Alassane işçilere.

«Senin kılına dokunanın elimden çekeceği var!» diye haykırdı bir Kuzey Afrikalı bozuk bir Fransızcayla.

«Rahat dur'lan!» dedi polislerden biri copuyla oynayarak.

Grev tek bir gemide kalmamış, yanda demirlemiş öteki iki gemiye de sıçramıştı.

«Doklarda iş durdu!» diye bağırdı cılız ve heyecanlı bir işçi.

«Gel, seninle konuşacaklarım var,» dedi patron Diaw'ı kolundan tutarak.

Hızla silkindi Senegalli.

«Yoo, bende gizli kapaklı iş yok. Herkesin önünde söyle, arkadaşlar da duysun.»

«Saat on iki oldu!» diye bağırdı işçibaşı.

«Yemeğe arkadaşlar,» dedi Pipo saatine baktıktan sonra. Çayıra çıkan koyunlar gibi gittiler. Başlar eğik, pantolonlar yamalıydı; ıslak kumaş kokusu da peşlerini bırakmıyordu. N'Gor patronlarla konuşuyordu, Pipo'yla Diaw hızlandılar.

«Böyle esaslı bir işçi olduğunu bilmiyordum! İyi korudun arkadaşların hakkını...»

«Yeter!» diyerek sözünü kesti Falla. «Bu işleri benden iyi bilirsin, ama öne beni sürdün. Konuşmak sana düşerdi. Sendika işleriyle hep sen ilgilenirsin.»

Demir parmaklıklı kapıyı arkada bıraktıklarında yeniden başladı konuşma:

«Aslında fazla bir şey yapmış değilim. Üstelik biraz korktuğumu da söylemeliyim.»

«Gördüm. Seni yalnız bırakır mıydım hiç!... Grevi hatırlıyor musun?»

«Bu öldürücü tempoya... Pahalılığa... Vietnam savaşına karşı mücadele ediyordu eskiler... Bizim yüzümüzden başarıya ulaşamadılar. Yazar mı olmak istiyorsun? Bir davayı savunmadıkça iyi bir yazar olamazsın. Çünkü bir yazar önden gitmeli, olayların gerçeğini yanılmadan görmeli, fikirlerinden korkmamalı. Bizi bizden başka kimse koruyamaz. Senin benim gibi binlercesi baskı altında. Ayrılıkçılar bizi bölüyorlar, başka da hiç bir şey yapmıyorlar, buradaki bütün sendika görevlileri C.G.T.dendir.(1) Ne yazık ki kaleminin ucundan ilersini göremiyorsun!»

Joliette'e vardıklarında alanın sağ yanındaki lokantaya daldılar. Yemek için aç kurt gibi içeri dalıp boş masalara doluştular. Bağırıp çağıran, yemek isteyen, bu açlar kalabalığı lokantacıda iş yapacak kafa bırakmamıştı. Herkes ondan bir şeyler istiyor, eteğini çekiştiriyor, gecikince kızıyordu. Yemekler henüz havadayken kapılıyordu elinden. Bulduğunu, daha doğrusu ne kaptıysa onu yiyordu herkes, ısmarladığını değil.

«İşte temsilcimiz,» sesleri yükseldi Diaw'la Pipo içeri girdiğinde.

«Ee! Kesin yahu!» diye bağırdı Pipo.

Kaşıklarına dolanı oburca ağızlarına atıyorlar, çiğnemedn yutuyorlardı. N'Gor da geldi, dişleri sıkılı, gözleri fırıl fırıldı. Girmesiyle içerde seslerin kesilmesi bir oldu. Dev yapısıyla herkesi sindirirdi, sözü kanundu.

«Artık benimle çalışmayacaksın. Başka hiç bir

(1) Fransa İşçi Sendikaları Konfederasyonu.

postabaşı da seni işe almayacak, çünkü alanın ağzım burnunu dağıtacağım. Duydu mu herkes? Ha? Anlaşıldı mı?»

Bakışları tehdit doluydu. Diaw kendini tutuyor, ağzını açmıyor, kımıldamıyordu. Herkes yemeğe ara vermiş bekliyordu.

«Sen bir...» diyerek hakaretlerini sürdürdü N'Gor. «Ekmeğin tadını bile unutturacağım sana.»

Diaw hırsla fırladı ayağa, kızgın bir hareketle itip devirdi önündeki masayı. Yerlere saçılan yemekler, kırılan tabakların yanı sıra sunî mermerden masa da ortadan ikiye bölündü. Çevredeki herkes açıldı. Bazıları şarap şişelerini ellerine almış yudum yudum içerek olacakları zevkle seyre hazırlanmışlardı.

«Sen de ayının tekisin lan! Hem de ayıoğlu ayısın! Allah boy vermiş ama akıl vermemiş, akıl!»

Yerinde duramıyordu N'Gor. Burun delikleri titriyordu. Sanki ıslık çalar gibi soluyordu. Yumruklarını hırsla sıkıp boks duruşu aldı. Kıpkırmızı gözleri alev saçıyordu. Öne atılıp bir direkt savurdu, öteki çevik bir sıçrayışla kaçındı. Geriliyordu Diaw, bir iskemlenin üstünden atlayıp ardına geçti, bekledi. Kancası elindeydi, sağdan sola, aşağıdan yukarıya hızla savurdu. Boşlukta ıslık gibi ötüyordu kanca. Dev, kollarını açıp sakınmıyordu.

Dok işçileri dükkânı boşaltmış, kapının önüne yığılmışlardı. Zevkle seyrediyorlardı bu bedava eğlenceyi. Diaw küfredip, çileden çıkarmaya çalışıyordu N'Gor'u. Dev yapılı boksör eskisi iskemlenin üstünden atlayarak, bazen devirerek öfkeyle

kovalıyordu onu. Ansızın başı önde, hasmının karnına doğru hızla daldı Diaw. Sağ elindeki kancayı eski boksörün kıçına savuruyor, saplayıp çekiyordu. Postabaşı kan kaybediyordu sürekli. Diaw onun şaşkınlığından yararlanıp vuruşlarını birbiri ardından yetiştiriyordu.

Seyirciler kavgaya doymuştu artık. Lokantacı, Pipo'nun yardımıyla kavgacıları ayırmaya çalıştı. Güçlükle başarabildiler. Diaw burnundan kan boşanan hasmını bırakmak istemiyordu bir türlü.

«Göreceksin sen,» deyip duruyordu N'Gor, bir yandan da elinin tersiyle yüzündeki kanları siliyordu.

Diaw uzakta duruyor, yumruk menzilinin içine girmemeye dikkat ediyordu.

«Asıl sen göreceksin. Bugün yediğin dayak bir şey değil. Suratını dağıtacağım senin.»

«Gel de alkolle sil yüzünü,» dedi Bouboul yaralının kolundan çekerek.

Şiddetle itti onu postabaşı.

«Bana değil Diaw'a vursana sıkıysa,» deyip alay etti o da.

Yavaş yavaş sakinleşti lokanta. Yorumlar başladı. Diaw'ın zaferinden memnundu herkes. N'Gor hastaneye yaralarını sardırmaya gitti; öç almaya kalkışırsa bütün işçiler üzerine saldırmaya kararlıydılar. Akşam, toplu halde ve alkışlarla götürdüler Diaw'ı oteline.

N'Gor'un burnu sürtmüştü, kasılamıyordu artık. Sargılı burnuyla soytarıya dönmüş, dokların

maskarası olmuştu. Kendine gülündüğünü hissettikçe Diaw'a öfkesi artıyor, yeniden kavga etmek için fırsat kolluyordu. Durup dururken ona buna sataşıyordu sık sık. Yüzüne karşı gülenin elinden çekeceği vardı! Geçen gün bir yumrukta, bir Ermeni'nin ön dişlerini kırmıştı.

Diaw ondan uzak durmaya çalışıyordu. Pek seyrek iş bulabiliyordu artık. Turfanda sebze mevsimi geçmişti. İşsizlik parası alıyordu, ama bu ihtiyaçlarının yarısını bile karşılamaya yetmiyordu. Joliette doklarında patronlar onu işe almamak için sözbirliği etmişlerdi. Hiç bir postabaşı da onu çalıştırmaya cesaret edemiyordu. Kara listedeydi ama N'Gor'a kızgınlığı geçmişti; kinci değildi Diaw.

Durumu günden güne bozuluyordu. Geceleri saatlerce caddelerde dolaşıyor, boşaltılacak kamyon arıyordu. Oda kirası birikmiş, parasını eritmişti. Dünyayı görüş tarzı da değişmişti: Doklarda çalıştığı zamanlar oda kirası gibi bir kaygısı yoktu; şimdiyse kirayı ödeyememe korkusu gününü haram ediyordu. Bazı sabahlar, doklara inmiyordu, gidip de iş bulamamak umudunu kırıyor, kendine güvenini sıfıra indiriyordu çünkü. Birçok kereler sendikaya baş vurmayı düşündü, ama benliğinin derinliğinde bunu gereksiz buluyor, gitmiyordu. Hayatında adım atmamıştı oraya. Ne söyleyecekti onlara? Pipo'nun dediklerini hatırlıyor, sözlerinin anlamını kavramaya başlıyordu: Patronların, postabaşıların kıçını yalamadıkları için yüzlerce insan tıpkı kendisi gibi tek bir gün bile iş bulamıyorlar, ekmeklerini kazanamıyorlardı. İşçile-

rin direnişini kırmak için, bazen postabaşılar, ustalar, işçi gibi çalışırlar, puvantörler hamallık yaparlardı.

Diaw Falla'yı dünyaya bağlayan tek şey vardı şimdi; yazdığı kitap. Yaşadığı çifte hayat büyük bir direnç, güç ve dikkat gerektiriyordu. Romanının kahramanlarını kıskanıyordu; kendisinin karnı tokken onları aç bırakabilir, inletebilirdi. Ama şimdi hayatın her gün yeniden başlayan bir kavga olduğunu öğrenmişti; sadece güzel şeyleri gören, baharın ne kadar hoş, nasıl da tatlı olduğunu anlatıp soğuğun ısırıcılığını unutan şairlerden, ressamlardan tiksiniyordu artık. Kuşların, çiçeklerin tek varlık nedeni dünyayı süslemek değildi. «Çok mu saftım da bunlara inanabildim?» diye soruyordu kendi kendine. Bazen Catherine'i işine kadar bırakıyordu. Kızcağız Saint-Ferréol Sokağında, büyük bir konfeksiyon mağazasında çalışıyordu. Kız, kalbinde eskisinden daha önemli bir yer tutmaya başlamıştı. Ona karşı çok kibarca davranıyordu artık.

Mevsim kış olduğu halde, parlak bir güneş ortalığı ısıtıyordu bugün. İnsanlar güneş gören kertenkeleler gibi kahvelerin teraslarına çıkıp yayılıyorlardı. Diaw ve Catherine birlikte oldukları süreyi uzatmak için yollarını değiştirmişler, kestirmeden gitmiyorlardı. Liberté Caddesinde buluşmuşlar, yanyana konuşmadan yürüyorlardı. Bir süre sonra bu sessizlik kızın hoşuna gitmemeye başladı. İlk konuşan oldu:

«İş bulamayışın büyük rezillik!»

Grande-Armée Sokağına saptılar. Diaw sevgi-

lisinin sözlerini duyınamıştı; gözlerini Saint-Vincent-de-Paul Kilisesinin, üzerlerine göğe doğru uzanan birer haç dikili iki mermer sütununa dikmişti.

Yokuşu inen tramvay kulak tırmalayan bir gıcırtıyla, fren sıkıp yavaşlamaya çalışıyordu.

«En kötü tarafın bir İspanyol katırından daha inatçı oluşun,» diyerek yeniden konuştu genç kız. «Babamdan betersin. Kavga edecek ne vardı? En akıllı kendinsin sanıyorsun, hep ondan.»

«Anlayamıyorsun.»

«Açıkla, aklım almıyor çünkü.»

«Doğru almıyor.»

Gözlerini genç adama dikmiş, cevap arıyordu kız. Sonunda kendini tuttu ve sustu. Stalingrad alanına ulaşmışlardı; karşıya geçerken kızın kolunu tuttu Falla. Kız sordu:

«Paris'ten haber var mı?»

«Evet, bir kart aldım. Fazla bir şey yazmıyor yine de. İlkbahara kesin bir şey çıkar umarım.»

«Kadın seni dolandırmasın sakın? Oturalım!»

Canebière'de, Kilisenin karşısında bulunuyorlardı. Boş bir sıraya çöktüler. Güneşten yararlanmak isteyen iki ihtiyar, oturmuş, sakin sakin pipolarını tüttürüyorlardı. Yapraksız, çıplak dallarıyla ağaçlar güneş ışınlarının geçmesini engellemiyorlardı.

«Niye böyle kuşkucusun?»

Catherine siyah eldivenlerini çıkardı. Lafitte Kitabevinin, tozdan kararmış camları ardında yığılmış eski kitapları görebiliyordu. Korkutuyordu

bu onu. Diaw'ın yanına daha da sokuldu. Onun canını yakmak istiyordu o an. Yerinden hafifçe öne uzanıp şöyle bir gerindi. Gerinmesi sanki onu uyuşturmuş gibi gevşek bir sesle konuşmaya başladı:

«Sana olan güvenim kalbimde yine de derin bir kuşku bırakıyor... Ünlü bir yazar olunca beni bırakırsın... Bir kitapta okudum... Adını unuttum şimdi... O kitapta diyor ki, kültürlü erkekler, kültürlü kadınlarla evlenmeliymiş... Ben güzel değilim, bilgili de değilim. Kitabının çıkmasını korkuyla bekliyorum... Ama yine de istiyorum... Senin için... Kendim için istemiyorum. İçimi umutsuzluk kaplıyor, bütün hayallerimin bir bir...»

Sesi titriyordu. Damla damla dökülen cümleleri dikkatle dinliyordu Diaw. Genç adamın kaba görünüşünün ardında sınırsız bir duyarlılık gizliydi. Onu en zayıf yerinden yakalamıştı Catherine.

Diaw'ın önce asılan yüzü yavaş yavaş yumuşuyor, çocuksu ve hüzünlü ifadesini alıyordu yine. Genç kız konuşmayı sürdürdü, sözlerini tartarak konuşuyordu şimdi:

«Senin oldum; sorunu her yönüyle ölçüp biçtim ve yaptığım işten hiç üzüntü duymadım. Babam beni döverken karşı koymuyorum. Seni düşünüyor, 'O beni burdan kurtaracak,' deyip avunuyorum. Evet kıskanıyorum... Kendisinin olanı savunan herkes gibi kıskanacağım. Sana kızmam gücenmem, için bin türlü neden var, ama dayanamıyor ve hep geri dönüyorum!»

Erkeğin elini tuttu. Hiç bir tepki göstermedi Diaw. Kızın yüreğine su serpecek tek bir kelime de

söylemedi, oysa Catherine suskunluğuyla bir cevap beklediğini açıkça belli etmişti.

«Güzellik ve akıl ayrı ayrı şeylerdir,» dedi Falla. «Senin aşkın benimkinden daha yüce olabilir, bunu kabul ederim. Edebiyata olan sevgim sana duyduğum aşkla beslenmekte. Beni yoksulken tanıdın, sevdik birbirimizi. Yarın...» Durdu, gözlerini kiliseye dikerek, oturduğu yere daha bir rahatça yerleşti. «Evet, diyelim ki yarın kitabım çıktı, ve böylece başka insanlarla ilişkiye girdim. Benden ne isteyeceklerdir sanırsın? Bu insanlar... Hiç. Yalan söylemek başkalarına olursa kolaydır, ama kendine olursa olanaksızdır. Seni anlıyorum, ama sen çok seyrek düşünüyorsun. Senin dünyan sürekli tekrarlarla dolu... Yanlış anlama, suçlamıyorum seni. Tabiatının, kişiliğinin bir parçası bu. Seviyorsun ve bunun bir güçsüzlük olduğunu sanıyorsun... Burada serseri bir çevrede yaşıyorum... Seni kendime göre seviyorum, sadelikle ve duygularımın bütün gücüyle. Seni kullandığım, yalnızca kadınlığından yararlanmak için ilişki kurduğum gibi saçmalıkları, varsa eğer, çıkar aklından. Senden önce hepsi hepsi üç kadın tanıdım,» diyerek sözlerini bitirdi özür dilemek istercesine.

Catherine Siadem, Diaw'ın eliyle oynuyor, çeşitli biçimlere sokuyordu. Sözü o aldı:

«Kalbimde çok büyük bir yer tutuyorsun. Sana ne akıl, ne de güzellik getiriyorum, bitmez tükenmez bir sevgim var o kadar.»

Bakışını kilisenin arabesklerinden ayırmamış olan Diaw, alçaktan uçup merdivenin basamaklarına gölgesi düşen güvercini izledi gözleriyle.

«Komplekslerin var senin,» dedi kıza. «Her insanın kendine göre özellikleri vardır. Böyle şeyleri dert edinme, olmak istediğin gibi değil, neysen o olmaya çalış.»

İki parmağıyla çenesini kaldırdı kızın. Başıyla olur işareti yaptı Catherine.

«Gidelim, yoksa gecikeceksin.»

Kolunu beline dolayarak, kızı çalıştığı mağazaya kadar götürdü.

Günler hep aynı şekilde geçiyor, yeni bir şey çıkmıyordu. İkinci kitabını yaza kadar bitirmeyi umuyordu Falla. İş bulamadığından bütün zamanını yapıtına veriyordu. Üçüncü ve son olarak, doktorla büyücü çatışıyorlardı; romanın en gergin bölümüydü bu.

Diaw sigarasını içerek bir aşağı bir yukarı yürüyüp duruyordu odanın içinde. Ansızın kapıya vuruldu. «Eğer Catherine ise kovarım,» diye söylendi.

«Giriniz,» dedi sonunda, vuruş ısrarlıydı çünkü.

«Oh!» diye şaşkın bir çığlık koyverdi ev sahibesini görünce.

«Kirayı ne zaman vereceksin?» dedi öteki.

Ayakta duruyor, yağdan löpür löpür olmuş kollarıyla koltuğun kenarlarına abanıyordu. Diaw Falla yatağın üstüne attı kendini; sırtını duvara dayamış, elleriyle saçlarını geriye doğru hafif hafif itmekteydi. Bir yandan da gözlerini ev sahibesine dikmiş ilgiyle bakıyordu ona. Yukarıdan aşağı dikkatle süzdü kadını; mavi mavi varisler içiçe geçmiş, yılan gibi dolanmışlardı ayaklarına. Kadının dizleri pörsümüş balonları andırıyordu. Sıkı sıkıya bağla-

dığı önlüğe rağmen, koskocaman karnı gövdesinin geri kalan kısmından ayrılıyordu. Bu şişman gövdeye lâyık iki meme göbeğin üstüne düşüyor, bodur boynunun üzerinde kafası yükseliyordu. Bakımsız saçlarının giderek seyreldiği görülüyordu. Tıraş edilmiş kaşların yerini iki dümdüz çizgi tutuyordu. Gözlerinin çevresi buruşmuştu; gözleriyse maviden çok karaya çalan birkaç kat rimelle örtülüydü. Burnu, yüzündeki en az kusurlu kısımdı. Ruju üst dudağını aşıyor sigarasına bulaşıyordu.

İncelemesini bitirince gözlerini kapayan Diaw, «Juliette hayatında tek bir yürek olsun çarptırmış mıdır acaba? Çarptırmışsa şaşarım,» diye söylendi.

Bu uzun incelemeye konu olmaktan sıkılan Juliette kızdı ve şirret sesiyle konuşmaya başladı:

«Burada bedava kalırım mı sanıyorsun? Dost beslemiyorum ben. Kirayı ödemezsen elbiselerini haciz ettiririm... Darülaceze değil benim otelim!»

«Kaltağın teki olman yetmiyormuş gibi bir de bu kerhaneye otel mi diyorsun? Kışın az kömür gitsin diye hiç ısıtmazsın, bir ay kiranı alınadın mı eteklerin tutuşur, gelir kafa şişirirsin... Beş kuruşum bile yok işte, zaten param olsa önce gider karnımı doyururum. Ne istersen yap, polislerle aran iyidir, kira ödeyecek halim yok,» diyerek bitirdi sözlerini.

Kadın kırıtıp, kibar bir otel müdiresini taklide çalışarak:

«Eğer beyefendi müessesemizden memnun değillerse, bizi bağışlasınlar ve Canabière'deki Grand Hotel'de kalsınlar...» Ansızın bütün şirretliğini takınıp, erkeklere alışık kadınlarda bulunan ölçüsüz ba-

yağılığıyla ortalığı çınlatmaya başladı: «Defol burdan, eğer kerhaneyse, ama önce borcunu öde, yoksa külâhları değişiriz. Senin gibi daha kimler bilirim ben!»

«Elbette bilirsin!» dedi Falla onu hırstan kudurtmaya çalışarak. Bizim oralarda bir söz vardır: 'Eski tanıdıklarından kolla kendini.' Üç yıldır bu kerhanede oturuyorum, hep çalıştım alnımın teriyle yaşadım... Sen ne yaptın, haa? Nasıl para kazandın?»

«G.. ümü satarak,» diye köpürdü Juliette.

«Bak ağzınla söylüyorsun! Önce Almanlar, sonra Amerikalılar, sonra Zenciler. İki buçuğa fit oluyordun. Sonra gariban Mamadou'yu kazıklayıp bir de kerhaneye sahiplendin!»

«Nerde kanıtı? Burası benim. Beğenmeyen çeker arabasını,» dedi kapıya yönelerek.

Çevik bir sıçrayışla kadının önüne dikildi Falla:

«Bırak da gitmeden içimi boşaltayım. Sen tescilli kerhanecisin... Yoo tiksinmiyorum senden, hor görüyorum hepsi o kadar. Hiç korkma paranı alırsın. Sana borçlu kalacağıma gider denize atarım kendimi be. Şimdi gidebilirsin...»

Kadına kapıyı açtı. Tam eşikte bakışları karşılaştı. Diaw kabaca kapadı kapıyı.

Ertesi gün yine işsizdi. Bir takım giysi satmaya karar verdi. Hiç bir hemşehrisi ona yardım edecek durumda değildi. Onu almak için harcadığı çabaları, katlandığı sıkıntıları, döktüğü teri hatırlıyor, giysiyi satmak ona çok ağır geliyor, gücüne gidiyordu.

Ama başka çare yoktu. Chapeliers Sokağına yollandı.

Bu öğle saatinde sokak dolup taşıyor, bereli, çıplak, ya da başörtülü kafalar karınca gibi kaynaşıyordu. Giysiler de çeşit çeşitti, cins cins Arap kılığından son modaya uygun kostüme kadar her şey vardı. Bıyıklılar çoğunluktaydı. Sıvaları dökülmüş, yer yer kirden kararmış duvarlar uyuza yakalanmış gibiydiler; istisnasız her pencerede çamaşır asılıydı. Sokağın altında bir yerde lağım boruları patlamış olmalıydı; suların akarken çıkardığı gürültü duyuluyor, kanalizasyon kafeslerinden buharla karışık kusturucu bir koku yayılıyordu çünkü. Bu yetmiyormuş gibi sokağın bir kenarında çürümeye başlamış iki kedi leşi göze çarpıyordu. Paçavralar giyinmiş çocuklar leşlerinin yanıbaşındaki su birikintisinde oynuyorlardı.

Kaldırımlarda kaçak tütünden, mutfak fırınına kadar her çeşit mal sergileniyordu. Müşteriler gidip geliyor satılan her şey için çekişe çekişe pazarlık yapılıyordu. Bu kargaşada dürüst olan olmayan her türlü meslek yanyana, dirsek dirseğeydi.

Yanyana dizili barlardan hep aynı bitkin ve acılı müzik yayılıyordu; yurt özlemini söylüyordu bütün şarkılar. Buralarda haşhaş, afyon, esrar bulmak mümkündü.

Zencilerle Arapların, Kur'an'a dayanan aynı toplumun üyeleri oldukları söylenebilir. Ama bilinçlerinin bir köşesine birbirlerine karışma korkusu egemendir... Diaw ilk alıcıyla anlaşamadı. Çok

pis pazarlık yapıyordu adam, sonunda Senegalli'yi kızdırdı.

«Gerçekten alıcıysan amennâ, yoksa boşuna zaman kaybettirme bana.»

«Abi, inan ki alacağım, ama sen de biraz insaf et. Altı binden çok etmez bu.»

«Yok, sekiz binden aşağı olmaz,» dedi Diaw giysiyi geri alarak.

«Ekmek Kur'an çarpsın, topu topu yedi bin frangım var. Din kardeşiyiz yahu, senin kötülüğünü ister miyim,» dedi Arap, Falla'nın elindeki giysiyi çekerek.

«İyi, peki al, al da kurtulayım. Bunu yaptırmaya yirmi iki bin frank saymıştım be!»

Kuzey Afrikalı hemen verdi parayı ve kostümü kapıp kalabalığa karıştı. Diaw odasına döndü.

Otelin girişinde ocak kuruluydu, yemek ve meşrubat satılırdı. Birkaç orospu ve bir de adam vardı odada. Bir koltuğa gömülmüş, ayaklarını önündeki sehpaya uzatmış, kendi evindeymişçesine rahatça oturuyordu adam.

Soğuk bir yüzle girdi içeri, masanın üstüne bir deste para attı ve 'otel sahibesine' dönerek:

«İşte sana dört bin frank; geri kalanı sonra alırsın. Ayrıca ben içerde değilken odama girmeye kalkışma. Temizlik sabahları yapılır,» diye konuştu.

Juliette kızların önünde kendisini küçük düşüren bu tavırdan ötürü dona kalmıştı.

«İçki mi ısmarlıyorsun mamaya?» diye sordu kadınlardan biri.

«Zıkkım içsin, onu besleyecek değilim ya!»

Adam yerinden kalktı. Briyantinli saçları kafa-

sına yapışmıştı sanki. İnce yapılı ve Falla'dan daha boyluydu.

«Terbiyeli değilsin!» dedi.

«Kes sesini. Senle değil Juliette'le konuşuyorum ulan.»

Bunu derken sol ayağını geri çekmişti.

«Terbiyeni takın dedik ufaklık...»

Daha sözünü bitirmeden Diaw'ın indirdiği kafa darbesiyle yere yıkıldı adam. Çılgına dönmüş kadınlar dört dönüp bağırarak ortalığı velveleye verdiler.

Adamın üstüne yerleşmiş, dizlerini göğsüne bastırmış vuruyor vuruyordu.

«Öldürecek onu, imdaat!» diye bağırıyordu Juliette.

Sınırsız bir öfkeye yakalanmış olan Falla acımadan dövüyordu kurbanını, bir yandan da şöyle diyordu:

«Sen pis herifin tekisin! Puştoğlupuşt... Senin gibilerden hoşlanmam!»

Bir yandan konuşuyor bir yandan da kaldırıp kaldırıp yere vuruyordu adamın kafasını. Hasmının kafası sersem sersem sallanıyordu artık, direnişi kalmamıştı.

Az zamanda doldu odanın içi. Yetişenler onları ayırdılar. Kavgacıların üstü başı kan içinde kalmıştı.

«Bırakın beni,» diye bağırıp debeleniyordu Diaw. «Ali kıran baş kesen misin, lan it? Allahına şükret ki paçavra gibi ezmedim... Defolun siz de!» diye bağırıyordu boğaz damarları şişerek.

Kendisini tutan kollardan kurtulup odasına

koştu, kapıyı sürmeledi ve kendini yatağın üstüne attı.

Niye kavga ettiği sorulursa verebileceği cevabı yoktu. İşsiz oluşundandı belki; yüreğinde aralıksız kanayan bir yaraydı bu. Herkese kızıyordu, korumak için canını dişine taktığı dok işçilerine de kızıyordu; kendisi yarın ne yiyeceğini kara kara düşünürken onların karnı toktu. Kaçmak istiyor, ama bağlı hissediyordu kendini. Hiç çalışmadan çalışanlardan çok daha rahat yaşayan beleşçilere de kızıyor, köpürüyordu. Boğuluyordu sanki; içindeki öfke zehirli bir tümör gibi büyüyordu günden güne.

Elli yıl tasasız bir ömür sürmek ve ansızın çıkagelen sıkıntı ve felâketlerin bu mutlu yaşantıyı silip süpürdüğünü görmek insanı önce sersemletir. Aslında umutsuzluğun başlangıcıdır bu.

Bütün ömrü servetine servet, rahatına rahat katınakla geçen Lazare'ın durumu buydu. Bir tanecik kızı ölüp karısı hapse atılınca ülke ülke dolaşmış, çevresini değiştirerek acısını dindireceğini ummuştu. Dört ay boyunca önce İtalya Riviérası'nda, sonra İsviçre ve İspanya'da bu umutla gezinmiş durmuştu. Oysa bu başıboş gezi acısını arttırmaktan başka sonuç vermemişti. Sonunda Marsilya'ya döndü ve döner dönmez aklına bir fikir saplandı.

Doğduğu kenti iyi tanırdı, ama Zencilerin yaşadığı bölgeye adım bile atmamıştı daha önce. Ve eğer Afrikalılar dikkat etselerdi, bu yaşlı, yorgun, ağır ağır yürüyen, gözlerinin altı çökük, eskimiş giysili,

buruşuk pantolonlu, bakımsız ama pahalı pabuçlar giymiş adamın farkına varırlardı. Gerçi o çevrede bu tip insanlar hiç de seyrek değildir, ama yine de haklı çıkarmazdı bu onları. Kaç kere binanın önünde uzun uzun durmuş, otelin numarasını incelemişti.

Paris malları satan Araplar tezgâhlarını kaldırımlara kurmuşlardı; üçkâğıtçılar, 'Bul maçayı al parayı' diye bağırarak enayi arıyorlardı. Otelin sundurması altında karargâh kurmuş iki orospu müşteri avlamaya bakıyorlardı.

«Gelsene koçum, yüz elli frank fazla değil,» dedi kızıl saçlı olanı Lazare'ın yanına gelerek. Kaçamak bakışlarla adres sorabileceği birini arayan eski bankerin gururu incindi.

Yüzünü ölçüsüzce boyamış olan kızıl saçlı, daha da sokularak kan kırmızısı manikürlü iri elini Lazare'ın omuzuna koydu.

«Bay Diaw Falla burada mı oturuyor? Bir fikriniz var mı acaba?»

«Vay!... Ne yaparsın herkesin zevki değişik... Demek kadınlardan hoşlanmıyorsun,» diye alay etti. Sonra boğuk sesiyle bağırdı: «Hey! Juliette, Diaw içerde mi? Biri gelmiş onu görmeye.» Pencerede durmuş sermayelerinin getirdiği müşteri sayısını işaretleyen 'otel sahibesine' seslenmişti.

«Gebersin pezevenk. Bilmiyorum hangi cehennemde olduğunu,» diye bağırdı kiracısına kin duyan Juliette.

«İçeri girin bayım, üçüncü katta karşınıza çıkacak ilk odada oturur.»

Lazare aşınmış merdivenlerden tırmandı. Tı-

rabzan tozlu, pencere camları kırıktı. Her katın sahanlığında, kâğıt ve çöp yığınları toplanmayı bekliyordu. Kendisine tarif edilen kapıya bir yazı asılmıştı: 'Rahatsız etmeyiniz.' Şaşkın şaşkın bakındı bir süre. Ürkekçe vurdu kapıya ve hemen elini çekti. Ansızın yüreklendi ve hızla vurmaya başladı. Cevap çıkmadı. Tam geri dönecekken Diaw belirdi açılan kapıda.

«Kimi arıyorsunuz?»

«Bay Diaw Falla'yı.»

«Buyurun,» dedi Falla şaşırarak.

Odanın içi dağınıktı; kitaplar gelişigüzel bırakılmıştı sağa sola, lavabonun üstü bile doluydu. Zenci bir iskemle uzattı; eliyle oturmasını işaret etti. Umursamaz bir yüzle çoraplarını aradı, bulup giydi. Sonra yatağını özensizce düzeltip üzerine yerleşti.

«Ne istiyorsunuz?»

Bakışları karşılaştı. Oraya niçin geldiğini bilemeyen Lazare, 'Burada ne işim var?' diye soruyordu kendi kendine. Senegalli de şaşkındı... 'Ne istiyor benden?' diye düşünüyor, bir yanda da davetsiz misafiri inceliyordu. 'Giysisi İngiliz kumaşından; yoo bu adam yoksul değil ama mutsuz.'

«Beni tanıyor musunuz? Ben Edmond Lazare.»

Diaw bu adı, bu yüzü hatırlamaya çalıştı ama boşunaydı.

«Belki tanışmışızdır ama çıkaramıyorum. Adlar hiç aklımda kalmaz, yüzünüzü de hatırlayamıyorum.»

Bunları duyunca ziyaretçinin yüzü kızardı.

Kendisini bu Afrikalının karşısında küçülmüş hissediyordu.

«Yine de adım sizin için anlamsız olmamalı. Aslında sizi değil, şu anda Pasifik denizinde bir gemide bulunan dostunuz Paul Sonko'yu görmeliydim...»

Diaw şaşırdı. Bu adam kendisini ve Paul'ü iyi tanıyora benziyordu. Bu durum irkilmesine yol açtı. Yeniden yokladı belleğini. Çıkaramıyordu bir türlü. 'Hay Allah kahretsin, nerede gördüm ben bu adamı!' deyip duruyordu içinden.

«Beni niçin aradınız?»

«Ben Andrée'nin babasıyım.»

«Andrée mi?...» Cümleyi bitiremedi.

Yüklü bir sessizlik çöktü odaya. İkisi de konuşmaya cesaret edemiyordu. Falla yavaş yavaş sıyrılıyordu şaşkınlığından. Bambaralıyla son görüşmesini hatırladı. Kalktı, pencereye gidip camı açtı. Sokağın gürültüsü bir anda doldurdu odayı.

«Adresimi nerden buldunuz?» diye sordu heyecanla.

«Poliste çalışan bir ahbabımdan edindim.»

«Tüüh, Allah kahretsin!» diye bağırdı, polis sözü midesini bulandırmıştı. «Ne sanıyorsunuz bizi? Serseri miyiz ki polisten soruyorsunuz yerimizi? Olayı okudum, hiç bulaşmamışsınız o işe... Ehh, tabiî haçınızı boynunuzda taşıyorsunuz. Karınız, 'ün' dediği ya da birlikte dediğiniz şey uğruna harekete geçmiş. Size kalan nedir? Büyük acılar...»

Diaw sustu, göğsünü şişirdi. Lazare acısıyla başbaşa sırtını dönmüştü ona. Falla adamın ağladığını görmese onu terslemeyi sürdürecekti. Tavrı-

nı değiştirdi, Lazare'ın karşısına geçip yatağın üstüne oturdu.

«Ağlanacak ne kaldı? Artık çok geç. Bu zor geçidi aşmak için size sabır ve yürek gerek. Kızınızı birçok kereler gördüm.»

Beyazın yüzü canlandı, hummalı bir sevinçle aydınlandı. İstediği buydu, 'Dédée'sinden konuşulsun istiyordu. Hiç bıkmayacaktı bundan. Bu anî değişiklik Senegalli'nin gözünden kaçmadı. Yararlı olabileceğini görünce sakin bir sesle konuştu:

«Bana yaşıttı; Paul ikimizden de büyüktü. Sanattan, kitaplardan, duygulardan söz ederdik... Bir keresinde... Evet, bir keresinde bana şöyle demişti: 'Seni babamla tanıştıracağım. Göreceksin iyi adamdır.' Sizi çok severdi. Bana verdiği bir kitap hâlâ duruyor burada. Geri vermek istediğimde 'Doğum gününe hediyem olsun,' demişti. Daha önce kimse bana hediye vermemişti. Onu son gördüğümde kaygılı bir görünüşü vardı. Paul'le birlikte gara beni yolcu etmeye gelmişlerdi. Hoş kızdı, yürekliydi!»

«Yaa, ince davranmasını nasıl da bilirdi!» dedi Lazare; gözleri yaşlıydı, ama acısındaki yatışmanın belirtisiydi bunlar. «Hayatımın neşesiydi, bütün ömrümce hep onun için çalıştım, her şeyi verdim ona, hiç bir fedakârlıktan kaçınmadım... Keşke yatalak kalsaydı öleceğine... Ahh! Nasıl ölebildi, nasıl!»

«Ağlamayın artık,» diyordu Diaw, oysa hıçkırıklarını güç tutuyordu kendisi de.

«Çıldıracağım galiba, her şey altüst oldu. Ne kaldı bana? Ölümü beklemek mi? Çok sarstı bu

ölüm beni, çok! Hafızamı bile kaybediyorum artık.»

«Kendini öldürmek bir çözüm değildir. Sizi ancak siz, kendiniz anlayabilirsiniz... Karınızı düşünün. Size ihtiyacı olmalı şu anda ve herhalde pişmandır yaptığına.»

«Ya dostunuz Paul?»

«O size kızıyor. Belki ilerde değişir. Bazı anılar vardır, yok olmaz yıkıntılar gibidirler. Eskidikçe güzellikleri daha bir belirginleşir.»

«Ben ne yapabilirim?»

«Kendinizi bırakmayın, eğer inanıyorsanız, dine verin kendinizi. Umudu kesmemek bazen bütünüyle saçmadır, ama yine de yararlıdır.»

Bu sözleri duymak Lazare'ın acısını yatıştırıyordu. Teşekkür ederim anlamında elini tutmuştu dok işçisinin.

«Kapım size ve arkadaşınıza hep açık olacaktır.»

«Ona hemen bu akşam mektup yazıp ziyaretinizi bildireceğim. Onu daha önce göremeyişiniz çok üzücü.»

«Bunun sorumluluğu bana ait değil,» diye atıldı Edmond. «Az mı acı çekiyorum sanıyorsunuz?... Sizinle tanıştığıma çok memnunum.»

Gitmek üzere ayağa kalktı, Diaw onu sokak kapısına kadar geçirdi. Aceleyle odasına döndü, pencereden sarkıp adamın uzaklaşmasını seyretti.

«Daha ne kadar dayanabilir?» diye söylendi dalgınca.

Diaw, Alassane sayesinde iş bulmuş, kazaya uğrayan birinin yerine girmişti. Yeni işyerinde, makine-

lerin ve insanların uymaları gereken tek ilke şuydu: Verimi iki katına çıkarmak. Sırtlarından tonlarca yük geçiyor, yorgunluktan kolları kımıldayamaz, kafaları düşünemez hale geliyordu. Aşırı çalışmadan doğan baş dönmesi, moral ve fiziksel çöküntü kimsenin yakasını bırakmıyordu. Baş döndürücü bir çalışma temposu, bantların her gün daha hızlı hareketi; bütün bunlar, bu insan yapılı robotlarda her türlü sakınma duygusunu söndürüyordu. Tornahanede çalışan bir işçi düşüp belkemiğini kırmıştı. Adam kendi verimini 'iki katına' çıkarmıştı; bütün bir gün yalnızca dört saat dinlenerek.

Falla kazaların genellikle paydostan bir saat önce ya da işbaşı yapıldıktan bir saat sonra olduğuna dikkat etmişti. Kendisi de sersemlemişti artık. İşyerine yakıştırılan 'mezbaha' lakabı yerindeydi doğrusu.

*
**

Ağaçlar tomurcuklanmaya başladı. Caddelerdeki akasyalar yeniden yeşerdiler. Giderek daha çok ısıtan ilkbahar güneşiyle birlikte her taraf sevince boğuluyordu sanki.

Joliette Alanındaki, yeni boyandıkları her hallerinden belli olan büfeler, neşeli renkleriyle pek çekiciydiler. Dok işçileri ve bazen de turistler yemek yiyorlardı bu büfelerde. Hoş bir kızartma kokusu, soğuk ve nemli kış kokusunu kovmuştu oralardan.

Paris'ten döndükten sonra Diaw yalnızca iki mektup almıştı. Kitabı konusunda Ginette'in giri-

şimlerini öğrenebilmek için yaz iznini bekliyordu. Durumdan hoşnut değildi Falla, 'karının tavrı hiç hayra alâmet değil' diye söyleniyordu boyuna.

*
**

François Sène, ailesiyle Jules Guesde Alanında 'mobilyalı' bir dairede oturuyordu. Karısının adı Blanche'(1)tı; mavi damarların alttan hemen belli olduğu solgun tenine çok uyuyordu bu ad. Ellerini kalçalarına dayamış hareket edilebilecek alanı gözden geçiriyordu; beş metre boyunda ve dört metre enindeki odaya iki karyola, bir dolap, bir masa, bebeğin beşiği ve bir mutfak ocağı sığdırılmıştı. Geriye ancak bir metre karelik yer kalıyordu. Az sonra gelecek konuklarla birlikte sekiz kişi buraya sığışacaklardı.

Masayı ikinci kez yerinden oynattı; hoşnut kalmamıştı, bütün gücüyle itip eski yerine sürdü. Bir yandan da sövüp sayıyordu: «Hay Allah kahretsin, ne diye çağırır bu herif onca adamı... Hadi ötekiler neyse, ama 'o' da var...»

Alnına düşen asi bir perçemi geri itti. Yüzü de gövdesi gibi kalındı. Homurdanmayı sürdürerek kaynayan tencereye göz atmaya gitti.

«Artık dayanamam, gelince kendileri halletsinler, nasıl oturacaklarsa otursunlar!»

Üç çocuğundan en büyüğü sessizce içeri girmişti.

«Anne, kendi kendine konuşa konuşa fıttıracaksın sonunda...»

---

(1) Blanche Fransızcada 'beyaz' anlamına gelir.

«Sen nerden çıktın? Koş Diaw'ı çağır; babana da söyle hemen gelsin.»

«Heey! Kalk yahu, öldün mü?» diye söylenerek Falla'yı sarsıyordu çocuk.

«David, sen misin?» dedi Diaw uykulu bir sesle: «Ne var, ne oldu?»

«Saat geç oldu, sonra anam sizi bekliyor... Paul'ü bulamadım, belki yengemize gitmiştir.»

«Ne yengesi?»

«Tam filim yıldızı olacak bir yenge, bir içim su, yalnız biraz ürkekçe!» dedi David sözlüğü karıştırarak.

«Anan böyle konuşmaman gerektiğini anlatmadı mı sana hiç? Ayıp!»

«Heey!... Ben koca adam oldum artık,» dedi küçük David üstüne bastıra bastıra. Falla'ya dönerek sözünü sürdürdü: «Üstelik sen de hem yenmedik halt bırakmıyor, hem de ahlâk zabıtası kesiliyorsun...!»

«Kees!.. Yoksa yersin tokatı! Hadi gidiyoruz, yaylan.»

Juliette penceresinin önüne dikilmiş onların çıkışını seyrediyordu. Çocuk Diaw'ın kolunu dürttü ve uzaklaştıklarında şöyle konuştu:

«Gördün mü kaltağı? Yiyecekmiş gibi baktı sana! Başına dert açmasından korkmuyor musun? Her türlü puştluk beklenir böylesinden.»

«Baksana, size okulda böyle mi konuşun diyorlar?»

«Boşver!... Büyüdük artık,» dedi çocuk omuzlarını silkerek. «Boksör olucam ben. Sen bana öğ-

retirsin, N'Gor'un ağzını burnunu dağıtmışsın geçenlerde; hayvan gibi bir oğlan var bizim okulda, bana hep 'pis zenci' diye sataşıyor, ağzının payını vereceğim eşşoğlunun.»

«Doğrusu çok hayırlı bir niyet!»

«Ben poker de bilirim,» diye araya girdi küçük Sène. «Geçen gün anam yarıda kesmeseydi bizim moruğu toptan kökezliyordum.»

«Maşallah çok doğru yoldasın.»

«Doğru yoldasın ne demek?»

«Bir bakıma eğitimin tamamlanmış sayılır.»

«Peki sen niye ayrıldın ailenden? Niçin ötekiler gibi gemici değilsin?»

Bu soru Diaw'ı şaşırtmıştı ama söyleyecek söz bulamadı. Çocuğun kıvırcık saçlarına, esmer tenine baktı ve susmayı yeğledi. Bir pastacının önünden geçiyorlardı:

«Gel de bir şeyler alayım sana.»

«İstemez... Ama oraya vereceğin beş kâğıtı bana ver de bir sinemaya gideyim.»

Uzatılan parayı hemen cebine indiriverdi çocuk; «Anama bir şey söyleme haa?» dedi. «Aramızda kalsın şimdilik, harcadıktan sonra ben söylerim.»

«Bence ona da gerek yok... Neyse sana kalmış orası.»

Gömleğinin kollarını sıvamış olan François, odayı olanaklar ölçüsünde düzene sokmaktaydı.

«Hah! Geldiniz sonunda,» dedi oğluyla Falla'yı görünce. «Bugün iki kere uğradım sana ama yoktun.»

«Günaydın Blanche.» Kocasına cevap verme-

den önce kadınla kucaklaştı. «Evet, bıraktığın notu gördüm. Bütün hafta çalıştım, çok yoruldum, David'in içeri girişini bile duymadım.»

«Teyzemiz nerde?» diye sordu evin büyük oğlu.

«Alışverişe çıktı. Bakkala koş bir litre de süt almasını söyle, mutlaka ordadır şimdi.»

Çıkarken dok işçisine göz kırptı. Annesi fark etmişti bunu.

«Tanrım!» diye iç geçirdi Blanche. «Bu zamanda çocukları nasıl terbiye edeceğimi bilmiyorum. Vallahi Diaw, Allah seni inandırsın, babasıyla neredeyse koca erkekmişçesine konuşuyor.»

«Zamane çocukları çabuk büyüyor. Yoksulluk çabuk açıyor gözlerini.»

«Yoksulluk... Doğru haklısın! Mal sahibi odanın kirasını arttırmak istiyor. Çıkmaya kalksak başka yer bulamayız... Çocukluya yer verilmezmiş. Sözde yeni evler yapılıyor sürekli, ama kiralar ateş pahası! İnsan bu devirde başını sokacak bir yer bulmadan evlenmemeli, evlenirse de çocuk yapmamalı! Adamın dünyasını karartıyor bu iş! Ne olacak halimiz bilemiyorum!»

Kapı açıldı, önden genç bir kız, arkadan da Paul ve evin küçük kızı girdiler.

«Kardeşim Danny Rets,» diyerek kızı tanıttı Blanche.

Saçlarını at kuyruğu yapmıştı, kırmızıya çalan yüzü çilliydi, kirpikleriyse yukarıya doğru kıvrılmıştı. Bütün bunlar ilk bakışta bir saflık, çocuksu bir ifade veriyordu ona. Ama karşısındakine dimdik bakan gözleri bu havayı dağıtıyordu hemen. Açık

renk giysisinin üzerine siyah bir kemer takmıştı. Diaw'ın elini sıktı.

«Tonton, bak teyzem bana saç tokası aldı,» dedi küçük kız.

«Aman ne güzel! Teşekkür ettin mi canım?»

«Evet, hem de kucakladım, sonra tatilde büyükannenin yanına gideceğim,» diye ekledi aceleyle; bir yandan da yatağın üzerine oturmuş olan teyzesinin kucağına yerleşmeye uğraşıyordu.

«Marsilya'yı nasıl buldunuz?» diye sordu Diaw genç kıza.

«Henüz ancak İf Şatosuyla Vierge de la Garde'ı görebildim.»

«Yazık ki oraya gittiğinizi bilmiyordum,» diyerek bir espri yaptı Falla.

«Aslında ben sizi görmeden tanıyor gibiyim; o kadar çok söz ettiler ki sizden, 'Diaw şöyle, Diaw böyle diyerek.»

«Peki ne dendi hakkımda?»

«Hiç kötü şey söylenmedi, François çok müthiş biri olduğunuzu söyledi hatta.»

«Doğrusu kendinden söz edildiğini duymak çok gururlandırıyor adamı! Ama dedikleri ne olursa olsun abartma payı vardır mutlaka. Sizin de ürke olduğunuz söylendi bana?»

«Tüh! Rezil... Her halde David söylemiştir,» diye atıldı Blanche.

«Ne yapsın çocuk, gözünden bir şey kaçmıyorsa!»

«Herkes senin gibi gamsız olsa çocuklarda hiç terbiye kalmaz.»

«Çocukların eğitimine çok dikkat etmek gerek,

özellikle günümüzde. Kentlerde çocuklar çok kolay yoldan çıkabiliyorlar,» dedi Danny; bu konuya özel bir ilgi duyuyordu.

«Doğrusu çok önemli bir noktaya parmak bastınız efendim. Kaynağından çıkan su dökülecegi yere varana kadar nice kıyıdan geçer, nice engelle karşılaşır! Bazen duruluğunu kaybeder. Kirlenmesi, yalnızca yalayıp geçtiği topraktan ötürü olmayabilir, içine atılan türlü nesneleri unutmamak gerek. Bu dönemde çocuklar ne görüyor? Ne veriyoruz onlara? Onların terbiyesinden, aldıkları eğitimden biz hepimiz sorumluyuz. Onlara meraklarını doyuracak, temiz besinler vermeliyiz, onları doğru ve yararlı bilgilerle donatmalıyız... Her sayfası küfür dolu, vurdulu kırdılı cinayet kitapları, çıplak kadın dergileri türünden saçmalıklarla değil. Şu ya da bu konuyu onlardan saklamak yalnızca meraklarını arttırmaya yarar. Örneğin sokakta birlikte yürüdüğünüz bir çocuk şunu sorabilir: 'Kaldırımdaki şu kadınlar ne yapar?'

'Birini bekliyorlar,' diyemezsiniz. 'Kimi?' diyecektir. Duymamazlığa da gelemezsiniz, ısrar eder çünkü.»

Genç kız bir süre cevap vermedi, göz kapakları hızlı hızlı inip kalkıyordu; söyleyeceklerini hazırlayınca konuştu:

«Dediklerinizi yanlış anlamıyorsam bir reform mutlaka gerekli kanısındasınız. Aslında kentlerde ortaya çıkan bazı durumlara kırlarda rastlanmaz. İnsanlar genellikle daha terbiyelidir, ayrıca sözünü ettiğiniz türden kadınlar da yoktur.»

«Anne, geliyor, Bouki geliyor, Catherine de yanında,» dedi pencereden bakan David.

«Sana söylemeyi unuttum,» dedi François, «babasını gördüm.»

«Zaten sıkışığız, onlar da gelince pestilimiz çıkacak.»

«İyidir, ne kadar kalabalık olursak o kadar çok eğleniriz.»

«Sen sus bakayım,» diye çıkıştı anası David'e.

Blanche'ın sofrayı kurmasına yardım etti herkes. Odanın küçük oluşu bazı konukların yatakların üzerinde oturmasını gerektirdi. Yemek mis gibi kokuyordu. Catherine peşinde bir erkekle girdi içeri.

«Sen geldin ha?» dedi Diaw şaşkınca. «Babana ne uydurdun?»

«Ne varmış şaşıracak?» dedi öteki kızgınca. «Babam o kadar da vahşî değil artık.»

«Değil tabiî canım!»

Günün şeref konuğu Bouki'ydi. Bir demet çiçek ve bir kutu pasta getirmişti. Son modaya uygun kostümü fazlasıyla göze batıcıydı. Giyimine dikkat etmesi çapkınlık ününü koruma kaygısındandı. Takdimler bitince zenci kızla Manny'nin arasına oturdu. Herkes iyi kötü bir yere ilişince Blanche, üzerinden 'maffé' sosu geçirilmiş pilav tabaklarını dağıttı.

«Daha önce Afrika usulü yemek yediniz mi hiç?» diye sordu Bouki Danny'ye.

«Hayır!»

«Yiyince nasıl bulduğunuzu söylersiniz artık.

Kardeşiniz bir Sudanlı'dan daha iyi pişiriyor Afrika yemeklerini.»

«Onu bir de bana sor,» diyerek sözünü Bouki'nin ağzına tıkadı François, bir yandan da iyi bir Hıristiyan gibi haç çıkarıyordu.

«Garip değil mi Cath... Yoksul ama inanıyor Tanrı'ya. Oysa ben Tanrı'nın iyi bir matematikçi olmadığına inanıyorum. Toplama, çıkarma, çarpmayı biliyor da, bölmeden hiç haberi yok... Hep yanlış yapıyor,» dedi ayakta çevreyi süzen ev sahibesi.

«Gel yanıma otur,» deyip yer açarak yanına çağırdı onu kocası. «Dün bizim rahiple biraz atıştık,» diye sözünü sürdürdü. «Düşünsenize, resmimizi çektirmek istiyordu, gazetelerde bastırıp, 'Bakın benim bölgemde kiliselere Zenciler de geliyor,' diyebilmek için. Biz de reddettik. Hemen tutturdu dine saygısızlıktır diye... Fazla ileri gidince ben de açtım ağzımı! Dindar insanlar olduğumuzu, bu işi gösteriş için, ya da isimleri duyulsun diye sadaka dağıtan zenginlerin dikkatini çekelim diye yapmadığımızı söyledim. Bu ufacık odada beş kişi yaşadığımızı bildikleri halde kiliseye gelen kodamanlar, müminler arası yardımlaşma diye bir şey olduğunu hatırlıyorlar mı?»

«Sonra ne oldu?» dedi karısı.

«Hiç, ne olsun, çekip gitti. Ama yine de iyi adamdır,» diye ekledi hemen coşup ölçüyü kaçırdığına inanarak.

«Seni hiç anlayamıyorum, her sabah önce kiliseye koşarsın, üstelik bazen gecikip iş bulamazsın bu yüzden. Ne diliyorsun sen Tanrı'dan?»

«Ailemi geçindirebilmem için kumarda hep beni kazandırmasını.»

«Sık sık kaybedersin ama.»

«İşte onlar senin yüzünden hep.»

François ve Diaw gülmekten bayılacaklardı az daha. Hele François öyle içten kahkahalar atıyordu ki gözünde birkaç damla yaş belirmişti. Onlara bakıp ötekiler de gülmeye başladı.

«Anne, niçin gülüyorlar?» diye sordu küçük Chantal.

«Babana sor, o bilir.»

Babası makaraları koyvermişti artık. Elini kaldırıp açıklamaya girişecek oldu, tam o sırada karısıyla gözgöze gelince yine başladı katıla katıla gülmeye.

«Siz sapıtmışsınız. Ne var bunda gülünecek?»

«Vallahi sana gülmüyoruz,» dedi François iki kahkaha arasında.

«Yeter, kesin artık,» diye bağırdı Catherine kararlı bir edayla.

«Anne, ben sinemaya gidiyorum,» dedi David ortalık sakinleşince.

«Parayı nerden buldun?... Ha, gözümün içine bak bakayım!»

«Ben verdim.»

«Bu çocuğu çok şımartıyorsun Diaw. Benim almadıklarımı sen hemen alıyorsun. Neyse bugünlük öyle olsun bakalım.» Oğluna dönerek: «Kardeşini de götür.» dedi.

«Haayıır, teyzemle kalayım ben,» diye yalvardı küçük kız.

Yemek bitmişti. Sofra aceleyle kaldırıldı. Falla

yatağa rahatça uzanmış, ayaklarını aşağı sarkıtıp başını sevgilisinin bacaklarına yaslamıştı. Bouki, Danny'ye kavalyelik yapıyordu. François bir yandan karısına yardım edip öte yandan kahve öğütüyordu. Bir 'Chesterfield' paketi dolaşıyordu ortada.

«Oh! Gel keyfim gel, iyisin bakıyorum,» dedi François dok işçisine.

«Ne o, kıskanıyor musun?»

«Yoo!... Eee Cath, düğün ne zaman?»

«Sırf bana bağlı olsaydı çoktan olmuştu,» diyerek içini çekti zenci kız.

«Ben evlilik konusunda çok geniş fikirliyimdir. O alanda hoşlanmadığım tek şey özel mülk meselesidir.»

«Korkuyor musunuz?»

«Hayır Danny.»

«Bence öylesiniz,» dedi kız. «Ya onu mutlu edememekten korkuyorsunuz, ya da yalnızca kendinizi seviyorsunuz.»

«Belki de haklısınız.»

«Tamam, işin içinden sıyrılmaya çalışıyor! Hak vermeye başlayınca tartışmayı kesmek istiyor demektir,» diye atıldı zenci kız sevgilisinin saçını çekerek.

«Ah!» diye bağırdı Diaw.

«Bu da benimki gibi; evlenmek istiyorsa sıkıca diret,» deyip öteki kıza akıl verdi Blanche.

«Aa! Fazlaya kaçıyorsun artık! Kafam kızarsa çeker giderim haa!»

«Cehenneme kadar yolun var. Benle sinemaya gitmeye utanıyor beyefendi. Diaw da olmazsa hiç

dışarı çıkamayacağım. Gidersen üzülür müyüm sanıyorsun? Kılım bile kıpırdamaz... Herkes bize bakıyormuş ve de beyimiz dikkati çekmekten hoşlanmazmış. Korkuyorum desene şuna.»

«Yalan mı?» diyerek araya girdi François. Geçen akşam dönerken turistlerle konuşan polisleri duydum: 'Zenci mahallesine sakın gitmeyin,' diyorlardı. Oysa bizim semtte ne cinayet olur ne hırsızlık. Zenci demek vahşî demek onlara göre. Kendileri nedir sanki? Makine kullanan barbarlar...»

«Hoş olmayan, senin de 'zenci mahallesi' demen,» dedi Bouki sakin bir sesle. «Kimse onları o semtte oturmaya zorlamıyor. Üstelik şimdi insanlar başka semtlerde de saldırıya uğruyor! Aslında en büyük hor görüş sessizliktir.»

«Bizim çok büyük bir kompleksimiz var,» diyerek sözü yine aldı Diaw. «Bir Çinliye ya da bir Hintliye pekâlâ bakabiliyoruz, ama onlar bize bakınca yerin dibine batmış gibi oluyoruz. Aslında bir bakışın hiç önemi yoktur. Acı her zaman dikkati üstüne çekmiştir...»

«Saçmalıyorsun! Zenciler şöyle, zenciler böyle! Nereye baksan bunu görüyor, bunu duyuyorsun. Sonunda sinirine dokunuyor adamın... Bu durumda ne yapalım istiyorsun,» dedi François acıdan öfkeli bir sesle.

«Ama alışmış olman gerekirdi. Bu kentte hiç de azınlıkta sayılmazsınız.»

«Çok doğru söylediniz,» dedi ayakta durmuş kahvesini yudumlayan Bouki.

«Bu sorun biraz onların aptallığından, biraz da bizim yüzümüzden doğuyor.»

«Belki öyle, ama bir genç kız zenci bir delikanlıyla dolaşsa hemen adı kötüye çıkar.»

«İyi, ama bence o kadar uzağa gitmek gereksiz,» dedi Diaw. «Sözgelişi Cath'in babasını ele alalım, beni damatlığa kabul etmek istemiyor. Oysa aynı ırktanız. Kızının evlenmesine karışmayan baba var mıdır? Kimseyi suçlamıyorum; saçma bir dünyada yaşıyoruz. Bezgin ve bıkkın olduğundan doğru düşünemiyor, onu karşına almak tehlikeli, ona uymak da çekilir iş değil... Bir kızın ünü, dürüstlüğünden bile daha hassas bir konudur. Her şey kolayca kötüye çekilebilir. Sözlerin ve davranışların ters yorumlanması darkafalılıktan, kötü niyetten ve hoşgörüsüzlükten çok, akıl, zekâ eksikliğindendir... Evet, insanlar bıkkın, bezgin olduklarından düşünmesini beceremiyorlar. Ama bu bilgisizlik duvarını yıkmak zorundayız.»

«Al sütünü,» dedi Blanche.

Catherine bardağı elinde tutuyordu, halinden çok hoşnuttu.

«Bunca eleştiri karşısında geri çekiliyorum. Benim gibi düşünmeyen üç kişi var,» dedi Danny.

«Yanında bir zenci var diye, polislerin beyaz kızdan kâğıt sormasına ne dersin. Ben kendimi toplum dışına atılmış gibi görüyorum. Toplumun en alt basamağı sayılıyoruz biz!»

«Aman Bouki, o kadar büyütmeyin sorunu. Sizin başınıza gelen, başka herhangi birine de olabilirdi. Bu kadar öfkelenmek niye?»

Ağır bir sessizlik çöktü. Kimse ağzını açamaz olmuştu. Odadaki iki çocuk uyuyordu. Teyze yeğenini, Bouki'nin arkasında kalan boş yere yatırdı

ve dönüp iskemlesine oturdu. Kimsenin konuşmaya niyetli olmadığını görünce sessizliği bozmaya karar verdi:

«Kendi törelerinizi bırakıp Avrupa görenekleri ni benimsemenize ne diyorsunuz?»

«Kendi göreneklerimizin terk edilecek bir yanı yok bence,» diye cevapladı bu soruyu Bouki. «Belki bazı ayinlerimizi bırakmak gerekir, ama danslarımız kültürümüzün en önemli parçasıdır. Çıplaklığınsa ilkellikle hiç ilgisi yoktur, yalnızca bir iklim sorunudur. Gerçi bazen terziden çıkan şık bir bayan çıplak halinden çok daha çekicidir, o ayrı. Fakat, giyim kuşam merakı bazılarında doymaz bir iştihaya dönüşüyor, bu da çeşitli ahlâksızlıklara yol açıyor. Ve baş sayfaya sık sık çıkabilmek için utanmazlığı ele alabiliyor... En gülünç giyim, en saygıdeğer giyim oluyor nerdeyse.»

«Bouki çok doğru söyledi, ancak siz bana uygarlığın ne olduğunu anlatabilir misiniz Danny?»

«???»

«Sana acıyorum şekerim, iki ateş arasında kaldın,» dedi Blanche.

«Her kıtanın kendi uygarlığı vardır,» deyip söze girişti François. «Benim babam çıplak göbeğiyle güneşlendiğinde tubablar ona vahşî der, ama soydaşları, kendisine bulunduğu mevkiye göre hak ettiği saygıyı gösterirler, o da törelere aykırı bir şey yapmaz... Anam çıplak ayakla yürür, tabanlarının altı genişlermis. Ben bunlarda utanılacak bir taraf görmüyorum. İyi giyinmiş bir zenci, Avrupalının gözünde uygar dünyaya uyabilmiş biridir, sanki o zenci uzaydan gelen bir yaratıkmış gibi...»

«Evet, doğru,» dedi Diaw. Örneğin siz, eğer bu konuda kitap okumamışsanız, zenciler hakkında en ufak bir şey bilemezsiniz.»

«Haklısınız.»

«Demek az önceki soruyu merak ettiğiniz için sordunuz. Yanlış anlamayın kusur sizde demiyorum, ama yıllarca bizim hakkımızda yalan dolan ve üstelik saçma sapan şeyler yayan, insanların kafasını bu saçmalarla dolduran atalarınızı kesinlikle suçluyorum. Ama bir zenci kalkıp da size az buçuk akıllıca bir şey söylerse şaşarsınız. Kafanızdaki görüntüyle önünüzdeki gerçek çatışır çünkü... Kaç kere duymuşumdur: 'Aaa, bu ötekiler gibi değil,' deyiverir insanlar. Onları allak bullak eden, bir zencinin doğru şeyler söyleyebilmiş olmasıdır.

Bir de şu var; biz sizi anlayabiliriz. Oysa siz bizi anlayamazsınız. Umarım tatmin olmuşsunuzdur,» diyerek sözlerini alayla bitirdi Diaw.

«Size bu saçma soruyu yönelttiğim için üzgünüm. Buraya gelirken bir kitap almıştım. Yazarı bu yılın en büyük edebiyat ödülünü aldı. Kölelik konusunu işliyor.»

«Yaa!» dedi dok işçisi, «ben de bu konuda bir şeyler yazmıştım.»

«Yazarı Ginette Tontisane.»

«Nee?» diye bağırarak yerinden fırladı Diaw.

«Kitap yanımda, gösterebilirim.»

Danny eşyalarını karıştırırken kimse konuşmuyordu. Odayı dışarının uğultusu dolduruyordu. Falla sabırsızlıkla kızı gözlüyordu. Yüreği şiddetle çarpmaktaydı. Terlemeğe başladı.

«İşte,» dedi Danny kitabı uzatarak.

«Senin yazdığın bu mu?» diye sordu Catherine.

«Evet!»

Ansızın kapıyı çarparak çekti gitti Diaw.

«Ne yapacak?» diye sordu çocukların teyzesi.

«Kendisi de bilmiyordur. Odasına kapanacaktır herhalde,» dedi François.

Diaw kolayca coşup kendinden geçebilen ve böyle durumlarda her şeyi yapabilen bir insandı. Demır gibi bir isteme sahipti. Önüne çıkan engeller onu yıldırmazdı; amatör bir sporcu ruhu vardı onda, her türlü hileden tiksinirdi. Başladığı işi sonuna kadar götürürdü. Ginette'in yaptığı alçaklığı öğrenir öğrenmez Paris'e hareket etmişti. Ortada bir pislik vardı, işin aslını mutlaka anlamalıydı.

Gündüz, romancının evine iki kere gitmiş, bulamamıştı. Akşam Saint Germaine des Prés'deki 'mahzenleri' dolaşmaya başladı; günün şöhretleri oralarda sabahlarlardı çünkü. Gecenin ilerlemiş bir saatinde 'Pergola'da buldu onu. İki sanatçıyla birlikte bir masaya çökmüştü. Gözlerini ona dikti. Saçları dağınık, yüzü makyajlıydı, ateşli ateşli konuşuyordu. Bir şey söylemeden çıktı ve kadının kapısının önünde beklemeye başladı. Çok öfkeliydi.

«Ah!» diyebildi kadın zenciyi görünce. Diaw hemen atılmış, ağzını kapamıştı çünkü.

«Aç kapıyı!»

İyi döşenmiş bir daireye girdiler. Yeni cilâlanmış parke pırıl pırıl parlıyordu. Kapıyı kapayıp, Ginette'i kabaca itti.

«Sana bir yanlışlık olduğunu yazmıştım, ama mektup bana geri geldi,» dedi kadın.

Bu sahte romancının boğazına sarılmamak için kendini güç tutuyordu Diaw. Gözlerinin ateşinden okunuyordu öfkesi. Yumruklarını öylesine hırsla sıkmıştı ki, avucuna batan tırnakları canını acıtıyordu. İçinden taşan kızgınlığa boyun eğmek istemiyordu. Kadın yanına yaklaşmıştı.

«Ne biçim karısın sen! Beni iki kere dolandırdın, şimdi de hiç bir şey olmamış gibi konuşuyorsun... Beni ne sanıyorsun? Şantajcı mı, yoksa jigolo mu?»

«Birazcık dinle beni, hepsini açıklayacağım!»

Vahşî bir hayvan gibi atılıp yakaladı onu Diaw. Bir eliyle koluna yapışmıştı, öteki eliyle de ensesini öne doğru büküyordu.

«Canımı yakıyorsun,» diyebildi inleyerek.

«Sen benimkini daha çok yaktın.»

Divanın üstüne savurdu onu şiddetle, öfkesini tutamıyordu.

«Günü gününe yaşamak nedir bilir misin? Pis ve ufacık bir odada yaşamak? Üstelik kirasını ödeyemediğin için ceketini satmak? Haa, bilir misin bunları? İt gibi terleyerek çalıştın mı akşama kadar ekmek alabilmek için? Sabah güneş doğmadan kalkıp akşama paçavra gibi dönmek nedir bilir misin? Benimle birlikte bir başka kadını da soyduğunu biliyor musun?»

«Ben mi?»

«Evet,» dedi Diaw acı bir alayla. Gitti bir köşeye oturdu. «Catherine'i de soydun. Bu kitaba gü-

veniyordu benimle evlenebilmek için. Bütün umudu buydu. Hayatı bunun üstüne kuruluydu...» Sesini alçalttı «Hamile şu anda,» dedi. «Yaptığının ne demek olduğunu anlıyor musun şimdi? Her şeyi yıktın. 'Zenci'dir nasılsa diye düşündün, ağzına vurur ekmeğini alırın dedin.»

Sonunda söylemişti bunu. 'Zenci' onun gözünde budala, bilgisiz, yarı hayvan anlamına gelirdi. Bu, soyguncuyla soyulan arasındaki mücadeleden daha fazla bir şeydi, iki ırk çatışıyordu, yüzyıllarca süregelen iki kin boy ölçüşüyordu.

«Sana para vereyim... Sonra daha da çoğunu yollarım. Suçlu değilim.»

«Tabiî, suçlu benim! Beni o kadar enayi mi sanıyorsun. Çıkar çıkmaz polise telefon edeceksin. Öyle şeyler vardır ki ne satılır, ne de satın alınır. Benim emeğim, benim acılarım sayesinde ün kazandın... Az önce beni tanıdın değil mi? Haa? Ama canını sıkıyordum! Yeni kazanılmış ününü korumak gerekti değil mi?»

Yeniden büküyordu kolunu. Kadının kolunu mengene gibi elleriyle sıkıyordu.

«Bırak beni, neyim varsa senin olsun.»

Ayağa kalktılar. Anî bir hareketle kurtulmaya çalıştı Ginette.

«Yavaş ol, canını acıtacaksın,» dedi Diaw.

Kadın onun emrindeydi artık; benzi solmuş, bembeyaz olmuştu. Masanın çekmecesinden boş kalan eliyle bir tomar para çıkardı.

«Parayla her şeyi becereceğinize inanırsınız siz burjuvalar! Ne kadar aptalca bir inanç! Para için mi geldim sanıyorsun?»

«Al bunları, daha da çoğunu veririm sonra. Yemin ederim! Birlikte geçirdiğimiz güzel saatleri unuttun mu?»

«Kes! Aşağılık karı! Tekrar ediyorum bu pis ağızlar sökmez bana! Pezevenk yerine mi koyuyorsun beni!»

Giderek daha şiddetli sıkıyordu. Kadınsa bir cendereye yakalanmışçasına inliyordu. Yaptığından bir zevk alınıyordu aslında, ama onu küçük düşürmesi gerekiyordu. Sonra ansızın bıraktı. Serbest kalınca çırpınıp kasıldı Ginette, nefes nefeseydi. Bilek kemiği o denli sızlıyordu ki kımıldatamıyordu.

Diaw kin dolu gözlerle kadına bakıyor, dudaklarını kanatacakmışçasına ısırıyordu. Hırsını dizginlemeye çalışıyordu; başaramayınca kadının üstüne atıldı. Ginette'in başı koltuğun kenarına çarptı ve kendini kaybetti. Diaw bunu görünce hemen ayrıldı evden.

Düşünceye dalıp, saatlerce dolaştı Seine boyunca evden çıktıktan sonra. Ne kadar zaman olmuştu şuraya oturalı? Bilmiyordu. Başını ellerinin arasına koymuş tekrarlıyordu: «Olamaz, ölmüş olamaz.» Elinde tuttuğu gazete cinayeti vazıyordu. Serseme dönmüştü, anlayamıyordu olanları.

Lyon garına gitti; ayakta duramayacak kadar yorgundu, bir sıraya çöktü. Sıkışmıştı, ama tuvalete gitmeye karar vermek bile gücünün üstündeydi. Sınırsız bir bezginlik sarmıştı her yanını.

Uykusu vardı, ama polis peşindeyken nasıl

uyuyabilirdi? Kendini korumalıydı, ama kime karşı? Ve nasıl? Aklını toparlamaya, düşüncelerini biçimlendirmeğe çabalıyordu. Bu çabası yarıda kaldı. Bir korku, soğuk bir korku silip süpürdü hepsini. Kısa sürdü bu durum. Ardından kin kapladı içini. Kendi renginde olmayan herkesten nefret ediyordu. Kafasının içi bir arı kovanıymışçasına uğulduyordu. Bir öfke kasırgası doldurdu bütün benliğini. İçine kapandı. Kendi kendine konuşuyor, bir katil olduğunu, Zenci olduğu için de toplum dışına atılmış olduğunu söylüyordu.

Erkeklik ve zencilik gururu yön veriyordu hareketlerine; coşkuyla kalktı yerinden ve kendini gidip gelen bütün bu insanlar gibi görmeye çalıştı. Onlara bakarken, bu kalabalığın içinde duygularını, kaygılarını paylaşan bir tek insanın bulunup bulunmadığını soruyordu kendine... Bir polis memurunun önünden geçerken, başını elindeki gazeteden kaldırmadı, oysa okumuyordu bile gazeteyi. Bir insan olma, herkes kadar değerli bir insan olma duygusu yön veriyordu adımlarına şimdi. Vagona binebilmesine de yardımcı oldu bu duygu. Saatin kaç olduğu, trenin ne zaman kalkacağı konusunda hiç bir fikri yoktu. Yalnız olmaktan, bu kompartımanda tek başına bulunmaktan hoşnuttu. Perondaki lamba donuk ışığını içeri döküyordu. Hemen perdeyi indirdi.

Kendini incelemeye, içinden geçenleri anlamaya çalıştı. Oysa günlerce, aylarca ve yıllarca uğraşsa bile aradığını bulamazdı. Servetler, sınıflar, güçlüler ve zayıflarla birlikte doğmuştu bu durum. Günün birinde katil olacağı daha önce hiç aklına

gelmemişti. «Ve niçin?» diye düşündü. 'Bir cani' olduğunu kabullenemiyordu bir türlü. Ginette'in ölümü büsbütün yıkmıştı onu. Aklına türlü fikirler geliyor, ama hiç bir çıkış yolu göremiyordu.

Gürültüyü duyunca başını çevirdi. Bir yolcu kapıyı açmış, gözgöze geldiklerinde hemen kapatmıştı. Yalnızlığından memnun, kanapeye uzandı ve kendini hareket eden trenin sallantısına bıraktı. Saplantısından bütünüyle sıyrılamıyordu yine de.

Beş gündür, hücreye çevirdiği odasına kapanmıştı. Dört duvarla çevrili bu ufacık yer, onun gözünde bilinmedik, yeni bir değer kazanıyordu; her türlü bitkinin yetiştiği, sayısız kuşun uçuştuğu koca bir alandı burası. Şu yoksul oda, sanat yapıtlarıyla dolu bir konaktan çok daha çekici geliyordu ona. Bu şekilde yaşayabileceği günler sayılıydı, çünkü bir katildi; «Zenci bir katilim ben!» diyordu kendi kendine.

Kapı açılınca yerinden fırladı, nabzının atışı şiddetlenmişti. Işık yandı. Catherine kapının önünde ayakta duruyordu. Yemeğini getirmişti. Karnı giderek şişen kıza uzun uzun baktı. Gövdesindeki bütün kan gözlerine vurmuştu.

«Niye kaçmayasın? Ben de gelirim senle!»

Aşkı için her şeyi bırakmaya hazırdı. Cevap çıkmayınca diz çöküp adamın başını avuçlarının arasına aldı. Bu dokunuş Diaw Falla'nın acısını sınırsız ölçüde yatıştırdı. Kız sıkıca sarıldı ona ve konuştu:

«Kafanı yarıp içindekileri bir görebilsem!...

Yararı olur mu acaba?... Allahım... Yarabbi!... Onu sen öldürmedin, bir kavgadan sonra yere düştüğünü yazıyorlar. Söyle bana içinden geçenleri! Seni soyduğu yetmiyormuş gibi, bir de kaybediyorum seni... Hayır, dayanamam buna... Ölmek daha iyi!»

«Söyleme bunu!»

Sustular. Başını Diaw'ın omuzuna yasladı kız. Bakışlarını korkarak sevgilisine çevirdi genç adam. Ona şimdi söylemek istedikleri, tek başınayken söylemeyi tasarladıklarından çok daha yüklüydü. Heyecanı konuşmasını engelliyordu. Bocalıyor, yiyip bitiriyordu kendini sessizce; bir ara konuşmanın, söyleyeceği sözlerin saçma olacağını düşündü. Öte yandan dilinin ucunda bekleyen kelimeler zorluyordu onu.

«Üzülme o kadar,» diye başladı. Sözlerini yumuşatmaya çalışıyordu. Çok yükseklere tırmanmak istedim, oysa şimdi çok alçaklardayım; neyi bekleyebilirim ki artık? Gelecekler mutlaka. Sen iyi kızsın, yürekli kızsın. Sana daha önce de söylediğim gibi amcama bir mektup yazıp senin ve çocuğun durumunu anlattım. Yaptığım yanlışı anladım, ama artık çok geç.»

«Terk etme her şeyi, mücadele edelim!»

«Neye yarar!»

Ağır ağır soluyarak yerinden doğruldu, boynuna dolanan kollardan kurtulup ayağa kalktı. Odayı arşınlamaya başladı. Kadının varlığı özgürlüğün tadını yeniden hatırlatıyordu ona. Bir yudum su içti, bayattı su ve tadı acıydı, ama yine de

midesine iyi geldi. Konuşmak isteği yüreğinden taşıyordu.

«Bana kızdığını biliyorum, sana yalnızca mutsuzluk getirdim, başını derde soktum. Beni unutmanı istemiyorum... Orada bana iyi gelecek bu.» Hapishane demekten korkuyordu, cümleyi değiştirdi. «Seni bu davaya karıştırmalarını istemiyorum. Cezamı ben kendim çekmeliyim.»

«Ya ben ne olacağım? Çocuk ne olacak? Düşündün mü bunları? Babam durumu öğrenince beni öldürebilir bile... Belki daha iyi olur öylesi! Bırakma her şeyi, kendini koruman, beni koruman gerek! O eski gücüne ne oldu? Benim için her şeysin sen.»

Catherine gözlerini ona dikmişti. Her şeyi yapmaya hazırdı. Diaw'ın yanına geldi, elini omuzuna koydu. Niçin dokunduğunu anlayamadı genç adam. Catherine Diaw'ı seviyor ve bunu kanıtlamak istiyordu. Ama yerle gök kadar uzaktılar birbirlerine, geceyle gündüz kadar farklı. Ucuna iki boynuz takılı, boynundan hiç eksik etmediği zinciri çözüp çıkardı Diaw. Sonra sevgilisine uzatarak:

«İşte, her zaman istemiştin bunu. Sende kalsın. Üzülünce beni düşünerek sallarsın... Şimdi artık git.»

«Hayır kalıyorum.»

«Sırası değil. Zaten... Neyse. Her şeyin bir zamanı vardır. Benim artık beklemekten başka hiç bir şey yapmaya hakkım yok.»

«Seninle birlikte beklemek istiyorum,» dedi kız yapışırcasına sarılarak.

Aklı karışmıştı, kendini toparlamak için boşu-

na çabaladı. Davranışındaki acılık yüreğindekinin yanında hiç kalırdı. Çözülmemek için başını salladı.

«Burada kalamazsın,» dedi kızı kapıya doğru iterek.

Sevdiğine yapışmış ağlıyordu Catherine. Ona attırdığı her adım Diaw'ın yüreğini kanatıyordu. Yaptığını yarıda kesmek istemiyordu, dışarı itti kızı ve arkasından sertçe kapattı kapıyı.

«Diaw! Diaw!» diye sesleniyordu Catherine.

Başını avuçlarının arasına koydu. Bütün gücünü kaybetmişti. Aklı neredeyse çalışmıyor, gövdesiyse söylenenleri yapmıyordu. Kapının önünde yığıldı kaldı. Ertesi gün bu durumda yakalandığında hiç kımıldamamıştı.

***

«Çok umutluyum,» dedi Riou ellerini oğuşturarak, «Bir saatten fazla zaman geçti hâlâ tartışıyorlar, 'önceden tasarlama'yı reddedecekler herhalde.»

«Ya, öyle mi?» dedi Diaw uyuşukluğundan sıyrılarak.

Az sonra mahkeme salonuna soktular onu. Başkan ayağa kalkmasını söyledi. Uğultu ansızın kesilmişti. Yargıç kararı okumaya başladı:

«İlk olarak, 'Sanık, Ginette Tontisane'ı bilerek mi öldürmüştür?' sorusuna, Jüri çoğunlukla 'evet' cevabını vermiştir.

'Önceden tasarlama var mıdır?' sorusuna Jüri çoğunlukla 'evet' cevabını vermiştir.

Son olarak, 'Sanığın yararına işleyen hafifleti-

ci nedenler var mıdır?' sorusuna, Jüri yine çoğunlukla 'evet' cevabını vermiştir!

Dolayısıyla, Ceza Kanununun 302. ve 463. maddeleri gereğince, Diaw Falla müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Hükümlü üç gün içinde bu karara ilgili üst mahkeme nezdinde itiraz edebilir.»

Gazeteciler şimdi başına üşüşüyorlardı; şaşkınca bakıyordu onlara Diaw. Onun gözünde az önce olduklarından çok farklıydı bu insanlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKTUP

Cezaevi, 195...

Sevgili Amca,

Benim artık yok olduğuma inandır kendini. Yaşamanın, benim durumumda hiç bir anlamı yok. Sana bu satırları yazmadan önce aylarca düşünüp karar verdim. Zaten, ölümü beklerken bu kadar boş zamanı olup da yazmamak mümkün mü? Dert yandığımı sanma... Üstelik yansam bile neye yarar?

Alın yazısının çizdiği yol üzerinde olduğum söylenebilir. Üç yüz altmış beş gün boyunca tek bir düşünceye alışmaya, sonraki bir yıl boyunca da bunu daha iyi kavramaya uğraştım. Eskiden, toplumun içindeyken, insanlar arasında bir insan olduğumu sanır, istediğim gibi düşünebilirdim... Ama şimdi, evet şimdi saçmalamalarımın kölesiyim, gövdem toplumun elinde tutsak, tek bir fikrin içine hapsoldu bütün aklım. Dizginlenmesi ola-

naksız bir saplantı bu; ölene kadar burada yaşamak, hayattan uzak, hiç bir şey görmeden bu dört soğuk ve çıplak duvar arasında yaşamak. Yalnızca bu duvarları görebiliyor gözlerim. Hücremde, hayal gücüm bir kaçış görüntüsü sağlayabiliyor bana, fakat orada da gerçekle gerçek dışı birbirlerine karışıyorlar.

Ne düşünürsem düşüneyim, şu sabit fikir peşimi bırakmıyor hiç: **Burada ölmek.**

Ne zaman ve nasıl öleceğimi soruyorum kendime. Süresiz erteleme kaydıyla bütün insanların ölüme mahkûm olduğunu söylemiş Hugo... Öyleyse niçin sevinmemeli? Bu saplantı niye? Ne kaybederim? Karanlık ve tekdüze günler, nemli ve soğuk geceler, hamur gibi ekmek, payıma düşen ılık sudan farksız çorba! Yargıtay'a baş vurmadığım için hiç bir pişmanlık duymuyorum. Müdür, iyi davranırsam cezamdan bir indirimin söz konusu olabileceğini söylüyor. Belki de yirmi ya da otuz yılla kurtulabilecekmişim buradan. Ama en azından yirmi dört yıl var önümde. Hesabını sen yap, Kimbilir ne zaman açarlar kapıyı?

Bağışlayıcılıkları konusunda hiç bir hayale kapılmıyorum... Çakılıyım buraya; burada ölmeliyim... Öyleyse... Davranışın filan diyerek başımı ağrıtmasınlar. Örnek tutuklu diye beni parmakla gösterseler bile önümde hayatı tadacak ne kadar zamanım kalır ki? Sevdiklerimi bile göremem. Annem kederinden öldü. Zavallı anacığım, kim bilir ne kadar acı çekmiştir... Catherine babasını bıraktı, çocuğumuzu yaşatmak için orospuluk yapıyor... Yine de kurtarılabilirdi o, ama alkole vermiş ken-

dini, çıldırasıya içiyor. Bu duruma gelince insanın beyni zayıflar ve artık pek işlemezmiş. Bazen böylesi daha iyidir diyorum, ama deliliği düşününce bir boşluk duyuyorum içimde.

Oğlan benim adımı taşıyor.

Beni dünyadan ayırdıkları sırada doğdu; askerliğini yaparken belki de ben ölmüş olacağım... Oğul Diaw Falla yakında üç yaşını bitirecek. Geleceği ne olacak? Senin için şunları isterdim çocuğum, çünkü ben artık bunların tadına varamayacağım: Güneş, ilkbahar, çiçeklerle kaplı tarlalar, cıvıltılarıyla seni uyandıracak kuşlar, ağaçlar, doğa ve hepsinin üstünde özgürlük... Ama sen, insanın değerine saygı göstermesini bil; gururunu kırmaktan sakın. Kanıtların hakseverce olsun. Duygularının saf anlatımı servet oburluğuyla kirlenmiş olmasın. İşte, hayatın en ilkel ihtiyaçları, özü bunlardır. Hayatı bütün gücünle sev, ama yüreğin çağın rezilliğinde kaybolmasın.

Cezamı çekmiyorum. Yığının içinden çekilip alındım yalnızca. Annem yok artık. Yaşı? Tam olarak bilemiyorum, elliyle altmış arası olmalı. Ancak hüküm giyişim ölümünü çabuklaştırdı, orası kesin. Karım, böyle denilebliirse eğer, müşteri peşinde kaldırımları arşınlıyor. Romancıların ve filimlerin sürekli konu edindiği, törelerin kınadığı bu meslek gerçekten iğrendiricidir. Kim bilir, belki bir pezevenk onu koruyuculuğu altına alır.

Oğlum ne olur o zaman? Meleklere inanan, bir şey düşünmeyen bu çocuğun durumu ne olur? Yüreğimi kederle dolduran asıl sorun bu. Ben yetimim, Cath dul, çocuksa yarı yarıya terk edilmiş,

yasaların üç kurbanıyız. Geceleri kötü düşler görmem çok doğal... Bugünü de geçirmiş olmanın benim için ne anlamı var? Duvarlara çarpıp kafamı kırmak... Neye yarar? Her şeyi düşününce, boyun eğmek istemiyorum, çünkü yalnızca beni tek başıma buraya kapatanların hoşuna gidecek bu. Benim için ölüm bir kurtuluş olacak. Mum gibi eriyip 'sevgiliyi' bekleyen bir âşık gibi bekliyorum ölümü.

Uysal ve okşayıcı bakışlarla gideceğim ona. Söyleyeceğim tek şey «Teşekkür ederim,» olacak. Benimle aynı kanıda olmayışını anlıyorum. Kolay kucaklanamayacak bir hayalettir ölüm. Ama benim için çok doğal olacak.

Az önce mektubun elime geçince yazmaya niyetlendiğim şeyleri unuttum. Sen bana her gün yazabilirsin, oysa benim yalnızca ayda bir kez yazmaya hakkım var. Belki de mektuplarımda coşmamdan korkuyorlar.

Sefil yasalar, sefil insanlar! Kötülüğümden söylemiyorum bunu. Her şeyin içyüzünü görebildiğim anlarda suçu değil, suçlamayı buluyorum ve hükümden öncekinden çok daha fazla pişmanlık duyuyorum. İçimde yalnızca ölüm için yer var. Öyleyse bu hayatı niçin kısaltmıyorlar?

Yasaları uygulamasını biliyorlar. Suçun ne olduğunu bilmek yetmez, sanığın akıl durumunu da incelemek, kısacası beynini otopsiye yatırmak gerekir. Suçu hangi anda işledim? Günü ve saati saptamaya çalışıyorlar. Zihnim ne durumdaydı? Bunun cevabını bulmak amacıyla beni ruh hekimi-

ne götürüyorlar. Sakin olmam için pasta bile alacaklardı, Allah kahretsin! Aklım başımdayken değil insan öldürmek, çiçek bile koparamam!

Doktor geldi, daha doğrusu ben gittim ona. Doktor cezaevine bağlı, cezaevi de bizlere...

Bugünlerde biri astı kendini, kurtarmak için uğraştılar ama boşuna. Geçenlerde de Mathieu damarlarını kesmişti. Neredeyse on iki yıldır buradaymış. Her ikisinin de affa uğrama umudu yoktu.

Neyse doktora dönelim, sapasağlam olduğumu söyledi ve uykusuzluğa karşı hap verdi. Genç olduğumu, kanımın kaynadığını, bana acı veren hastalığa insanların yol açtığını belirttim... O konuda elinden bir şey gelmediğini, ona ancak papazın çare bulabileceğini söyledi... Onu bulmak için kiliseye gittim...

Aslında vergi mükellefleri bizi şımartıyorlar, ama neyse geçelim... Girişimim başarısızlıkla sonuçlandı. Bay Rahip kentteymiş. Kendisi seçmiş burada çalışmayı, fikirlerinin tutsağı o da!

'Güzel' bir sabah — bu kelimeyi dil zevkimden ötürü kullanıyorum, yoksa burada hiç bir şey güzel değil — rahip geldi. Ayakta durdu, — iskemle olmadığından yatağıma oturmasını söylemiştim. Aslında reddedeceğini ummuştum, ama oturdu!... Kendisi bize yardım etmek, acılarımızı paylaşmak için burada... Ama anlaşmazlık bu noktada doğuyor... Tanrıya inanıp inanmadığımı sormakla başladı... Sözünü yarıda kesip, «Tanrıyla hiç bir alışverişim olmadığını söyledim.» Beni burada alıkoyan o mu? Bana acı çektiren insanlar olduğuna gö-

re niye ona baş vurmalı? Konuşmanın anlamı kalmadı. Birinin yanımda olmasını ne kadar derinden istiyorsam, onun varlığı da o derece sinirime dokunuyordu... Evet, ne kadar da düşmüş olsam, Allahsız ya da dinsiz değilim. Tanrı şahidimdir. Ama bu rahip, bana duygulu, içten olan ne söyledi ki? Zerre kadar duygulanmadım. Evet, sen bana ne hıristiyan ne de müslüman olmadığımı söyleyebilirsin. Ama ben ondan, beni ağlatacak sözler bekliyordum. Oysa o bana latince cümleler söyledi.

Bir zencinin o dile ihtiyacı var mıdır? Her şeye gücü yeten Tanrı'nın yalnızca tek bir dilde konuştuğuna inanmak mı gerekir? Duaları ezberlenmiş dizeler gibi okuyordu. Onca duayı kolayca sıraladı da bön suratında tek bir kıpırtı olmadı, en küçük bir hıçkırığını bile duymadım. Rahipliğinden ötürü saygı duyuyorum ona. İsa beni anlayabilirdi. İnsanlar elinde, insanlar için acı çekti. Hâşa, kendimi onunla karşılaştırmıyorum!

Hava almaya çıktığımda — ben çalışmak istemiyorum ve bu isteğim hiç de boşuna değil — papazı başkalarının arasında görüyorum. Onlara akıl öğretiyor.

«İyi adamdır,» diyor bir arkadaş.

Demek kötü olan benim, kâğıtlarım bunu kanıtlıyor — çünkü insanları biçimlendiren toplumdur!

Birkaç gün sonra, sağlık kurallarına uygun olarak mezarımı temizlerken, kilitlerin gıcırdadığını duydum; ne görsem beğenirsin? Bay Rahibi! Alay olsun diye, kendisi siyah givindiğine göre Tanrı'nın bu rengi sevmesi gerektiğini söyledim.

Duyınamazlığa geldi. Kitabımdan, geçmişimden söz etti o gün... Geleceğim hakkında bir şey bilmiyor. Söz dönüp dolaşıp iman konusuna geldi; iyi bir Tanrıbilimci. Afrika'ya gidip, orada çalışmak istediğini söyledi... Bunu söylemekle her şeyi bozdu... Yok, Tanrı her tarafa götürülen bir sırık değildir, tek bir ülkede de oturmaz... Ben kölelikten söz etmeye başlayınca cin çarpmışa döndü... Gitti. Öööööff! Birkaç günlüğüne kurtuldum adamdan. Onu niye rahatsız ettiğimi anlayamadım. Amacım bu değildi. Bu baş ağrılarıyla hiç bir şey bilmiyorum artık.

Ne kadar zamandır buradayım? Saçma bir soru, uğursuz bir fikir. Nasıl doğabildi içimde?

Papazla konuşmamdan bu yana kararsızlık içinde donmuş gibiydim.

Afrika tek bir kere olsun hatırıma gelmemişti, ama şimdi bütün güzelliği, güneşe ve temiz havaya boğulmuş haliyle gözümün önünden gitmiyor... Ve başka şey düşünmem olanaksız.

Evet, söylediğim gibi, cezaevi her şeyi öldürüyor. Sağlığa aykırı havası, her şeye damgasını vuran zehiri, her yere sinen acısıyla aşağılık, iğrenç bir yer. Tam ömür törpüsü, suçlarla savaştığı, onları önlediği filan yok; suçları keskinleştirip, geliştiriyor yalnızca ve ömrünün sonuna kadar damgalıyor adamı.

Karardan önce, başkan bana söyleyecek bir şeyim olup olmadığını sorduğunda, az daha, «Niçin öldürdüm?» diye soracaktım. Bunu açıklayacak durumda olamazlardı aslında...

Kendi dilim olmayan bir dil öğrendim... Okul-

da bize hep bir ülkenin iyiliğinden söz ettiler. O ülkeye geldim; çalışmak zorundaydım. Yük taşımaktı işim ve taşıdığım yüklerin ağırlığı altında düşüp ezilmek tehlikesindeydim her an. Aylar ve yıllar boyunca akşamları yorgun ve bitkin döndüm işten. Geceleri yazıyordum. Yazdığım kitabı yayımlatması için bir kadına bıraktım. Kadınsa kitabımı çaldı, sonra da aşağıladı beni. Benim yapıtımla kendine ün sağladı. Bütün bunlar yasaların bir köşeciğinde yer alan, yarı unutulmuş kışkırtma teorileri yalnızca... İddianameyi okudunuz... Beni öfkelendiren ve asla benimsemeyeceğim bu suçu işlememe yol açan şeyi görmeye niçin çalışmadınız?.. Bir zenciyim ben!

Savaşta öldürtebilirdim kendimi, ya da boynumu büküp Champs-Elysées'de dolaşabilirdim. Birinizin yanında hizmetçi olabilirdim, evet niye olmasın? Haftada bir gün izin verirdiniz bana, zencinize de tatil hakkı tanımak sorunu var ortada tabiî.

Okulda ezberlediğim bir metin geliyor aklıma:

'Senegal'li askerlerin komutanlarına sadakati,
Her türlü takdirin üzerindedir.
Bu cesur insanlar verilen emirlere,
Sonuna kadar itaat ederler...'

Biraz kısaltıyorum (hepsini hatırlıyamadım çünkü).

'...Subay, bu insanların
Bir daha kalkmamak üzere düşerken

Fırlattıkları son bakışı unutamaz.
Gerçek bir Fransız birliğidir bu
Vatan hizmetinden başka işte
Kullanılamazlar...'

Öğretilen şey apaçık! Babam yasalara hiç karşı gelmedi. İnsana saygısı vardı; insan onurunu yaralamaktan kaçındığı için, 'insancıl' yasalara uyardı. Ama okuması yazması yoktu, dolayısiyle jüri üyesi olamazdı!

Adalet bazen cani yaratabilir, eşek mantığından, ayaktakımı hukuğundan pek de uzak değildir çünkü.

Buraya transfer edilmeden önce, henüz sanıkken, bir sürü genç suçlunun sabıkalı durumuna geldiklerini gördüm. Yasaların bildiği tek bir çare var, onları tecrit etmek. Yasaların gözünde onlar, sağlıklı insanlardan uzak deliklere tıkılmaları gereken vebalılardır... Burada gördükleri tedavi nedir? Cezaevi bunun ilacı olmadığı gibi, ağrı kesicilik bile yapamıyor.

Ölmek üzere olan bir hastanın baş ucundayken, hastalık, hastadan daha az ilgilendirir insanı. Hasta uzuv tedavi edilemez artık... Kesmeye karar verirsiniz... İyi... Gövde kurtuldu artık dersiniz, ama yarın hastalık başka bir kısma bulaşır ve böylece kesilmedik uzuv, yani gövde kalmaz... Bu çözüm yolu yalnızca hastanın ölmesine yarar... İçeri tıkılan gençlerin durumu da buna benzer... Hayır onları iyileştirmiyorsunuzdur. Yalnızca acıyı uyutmaktır bu, o da bir süre için... Serbest kaldıklarında sabıkalı olmuşlardır, mikrop, siz de

içinde olmak üzere herkeste ve her yerdedir artık.

Çağımızda çözümler olaylara ters düşen yönde işliyorlar. Yasalar ve kararnameler kitabı, traktör yanında karasaban gibi anlamsız kalıyor. 'Benim zamanımda şöyleydi, benim zamanımda böyle şeyler yoktu,' deyip durmaktan, 'yeni nesillerin ahlâkı bozuk' saplantısından kurtulmak gerek. Sosyal bünyenin kendisi, hastalıklarından ötürü kötürüm olmuş durumda değil mi? Zaman getiriyor kötülükleri demek de saçma aslında. İşlenen bunca suçun, uyuşturucu madde düşkünlüğünün, orospuluğun, çocuk aldırmaların, alkolizmin, hırsızlığın ve homoseksüelliğin sebebi ne? İşsizlik ve yoksulluk! Çok işsiz var hepsi bu! Yaygın yoksulluk; suçları besleyen asıl neden bu işte! Yöneticiler ve kilise artık yığınların hizmetinde sözümona, değil mi?... Ama ne olursa olsun, acıyı çeken, can çekişen halk oluyor.

Kişisel çıkarlarından başka şey düşünmeyenlerin sizi yönetmelerine karşı çıkın, izin vermeyin artık buna. İşçi sınıfı çok yoksul, gençler neredeyse dilenmeye zorlanıyorlar, kimse ilgilenmiyor onlarla.

Afrika'da pek çok bilgisiz insan var; hastaların sayısı belirsiz. Kusuru kurumlarda aramak gerek. Bütün bu insanlar ekmeksiz ve neşesiz yaşıyorlar, yalnızca yoksullukta zenginler. Çark, bir avuç «mutlu azınlıktan» yana işliyor.

Bağırıp çağıran, birbirlerine hakaret eden, yasalar çıkaran, halkın işlerini çıkmaza sokan çok fazla insan var yurtta; komisyon toplantıları ve böğürtülerle çalışma sürelerini uzatıp, halkın ke-

sesinden daha da çok para alıyorlar... Boş kavgalar arasında güvenoyu topluyorlar, gömlek değiştirir gibi parti değiştirip iktidardan muhalefete, muhalefetten iktidara geçiyorlar, arada bir de hükümet düşürüp hükümet kuruyorlar. Uçlardakiler de, merkezdekiler de gerçek düşünceleri ve halkın acılarıyla hiç ilgisi olmayan isimler takınıyorlar...

Kulislerden çıkıp seçim bölgelerine gitmelerini söyleyin onlara; seçmenleriyle görüşsünler işsizleri, sarhoşları, terk edilmiş çocukları görsünler, hapishaneleri, yaşlıların tıkıldığı sözümona 'huzurevlerini' gezsinler. Sonra akşamları eğlence niyetine, ahlâk zabıtası eşliğinde genelevleri, randevuevlerini dolaşsınlar; o zaman oturumları uzatmanın hiç bir yararı olmadığını anlarlar. Bütün hayır kurumlarının ve bu kurumlara bağış toplamanın bütünüyle yararsız olduğunu görürler, çünkü bağışları yapanlar yine yoksulların kendileridir. Reformları başlatmak için halkın bağrına dönsünler; gecekondularda üstümüz başımız kirlenir diye korkmasınlar. Sonra eskimiş yasaları toptan bırakmalarını, ceza kanununu yeniden gözden geçirmelerini sağlayın. Polisleri ve yargıçları yeni bir eğitimden geçirin, okullar açın ve her şeyi bugünün gerekleriyle uyuşur duruma getirin. Geçmiş hiç bir şeyi yönetemez. Bu insanlar aslında çok kalabalık ve bütçeye çok pahalıya mal oluyorlar. Devlet yönetimi hakkında çok şey biliyorlar, ama yoksulluktan nasıl kurtulacağımız konusunda bildikleri bir şey yok; hepimize zararlı olan da bu durum. Kadınların da, erkeklerin de içine düştükleri her türlü çöküntünün sorumlusu onlar. Bilim mu-

dizler yaratıyor. Atomun bölünmesi bizleri coşturup korkutuyor ve böylece insanın insanlığına kavuşacağı sanılıyor!... Kesinlikle yanlış bu! Bu gidişle uygarlık kendi yapıtı olan makinelere tapmaya başlayacak... İş bu raddeye geldiğinde uygarlık kendine kıyasla geri kalmış bir fetiş durumuna düşecek, çünkü bilinç hiç bilinmeyen bir alan olarak kalacak. İnsanlar uçsuz bucaksız topraklar için çatışırken, mezarlarının kaç adım olacağını unutuyorlar. Yeryüzünün azıcık sallanması, tek bir şimşek sayısız insanı yok edebilir. Her insan, insanlık bahçesinde bir ağaçtır, onu sulamak, besleyip büyütmek gerekir... Yarın mükemmel bir gölgeliğe dönüşecektir hepsi.

İşte amca, eksiksiz bir mektup yazdım. İlk ve son mektubum. Hapiste geçirdiğim süre zarfında çok yaşlandım. Her şeyin dışında olarak hayatın kargaşasını duyuyorum. Uzakta ve tek başına, ruhum yükseliyor ve yalnızlık denizinde yıkanıyor.

Buradan her şey bana apaçık gözüküyor! İnsan ortasında yaşadığı şeyleri göremez. Gövdem rahat değilse bile kafam dinleniyor. Yalnızken bir hiç olduğumun bilincine vardım.

Yaşımdan daha çoğunu gördüm ve yalnızca tek bir bahar yaşadım.

Sana ne hoşçakal, ne de yakında görüşürüz diyorum. Bir daha görüşebileceğimizi ummuyorum.

DIAW FALLA

BİTTİ

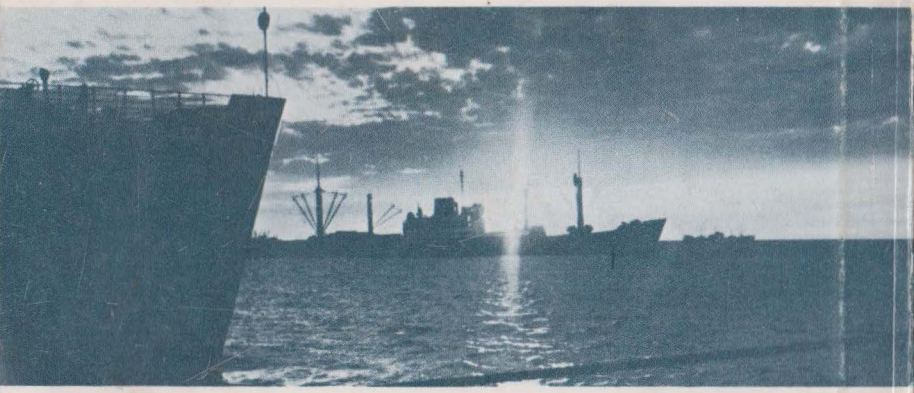
çağdaş dünya
edebiyatı dizisi 3

Ousman Sembene 1923 yılında Senegal'de Casamance'da doğdu. Çocukluğu balıkçı köylerinde geçti. Balıkçılıktan duvar işçiliğine, makinistlikten askerliğe dek türlü işlere girip çıktıktan sonra Marsilya'ya giderek on yıl süreyle dok işçiliği yaptı. Burada önemli sendikal eylemleri oldu. İlk kitaplarını Fransa'da yazdı. 1963 yılında Afrika'ya dönerek ilk kısa metrajlı filmini yaptı. 1966 yılında çektiği "L.a Noire de..."filmi Afrika sinemasının ilk uzun metrajlı filmiydi.
Sembene bugün de geniş kitlelere seslenmenin en iyi yolu saydığı sinemayla uğraşıyor.

KARA DOK İŞÇİSİ

KARA DOK İŞÇİSİ: Sembene'in ilk romanı. . .Otobiyografik öğeler taşıyan bu yapıtta, yurdundan koparak Avrupa'ya çalışmaya giden kara derili insanlar konu ediliyor. Yozlaşmış Fransız toplumunun ırkçı uygulamalarla daha da ağırlaşan baskısına karşı koymak, ellerindeki son değerleri o çarpık düzenin açgözlülüğünden korumak çabasındaki bu insanlar, alabildiğine sıcak ve canlı bir anlatımla yansıtılıyor.

15 Lira